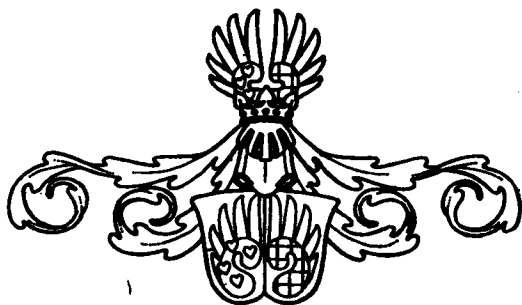

**HERALDICKÁ
ROČENKA
1995**

HERALDICKÁ
ROČENKA
1995

Heraldická společnost v Praze

Heraldická ročenka 1995

Vydala Heraldická společnost v Praze, Husova 20, 110 00 Praha 1.

Redaktor: Jaroslav Jásek.

Grafická úprava: -ypj-.

Technické zpracování: RKS Praha, Počernická 464, 108 00 Praha 10.

Redakční rada: Michal Fiala, Jakub Hrdlička, Jaroslav Jásek, Pavel R. Pokorný.

Reg. OKNVP, kult. 3 - sine / 81.

Tisk: Tiskárna VŠCHT Praha.

Uzávěrka: 30. května 1995.

K PROMĚNÁM ŘÁDU BÍLÉHO LVA

(esej)

Michal Vitanovský

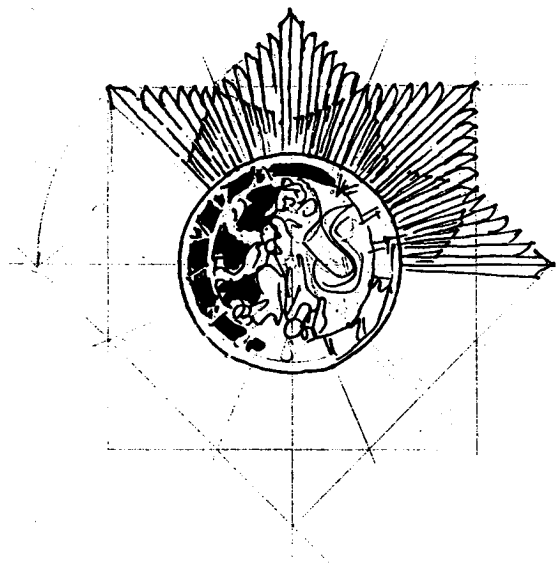
Řád Bílého lva má výjimečné postavení mezi československými a dnes už i českými řády. Jako jediný z nich má vazby na dobu před vznikem československého státu a jako jediný dodnes existuje. Provází všechny změny postavení českého národa v průběhu 20. století, jeho vzestupy i pády. Nesporný respekt, který v českém prostředí vzbuzoval a vzbuzuje ve zcela protikladných politických systémech, nelze vysvětlit jen racionálně. Tato působivost je snad dána úspěšnou materializací ducha národní tradice a její kontinuity, spolu se šťastně zvolenou výtvarnou koncepcí. Spojení tohoto řádu se stále znovu kladenou otázkou české státnosti vede k opakovaným situacím. Již několikrát jsme v tomto století stáli před stejným problémem, totiž jak má vypadat náš nejvyšší řád schopný světu prezentovat naši státní ideu co nejúplněji a nejpersvědčivěji.

Poprvé k tomu došlo v době začátků Republiky československé, v časové souvislosti se vznikem státních symbolů a nové měny. O jejich potřebě obecně nebyly pochybnosti, ale jinak tomu bylo u státních vyznamenání. Dobově pochopitelný požadavek volal po radikálním odlišení od zaniklé monarchie. To vedlo v roce 1918 až ke hlasům, zpochybňujícím státní vyznamenání jako taková. Realita fungování samostatného státu, včetně jeho zahraničních vztahů, a potřeba dekorovat navracující se legionáře, tento názor zkorigovaly a politická vůle pro vznik nových vyznamenání se našla.

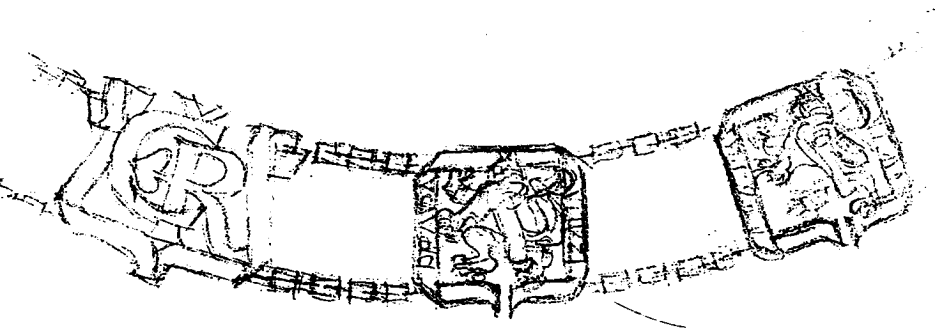
Vznik atributů republiky probíhal v české režii, v Praze. Sotva tomu mohlo být jinak, pokud si vybavíme tehdejší situaci Slovenska s jeho kulturní kapacitou a počtem vlastní, národně citící inteligence. Státní symboly představovaly vysoce aktuální úkol a tak už tři dny po vyhlášení republiky se začalo s jeho řešením. Byla to ovšem práce dlouhá a komplikovaná, kterou uzavřel až zvláštní zákon roku 1920. Klíčové role ve výtvarném řešení měli Jaroslav Kursa a František Kysela. Dalším důležitým úkolem byla měna. Ražba vlastních mincí však závisela podstatnou měrou na existenci funkční mincovny a tak až po její obnově v Kremnici se zde začalo razit podle návrhů Otakara Španiela roku 1921. Již v roce 1918 vznikla zcela přirozeně potřeba vyznamenávat československé vojáky a jednotky, a to ještě mimo území republiky. V Paříži, na podzim tohoto roku, byla dekrety prozatímní vlády a prezidenta zřízena dvě vyznamenání. Československý válečný kříž a Československá revoluční medaile jsou dílem francouzského sochaře Antoina Bourdella.

Dosud vyjmenované atributy a insignie, které měla mladá republika do svých začátků, měly vysokou uměleckou úroveň, ale po slohové stránce byly dosti rozdílné. Španielovy mince a Bourdellovy medaile, každé po svém, představovaly využití aktuálních sochařských tendencí. Kyselovy znaky však naopak sahají do zásob neorenesančního tvarosloví. Tento slohový nesoulad ostatně dobře odpovídá situaci celého výtvarného umění na začátku 20. století.

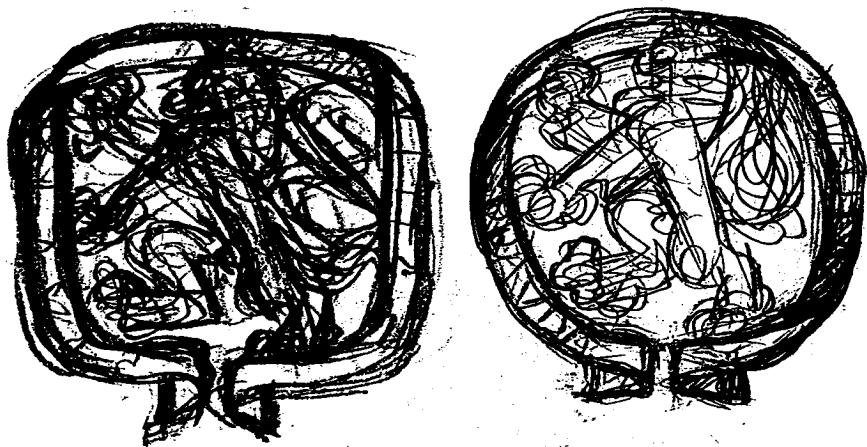
V této konstelaci vznikala i Řád Bílého lva. Počáteční koncepční nejasnost zřejmě způsobila, že výsledky dvou po sobě jdoucích soutěží nepřinesly očekávaný efekt. K obratu došlo, když byl organizací pověřen hradní ceremoniář Jiří S. Guth-

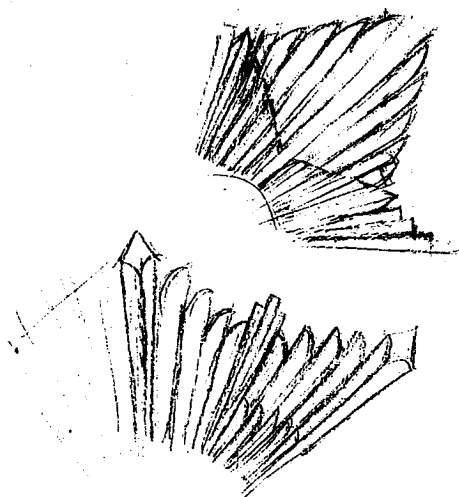
Hvězda - studie paprsků

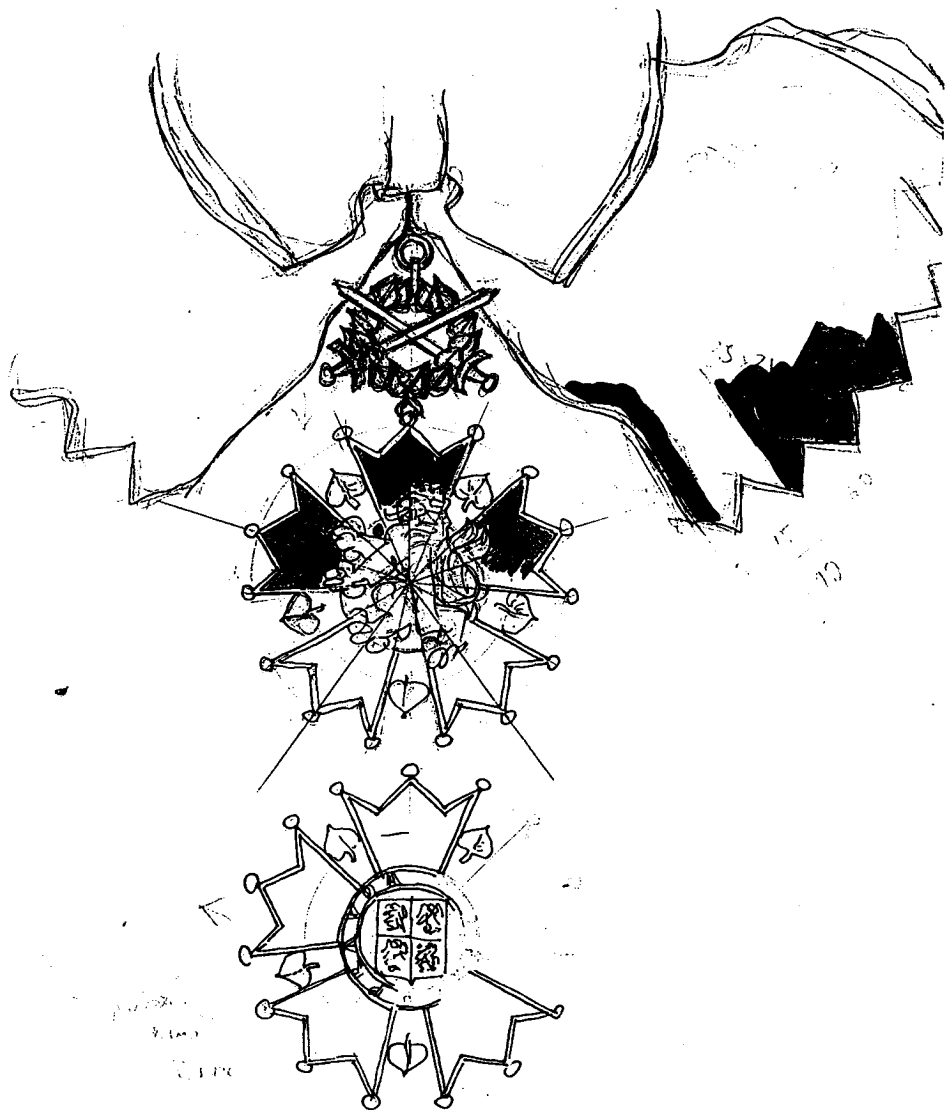
Řetěz - konečná skica

Článek řetězu - výchozí stav

Hvězda (detail) - hledání formy paprsků

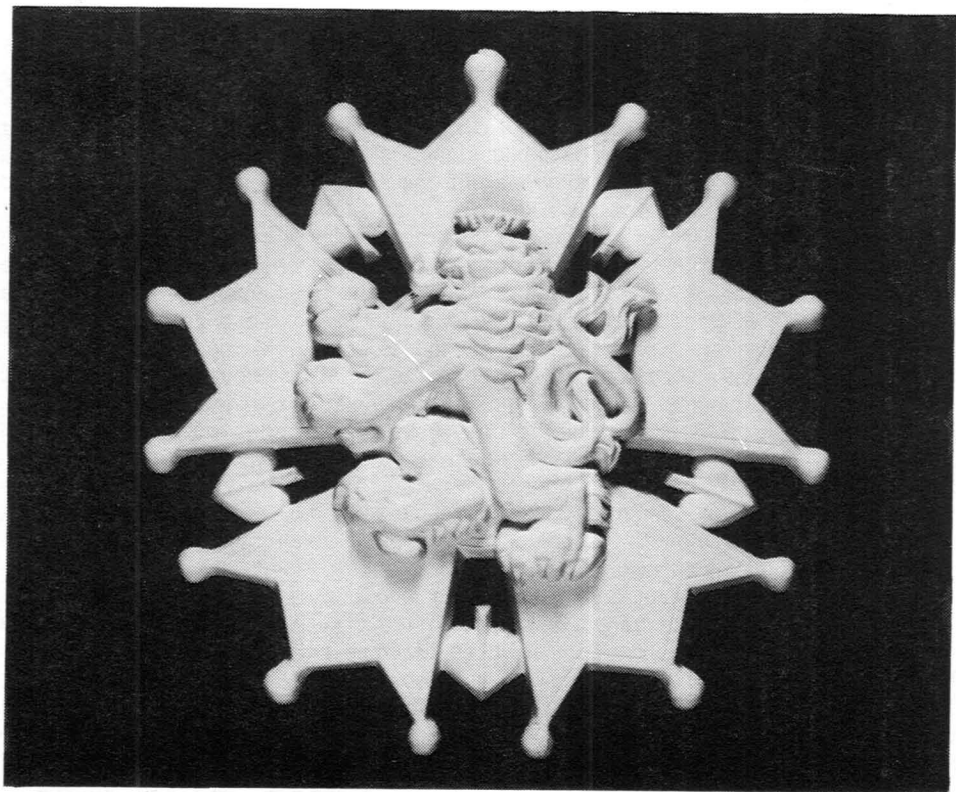

Řádový odznak - konečná skica

Jarkovský. Ten po upozornění Bohuslava Krakowského z Kolovrat poprvé upřel pozornost na Český šlechtický kříž z roku 1814. Nejlepším výsledkem této inspirace byl nakonec návrh zlatníka a rytce Rudolfa Karneta, spolumajitele pražské zlatnické firmy Karna - Kyselý. Autor využil při práci na svém návrhu i připomínky Vojtěcha Hynaise. Nový řád převzal ze šlechtického kříže především ústřední motiv - českého lva - což zároveň určilo i řádové barvy. Podstatným rozdílem ovšem bylo, že klenotem nového řádu nebyl kříž, ale pětidílná hvězdice. Následují další drobnější odlišnosti, které se projevují zejména v bohatší tvarové výbavě nového řádu. Nicméně srovnání obou dekorací dokládá celkovou výtvarnou příbuznost. Ještě jeden, na první pohled méně patrný, důsledek měla inspirace Českým šlechtickým křížem. Toto vyznamenání bylo realizováno roku 1814 ve vídeňské dílně Johanna Hasse a jeho podoba pochopitelně odpovídá místu, době i slohovým souvislostem svého vzniku. Jde o jeden z projevů západoevropského výtvarného názoru, a ten pak po více než sto letech spolumurčil i pojetí vznikajícího Řádu Bílého lva. To vůbec nebylo bez významu, vzhledem k silným slovanským kulturním vlivům v počátečních letech první republiky (viz vliv architekta Josipa Plečnika, atd.). Po slohové stránce představuje soubor Řádu Bílého lva kultivovanou práci v historizujících formách, které odpovídají spíše konci 19. než začátku 20. století. V tomto ohledu je řád blíže názoru Františka Kysely než Otakara Španiela nebo Antoina Bourdella. Marně bychom na něm hledali zřetelný projev secese a už vůbec ne radikálnější slohové formy, jako třeba kubismu. Ten však přitom najdeme i na tak oficiálním úkolu, jako byla soutěž na Památník na Vítkově. Tradicionální přístup byl zřejmě dán značnou mírou konzervativnosti, která je obecně vlastní uzavřenému a pevnými pravidly ovládanému světu řádů a vyznamenání. Z vyváženého souboru Řádu Bílého lva se poněkud vyděluje hvězda. Proti ostatním částem řádu se projevuje jednodušším zpracováním s minimem detailů. Hlavní motiv - paprsky - připomínají barokní monstranci, ale mohou předjímat i dekorativní plastiku 2. poloviny 20. století.

Soubor řádu byl postupně doplňován a jako jeho poslední součást vznikla kolana. Řád ve svých pěti třídách během existence 1. republiky plnil svoji funkci a zakládal svoji pozdější váhu a autoritu. Schylovalo se ovšem k dalšímu dějinnému zlomu. Po Mnichovu nejvyšší řád republiky následoval jejího prezidenta do londýnské emigrace. Tady, na samém konci války, byla ze systému řádu odvozena vojenská varianta vzniklá z podobné bezprostřední potřeby, jako v roce 1918 v Paříži obě vyznamenání navržená Bourdellem. V únoru 1945 zřídila londýnská vláda Československý vojenský řád Bílého lva „za vítězství“. Druhá světová válka se tak přímo promítla do vývoje Řádu Bílého lva. Ve shodě s názvem bylo určení nového řádu vojenské. Měl odměňovat mimořádné činy našich vojáků za války, ale později i v mírovém období. Platnost vládního nařízení, které vojenský řád zřizovalo, byla po osvobození ČSR obnovena a po určité úpravě stanov potvrzena dokonce i po únoru 1948.

Výtvarné řešení vycházelo z Řádu Bílého lva a několika změnami. Bylo to zejména přidání modré barvy, která se objevila na smaltovaných mezikružích s devizou řádu. Na spodní okraj medailonů byly přidány zkřížené meče. Zásadní změna je u III. třídy, která proti hvězdici Řádu Bílého lva má formu kříže, jehož ramena jsou však ukončena stejně, jako u této hvězdice. Tak se vlastně v tomto případě, náhodou nebo záměrně, vrací do systému Řádu Bílého lva jeho inspirační zdroj - Český šlechtický kříž z roku 1814. Dodejme, že jak tento kříž, tak kříž řádu „Za vítězství“, jsou válečnými dekoracemi. Autorem výtvarného řešení byl Václav Havelský, sloužící v naší západní armádě. Řád realizovala londýnská firma Spink & Son.

Řádový odznak - definitivní sádrový model k realizaci

Hvězda - definitivní sádrový model k realizaci

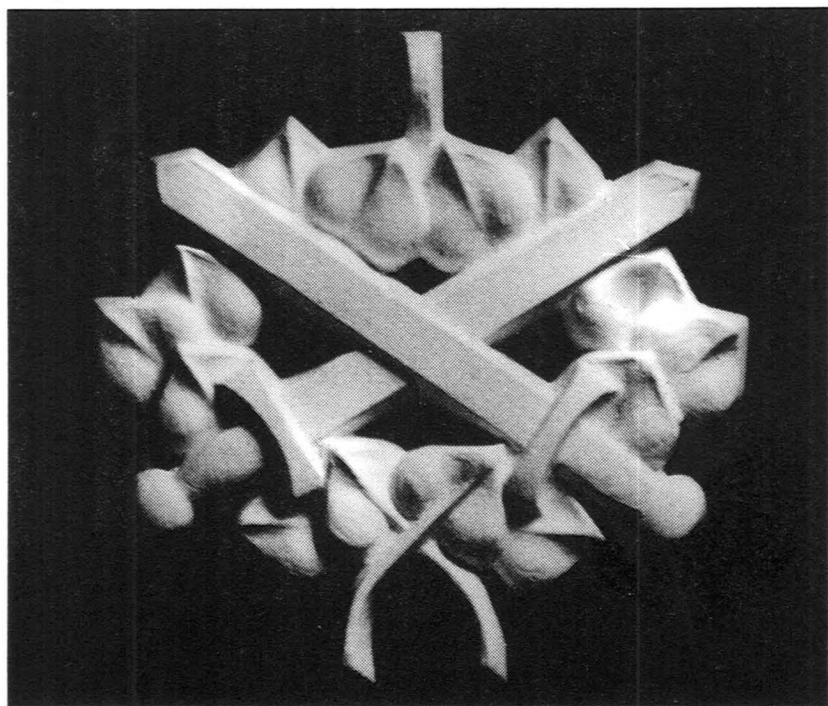
Článek řetězu (levá strana) - definitivní sádrový model k realizaci

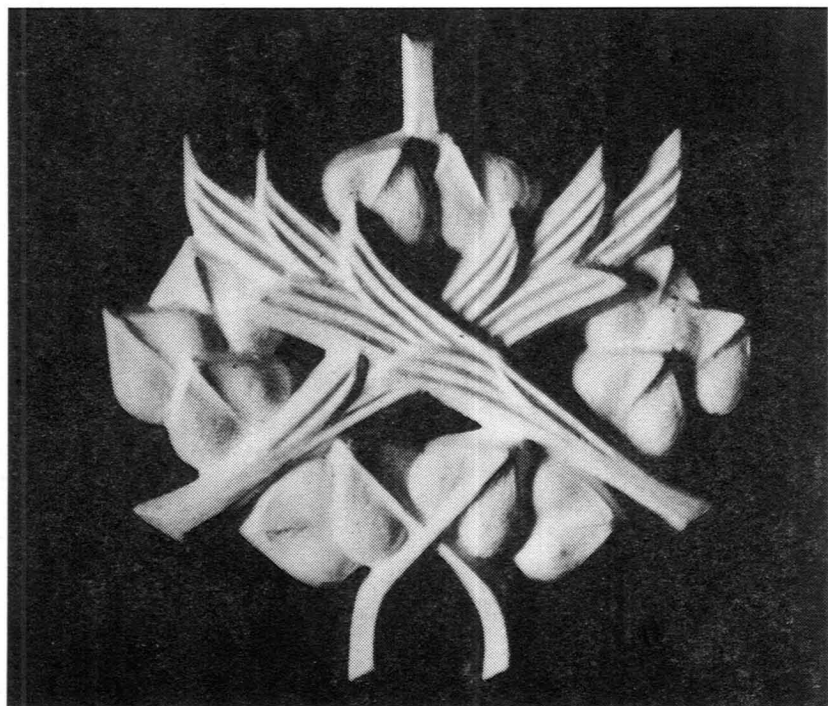
Článek řetězu (pravá strana) - definitivní sádrový model k realizaci

Středový článek řetězu - definitivní sádrový model k realizaci

Lipový věnec závěsu (vojenská verze) - definitivní sádrový model k realizaci

Lipový věnec závěsu (civilní verze) - definitivní sádrový model k realizaci

Pro další vývoj Řádu Bílého lva byl důležitý rok 1961. Tehdy byla vládním nařízením zrušena dvě nařízení vlády ČSR, a to z let 1922 a 1924, která dosud upravovala věci řádu. Nově bylo stanoveno, že řád bude mít napříště jen tři třídy. Nastala nová, méně slavná kapitola historie řádu, který, v dispozici prezidenta ČSR (resp. ČSSR), byl udělován i takovým představitelům cizích států, u kterých lze o vhodnosti udělení s úspěchem pochybovat. Toto znehodnocení se projevilo i v pozmeněné podobě řádu a paradoxně dalo těmto udělením logiku, protože své sporné nositele označilo. Do nové podoby řádu se totiž promítla i tehdejší změna státního znaku. A tak i na řádu lev ztratil korunu a slovenský znak byl vystřídán novotvarem s horou Kriváň a ohněm. Je třeba dodat, že aplikace nového státního znaku se jinak nedotkla celkového vzhledu řádu, pokud byl vnímán jako celek bez detailního studia. Úpravy provedl pravděpodobně některý ze žáků Otakara Španiela anebo atelier kremnické mincovny.

Pokud se zabýváme trváním řádu v době totalitního státu, nemůžeme se vyhnout otázce: Jak je možné, že řád vůbec přežil, vzhledem k programovému a důslednému úsilí komunistů zrušit veškeré tradice, které z jejich hlediska nebylo možné označit za „pokrokové“? Odpověď možná leží v některém ze spisů archivu ÚV KSČ. Možná, že však k projednávání konkrétní otázky, zda Řád Bílého lva ponechat nebo ne, vůbec nedošlo. O důvodech přetrvání řádu se zatím můžeme jen dohadovat. Je možné, že řád, navzdory svému historickému zakotvení, byl komunisty ponechán jako součást několika tradičních fenoménů sloužících jako důkaz zdánlivého zachovávání národních a demokratických tradic. Příkladem může být i Univerzita Karlova. Je možné počítat i s estetickým působením řádu, z jehož vlivu bychom neměli vylučovat ani tehdejší stranické a vládní představitele. Tedy alespoň některé. Víme dále, že přednostně bylo eliminováno vše, co připomínalo tradici církevní a feudální. Český lev nebyl na pohled zjevným reprezentantem jedné z nich, protože jeho středověký heraldický původ byl mezi tím částečně překryt novodobým působením v roli státního znaku republiky. Ideologům v roce 1961 tedy stačilo odstranit korunu a zůstal jim z jejich hlediska čistý národní symbol bez nežádoucích feudálních atributů.

Popsaný stav trval do listopadového převratu v roce 1989, po kterém se brzy objevily úvahy o potřebě zásadních změn v systému státních řádů a vyznamenání. Začal probíhat proces, který měl některé paralely s roky 1918 až 1922. Podobná potřeba, jednoznačně se oddělit od předešlého režimu, vedla nakonec ke zrušení komplexu socialistických dekorací jako celku s jedinou výjimkou, a tou byl Řád Bílého lva. Ovšem ani k této výchozí pozici se nedospělo jednoduše. Práce komisi a pracovních skupin sice probíhala ve shodě pokud jde o odstranění starého, daleko menší shoda však byla v tom, co nového má vzniknout. V navrhování nových systémů vyznamenání se angažovalo předsednictvo federální vlády i jednotliví občané. Byly však i hlasy, odmítající vyznamenání jako taková. Výsledkem této mnohočetné a různorodé aktivity bylo množství těžko vzájemně srovnatelných systémů řádů a jejich jednotlivých návrhů. Posunem dopředu bylo zřízení expertní skupiny při Kanceláři prezidenta republiky. Ta při svých jednáních v dubnu až srpnu roku 1990 postupně zpracovávala návrh obecného zákona o státních vyznamenáních. Skupina byla pro svůj úkol personálně obsazena odpovídajícím způsobem. Kromě politiků v ní byli i historikové, heraldici a faleristi. Bohužel od počátku jejího působení v ní nebyl žádný specializovaný výtvarný umělec a teprve při závěru jejího působení byl přizván ke konzultacím Jiří Harcuba. Ten na poslední chvíli

upozornil na některé specifické otázky výtvarného řešení, které byly do té doby opomíjeny. Na řadu tedy přišly v té době i otázky formy soutěže a prostoru, který budou mít výtvarníci k dispozici pro vlastní řešení. Z důvodů úspory času a peněz bylo rozhodnuto, že nebude vypsána veřejná anonymní soutěž, která by za jiných okolností přicházela v úvahu jako jediná možnost. Při volbě umělců pro užší soutěž se bral v úvahu i národnostní klíč a tak nakonec byli k účasti vyzváni: Jiří Harcuba, Michal Vitanovský a Jiří Vlach za Českou republiku a Karol Lacko s Jozefem Jankovičem za Slovensko. Ti také byli pozváni na část zasedání expertní komise konané 30. srpna 1990, aby se seznámili se základními otázkami zadání a aby zároveň mohli uplatnit své připomínky. Na tomto jednání kancléř Karel Schwarzenberg tlumočil také názory pana prezidenta Václava Havla. Upřesňovaly se zde detaily předpokládaných tří řádů a tří medailí (jedna z nich byla později ze systému vyřazena). Expertní skupina přijala i žádost umělců, aby v porotě, která bude návrhy posuzovat, byli také výtvarníci a výtvarní teoretici. Zvláštní kapitolou byly podmínky pro budoucí práci na soutěžních návrzích, se kterými se umělci mohli seznámit ve stanovách nových řádů. Ty byly k dispozici jako součást návrhu připravovaného zákona o státních vyznamenáních. Nikdo z vyzvaných umělců neměl za minulého režimu kontakt s tvorbou řádů a tak to pro ně v tomto ohledu znamenalo novou zkušenost. I když každý z nich byl specialistou v medailérském oboru s řadou realizací v oblasti ražných i litých medailí, mincí nebo šperků, kolekce řádů se svými podrobnými limity rozměrů, barev, počtu prvků a nakonec i kompozice pro ně představovala problém. Ten spočíval hlavně v jejich pocitu, že se vlastně na tomto zadání nedá nic vymyslet, a že jde jen o převedení textu stanov do výtvarné podoby. Navíc, podle svého temperamentu a osobního výtvarného názoru, různě těžce nesli tradicionalitu typickou pro řády. Za této situace se čtyři z pěti vyzvaných umělců rozhodli k účasti v soutěži, jejíž uzávěrka byla stanovena na 4. října. Pátý vyzvaný, sochař Jozef Jankovič, se omluvil a navrhl za sebe Ernu Masarovičovou, která účast přislíbila. K uvedenému datu soutěžící předložili kresebné návrhy a doplnili je výkladem své koncepce. To vše bylo však již hodnoceno ve změněné situaci, protože mezi tím byl schválen nový zákon o státních vyznamenáních. Ten, ke zklamání umělců, ještě do větších detailů zpřesnil popis jednotlivých dekorací. Na negativní dopad těchto omezení na práci výtvarníků upozorňovali zejména Jiří Harcuba a Karol Lacko. Závěr hodnocení nicméně vyzněl v tom smyslu, že v druhém kole budou posuzovány jen návrhy, které budou ve shodě se zákonem.

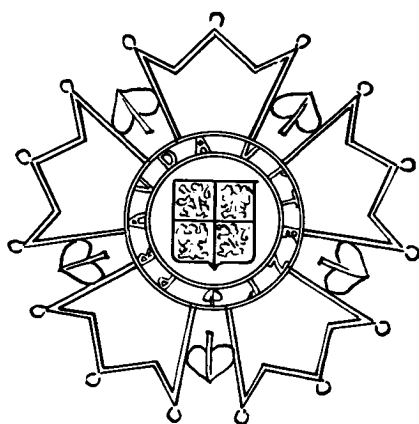
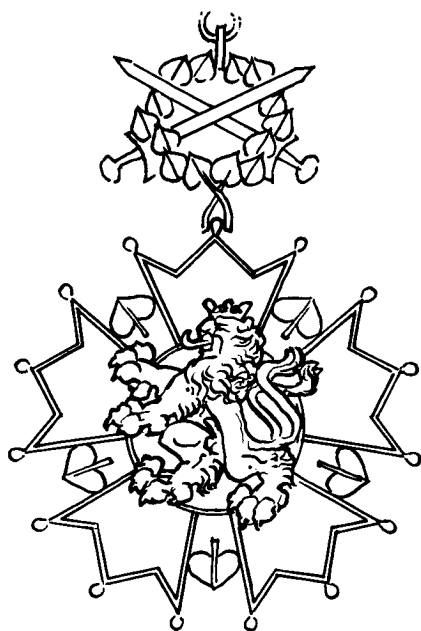
Řád Bílého lva, ochuzený a zneužitý totalitním režimem, si zřejmě uchoval svoji auru, protože při teoretických přípravách nových vyznamenání prošel s obecnou podporou. Výjimku tvořily slovenské námitky proti jeho příliš českému charakteru v jeho roli nejvyššího řádu pro celou federaci. Postupné vyjasňování jeho postavení nakonec vedlo kromě formulace stanov i k doporučení, aby se respektovala jeho historická podoba. Tento požadavek, snad logický při teoretické nebo historické úvaze, byl ovšem pro soutěžící výtvarníky kontraverzní. Doslovné respektování tohoto požadavku by znamenalo netvůrčí mechanický přepis historického vzoru. Zásadně nezávislé zpracování mohlo mít jako výsledek artefakt třeba vysoké hodnoty, ale s malou souvislostí s původním řádem. Platné stanov y řádu, které od 15. října 1990 byly přílohou zákona, však také svým podrobným popisem zmenšovaly prostor pro nějaká, zásadně nová a odlišná řešení.

Kresebné návrhy prvního kola nepřinesly rozhodnutí, ale pomohly ke třibení názorů. Přispěla k tomu i návštěva pana prezidenta, který svým osobním názorem

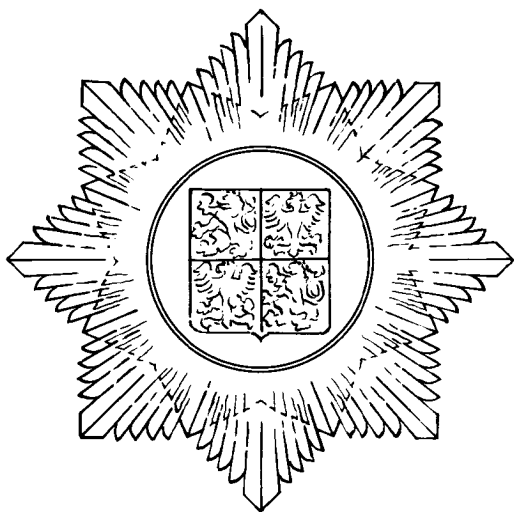
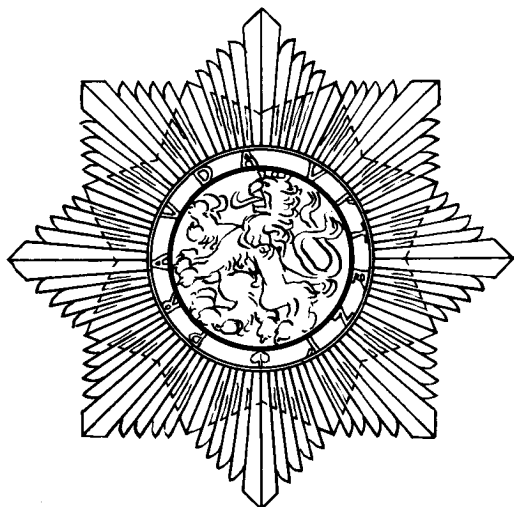
podpořil v případě řádů spíše tradiční řešení. Rozhodnutí mělo padnout v druhém kole, kdy měly být kromě kreseb předloženy i plastické návrhy. Podmínky však nebyly exaktně stanoveny a jejich volný výklad způsobil, že byly předloženy jak modely v sádře, tak v kovu. K posuzování druhého kola soutěže došlo 4. prosince v Nové galerii Pražského hradu. 1. cenu v soutěži na Řád Tomáše G. Masaryka získal Michal Vitanovský, 1. cenu v případě Řádu Milána R. Štefánika obdržel Karol Lacko, Erna Masarovičová zvítězila s návrhem Medaile Za zranění a Jiří Harcuba získal 1. cenu v soutěži na Medaili Za zásluhy.

V soutěži na Řád Bílého lva získal 1. cenu Karol Lacko, 2. cenu Michal Vitanovský a 3. cenu Jiří Vlach. Erna Masarovičová tuto soutěž neobeslala a Jiří Harcuba předložil návrh, který byl v rozporu se zněním zákona, ale ve shodě s jeho osobním požadavkem větší nezávislosti výtvarníka při řešení tohoto úkolu. Z téhož důvodu ovšem komise tento návrh nepřijala. Vítězný návrh Karola Lacka představoval zajímavé řešení, které víceméně respektovalo celkový výraz původního řádu, ale ve všech možnostech, které zákon nechával otevřené, se snažilo o nová řešení, i když šlo hlavně o detaily. Motiv lipových lístků, které v původním řádu mají doprovodnou funkci spojování jednotlivých dílů hvězdice, pozvedl k vyššímu významu, do podoby jakéhosi modulu řádu se skrytými proporčními matematickými zákonitostmi. Autor své záměry přesvědčivě vyložil a uvedl, že je ještě zvýrazní a zpřesní u definitivních modelů pro realizaci. Komise, která oceňovala návrh řetězu u 2. ceny, navrhla oběma autorům, aby zvážili spojení svých návrhů tak, aby do kolekce Karola Lacka byl k realizaci připojen řetěz podle návrhu Michala Vitanovského. Oba autoři se o návrhu komise v její nepřítomnosti poradili, ale shodli se na tom, že si nedovedou představit, jak by jejich značně rozdílná pojetí mohla existovat spolu a návrh společně odmítl. Zatím co Řádu Tomáše G. Masaryka a Milána R. Štefánika se začaly ihned realizovat, jeden v Čechách, druhý na Slovensku, vývoj Řádu Bílého lva probíhal dál s nepředpokládanými komplikacemi, již v přímých kontaktech mezi autorem vítězného návrhu a prezidentskou kanceláří. Vzhledem k nedostatku veřejně přístupných informací o této části vývoje se musíme spokojit s osobním názorem autora tohoto článku, jak si ho mohl udělat z několika rozhovorů se sochařem Karolem Lackem, respektive z pracovních návštěv v prezidentské kanceláři. Jak se zdá Karol Lacko se při definitivním řešení modelů svého návrhu pro realizaci dostával v některých detailech do rozporu se zněním zákona o vyznamenáních. Na jeho respektování však Hrad trval a obě strany se postupně ocitaly v neřešitelné situaci. Tento stav nakonec konzervoval nový vývoj ve federaci směřující k rozdělení státu.

V době příprav soutěže, při debatě nad návrhem zákona o státních vyznamenáních, se sporné téma přesunulo do obecnější roviny, totiž k problému, do jaké míry jsou státní dekorace předem determinovány. Do jaké míry jsou podřízeny tradičním formám a do jaké míry zůstávají výtvarnými díly v individuální tvůrčí režii jednotlivých umělců, a to pomocí současných výtvarným prostředků. Zatím co první pohled zastávali takřka všichni zúčastnění politici, úředníci a většina heraldiků, umělci se pochopitelně snažili o uplatnění druhého hlediska. Je zajímavé, že kancléř Karel Schwarzenberg zastával vůči tvůrčí svobodě značně vstřícné stanovisko, ovšem do doby, než byl schválen zákon o vyznamenáních. Prezident Václav Havel, osobně spojený se současnými uměleckými názory, zastával ve věci řádů stanovisko tradiční. Lze předpokládat, že jeho postoj byl modelován prvními zkušenostmi hlavy státu na úrovních, kde přicházel do styku s dekoracemi jiných států, vesměs

Řádový odznak - definitivní kresba

Hvězda - definitivní kresba

řešených klasickými formami. Nebylo úkolem soutěže řešit danou názorovou polaritu. Každý z pěti umělců měl možnost své názory realizovat ve svých návrzích. Problém však zůstal a měl se projevit o pět let později.

Česká republika existovala již druhý rok, ale státní vyznamenání, jeden ze svých atributů, ještě neměla. Jak jsme si mohli ověřit při předchozích kapitolách dějin Řádu Bílého lva, při konstituování samostatného státu, nebo při jeho zásadní přeměně, dochází na státní dekorace v okamžiku, který nastane i vytvoření jiných státních atributů, jako je znak, vlajka a měna. V průběhu první poloviny roku 1994, ve spolupráci Parlamentu a Hradu, se začal formovat systém českých státních dekorací. 9. července 1994 pak Parlament zákonem č.157 zřídil Řád Bílého lva, Řád Tomáše G. Masaryka a Medaile Za hrdinství a Za zásluhy. Tyž zákon pověřil Kancelář prezidenta republiky vypsáním veřejné soutěže k získání návrhů pro uzákonění dekorace. Začátkem srpna téhož roku svolala Kancelář prezidenta republiky k vypsání soutěže poradu, na které byli poprvé přítomni i zástupci českých medailérů Jiří Harcuba a Vlastislav Housa. Srovnáme-li tuto výchozí situaci s onou z roku 1990, můžeme konstatovat pokrok. Tehdejší absence veřejné soutěže, ostatně tehdy kritizované asociací medailérů, se tentokrát neprojevila a naopak, veřejná anonymní soutěž byla vyhlášena. Také účast výtvarníků při její přípravě byla nyní efektivnější, i když ani tentokrát nebyli konzultováni již při přípravě zákona. Pozitivní vliv jejich spolupráce se projevil při formulování soutěžních podmínek. Ty byly sice velmi náročné (požadovaly sádrové modely na všechny součásti řádů), ale byly také přesně definované a v podstatě vylučovaly různé výklady.

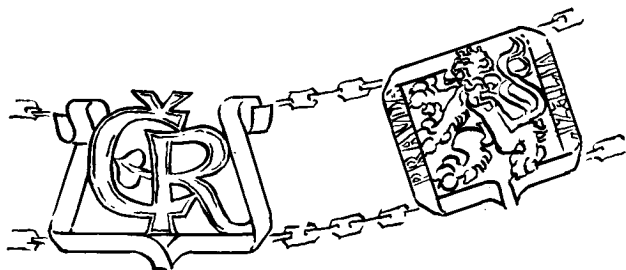
Podmínky soutěže byly vyhlášeny 8. srpna a jako termín hodnocení jejich výsledků byl stanoven 30. listopad 1994. Toho dne se sešla na Pražském hradě devítičlenná porota za předsednictví Luboše Dobrovského, vedoucího Kanceláře prezidenta republiky, a za účasti dvou výtvarníků a jedné teoretičky. K hodnocení měla návrhy zaslané šestnácti autory, z nichž 1. cenu za návrh Medaile Za hrdinství udělila práci Vladislava Mašaty. Další 1. cenu získal za návrh Medaile Za zásluhy Ladislav Kozák. V případě návrhů na Řád Tomáše G. Masaryka porota rozhodla soutěž opakovat (v únoru 1995, při jejím opakování, zvítězil návrh Vladimíra Oppla). V soutěži na Řád Bílého lva získal 1. cenu Michal Vitanovský, 2. cena nebyla udělena, 3. cenu obdržel návrh Vladimíra Oppla a odměnu za svou práci dostal Jiří Harcuba. Soutěž byla dobře obsazena, protože počet zúčastněných autorů je třeba porovnat s náročností podmínek. Její veřejné vyhlášení dávalo možnost k účasti teoreticky kterémukoli občanovi, prakticky však tuto možnost měli stovky profesionálních výtvarníků těch oborů, které jsou medailérství příbuzné, jako je sochařství, šperk a podobně. Realita šestnácti soutěžících, kteří se nakonec zúčastnili však ukázala, že až na výjimky šlo o medailéry.

Předložené soutěžní návrhy opět demostrovaly již zmíněný rozpor mezi obecným očekáváním tradičních řešení tvorby nových řádů na straně jedné a přirozeným působením doby a jejich aktuálních výtvarným tendencí na straně druhé. Podle tohoto schématu se také jednotlivé návrhy pohybovaly v prostoru mezi konvencí a pokusy o netradiční řešení. Porota měla obtížnou úlohu. Práci soutěžících také ovlivňovala jejich malá, často spíše žádná zkušenost s touto úzkou disciplínou, protože tvorba nových státních vyznamenání, to je úkol vždy pro jednu z několika uměleckých generací. Úzký prostor pro vyjádření tématu a splnění soutěžních podmínek dával i značně omezený výběr motivů, kterými se vůbec dá na obecně srozumitelné úrovni vyjadřovat českou státnost. Jmenujme za těch několik motivů jen

do nekonečna exploatované lipové listy. I za těchto okolností vznikly návrhy vyznamenání, které po své realizaci mají šanci se zařadit k té lepší tradici československých dekorací. Kvalitní provedení má zaručit firma TRIGA Praha, která se prosadila v konkurzu na výrobce.

Nová verze Řádu Bílého lva se vyznačuje sochařským přístupem k zpracování hlavního motivu i doprovodných dekorativních prvků. U figury lva měla výrazná plasticita napomáhat dosažení výrazu síly, energie a hrdosti heraldického zvířete. Návrh musel také dát svoji odpověď na trvalou otázku, jak navázat na tradici původní verze a přitom ji mechanicky neopakovat a nepopřít vlastní přístup k tématu. Projevilo se to u jednotlivých částí řádu různě, podle autorova hodnocení vzájemného vztahu částí původního řádu, možností, které poskytoval zákon a vlastních představ o splnění tohoto úkolu. Řádový klenot vcelku zachovává tradiční rozvrh a nese hlavní váhu udržení vizuální souvislosti s původní verzí. Hvězda je tvořena silnějšími paprsky než má původní verze, je navíc doplněna ještě jedním vnitřním členěním a klidnějším ukončením okrajů. Smyslem bylo přiblížit pojetí hvězdy více ke klenotu. Řešení řetězu se nejvíce odchyluje od původního řádu. Ve shodě s celkovým pojetím nové verze zdůrazňuje plastičnost a snaží se omezovat podružné dekorativní detaily. Návaznost jeho jednotlivých článků by měla vytvářet kompaktní linii zjemňovanou řetízkovými spoji. Celý systém řádu je provázen navíc střídáním hladkých a plastických prvků, což se má projevovat jak na jednotlivých jeho částech, tak i na jejich kompletech.

Na závěr ještě několik slov k novému Řádu Bílého lva pokud jde o jeho postavení v dosavadním vývoji této dekorace. Ani tato nová verze není výjimkou v promítání vývoje české státnosti do její podoby. Český lev získává zpět korunu a ztrácí slovenský štítek, to vše jako jednoznačné vyjádření konce totalitního státu, následujícího rozpadu Československa a vzniku samostatné České republiky. Podoba lva na poslední verzi řádu se vrátila k podobě lva na Českém šlechtickém kříži.

Řetěz - definitivní kresba

Prameny, literatura, poznámky:

- ¹⁾ Měřička, V.: *Řády a vyznamenání z období napoleonských válek*. Brno 1992.
- ²⁾ Měřička, V.: *Books of orders and decorations*. Praha 1975.
- ³⁾ Měřička, V.: *Nová státní vyznamenání České a Slovenské Federativní Republiky*, Numismatické listy, č.4/1991, s.98-110.
- ⁴⁾ Pulec, V.: *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. Praha - Bratislava 1980.
- ⁵⁾ Novák, J.: *Státní znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*. Bratislava 1990.
- ⁶⁾ *Stanovy Řádu Bílého lva - Příloha č.1 návrhu zákona o státních vyznamenáních ČSFR*, Praha 1990 (rukopis).
- ⁷⁾ *Stanovy Řádu Bílého lva - Příloha č.2a z 2.8.1990 návrhu zákona o státních vyznamenáních ČSFR* (rukopis).
- ⁸⁾ *Zákon č. 157/1994 Sb. - Stanovy Řádu Bílého lva*.

Kresby: Michal Vitanovský

Foto: Jaroslav Beneš

Michal Vitanovský: Ein Wort zu den Veränderungen des Ordens „Der Weisse Löwe“.

Der Essay verwerlet mittels Bildnersauges die Entwicklung des Ordens Der Weisse Löwe vom Anfang der I. Republik bis heute. Im 1918 entstand die Notwendigkeit der Auszeichnung der tschechoslowakischen Soldaten ausser der Grenzen der Republik. Aus dem Grunde entstand der Tschechoslowakische Kriegskreuz und die Tschechoslowakischen Revolutionsmedaille (Autor: A. Bourdell). Während der Zwanziger Jahre wurde auf Grund des Entwurfes des Goldstückers und Graveurs R. Karnet der Orden des Weissen Löwen auf Motive des Tschechischen Adelskreuzes vom 1814 gebildet. Beisamen mit dem Präsidenten der Republik ist auch dieser Orden ins Londoner Exil weggegangen. Vom Februar 1945 wurde der Tschechoslowakischen Orden des Weissen Löwen „Für Sieg“, nach dem graphischen Entwurf V. Havelský erteilt. In der befreiten Tschechoslowakei hat man den Orden von der Zeit der I. Republik bis zum 1961 verwendet. Nachher wurde er in den entsprechenden Staatswappen umändert. Dieser Zustand dauerte bis November-Umsturz im 1989, also zu der Zeit in welcher alle sozialistischen Dekorierungen aufgehoben wurden. Der Autor beschreibt weiter, seiner persönlichen Erfahrungen nach, die Anabasis der Meinungsentwicklung und Konkurrenzergbenisse mit den Orden und Medaillen der Tschechischen und Slowakischen Federativen Republik, oder aber der neu entstandenen Tschechischen Republik. Es handelt sich nämlich um den federativen und tschechischen Orden des Weissen Löwen und den Orden T.G. Masaryk, den Orden M.R.Štefánik, die Madaille „Für Verletzung“ und die Medaille „Für Verdienst“. Den neuen Wettbewerb auf den Order der Weisse Löwe erwarb M. Vitanovský, welcher auch seine Gedanken- und Bildnersansicht auf diesen höchsten Orden beschreibt. Der Orden der Weisse Löwe ist in diesem Augenblick in seinem Entstehensstadium und er wird zum erstenmal am Ende 1995 verlieht.

Cecilie Durdilová

Pozn.: Redakce děkuje Michalu Vitanovskému, který poskytl výsledky své práce exkluzivně Heraldické ročence 1995.

RYTÍŘI SV. VÁCLAVA

Pavel R. Pokorný

V poslední době se znovu a znovu setkáváme s tzv. Řádem sv. Václava. O aktivitách tohoto samostatného spolku příležitostně referují i sdělovací prostředky a v návaznosti se množí dotazy po historických souvislostech. Budiž tedy konstatováno, že rytíři sv. Václava nikdy netvořili řád a titul spojený s pasováním Svatováclavským mečem byl vázán výlučně na korunovace českých králů. Současné seskupení jednotlivců není tedy v žádném případě obnovením původní instituce a jde o skupinu, která se ve věci neznalé veřejnosti snaží vzbudit zdání něčeho, čím ve skutečnosti není a být nemůže. Pokládám tedy za užitečné vrátit se ke své starší práci věnované právě pasování rytířů sv. Václava s nadějí, že odpoví na otázky, které se opakovaně objevují.

Pasování na rytířství sv. Václava bylo po celá staletí vyhrazeno korunovaci českých králů a dalo se tak třemi údery meče sv. Václava na levé rameno kandidáta. Obecně se má za to, že zvyk je starobylého původu dle obdobného pasování mečem Karla Velikého při císařské korunovaci. V říšských korunovačních řádech jsem však dosud nenalezl podporu pro toto tvrzení. Je pozoruhodné, že i domácí zprávy jsou velmi pozdního původu. Z historiků si celé věci všiml až Jan Rulík v prvním dílu „Kalendáře“ vydaném v roce 1797 a o desetiletí později vyšla první speciální studie věnovaná výhradně tomuto tématu z pera Bretfeldova. Z ní vychází i jediná česká práce uveřejněná Františkem J. Zoubkem v roce 1874 v Památkách archeologických.¹

Prvou zásadní otázkou je samotný meč sv. Václava, neboť v nejstarší tradici se jako zázračná zbraň připomíná kopí světčovo a to konkrétně již roku 1126 v souvislosti s bitvou u Chlumce.

„Kniže Soběslav, jenž všechny přípravy k boji zařídil, poslal svého kaplana, té věci znalého, do vsi Vrbčan; ten našel na zdi kostela praporec sv. Vojtěcha biskupa, i byl zavěšen na kopí sv. Václava mučedníka v čas bitvy proti Sasům, kde Bůh je přemohl.“

„Když na sto velmožů českých i představených kostelů a kaplanů hlídalo, stojíce dokola kopí sv. Václava, jeden kaplan, ctnostný, urozený, jménem Vít, jenž držel kopí řečeného světce, jak je zvykem, oděn jsa v brnění a přilbu jako Achilles, zvolal zkrze radost na své: Druhové a bratři, buďte stálí, neboť nad hrotem posvátného kopí vidím svatého Václava, an, sedě na bílém koni a oděn bílým rouchem, bojuje za nás, ...“²

První zmínka o meči je dochována v listině pražského biskupa Jana IV. z Dražic dané v Roudnici dne 1.5.1333, již dává kožešníku Heřmanovi a jeho potomkům v držení pozemek a zavazuje je, že budou činiti zbraň a zbroj sv. Václava, to je přilbu, brnění a meč - „... ipse Hermannus et sui haeredes debent et tenebuntur mundare arma beati Venczeslai: pilleum videlicet ferrum, loricam et gladium, que arma in Pragensi ecclesia conservantur.“³

V nejstarším inventáři chrámového pokladu z roku 1354 máme již jeho podrobnější popis. Zajímavé je, že již roku 1368 byla poškozena původní zlatá pochva, definitivně ztracená v roce 1420, a chyběl již malý křížek.⁴ Umělecko-historickým rozbohem bylo prokázáno, že jde o typickou zbraň gotického období a lze ji klást do

první poloviny 14. století.⁵ Vznikla tedy nedlouho před tím, než máme o ní zprávu. Svatováclavským je meč nazýván původně patrně dle drobného ostatku v něm uloženém a postupem doby byl považován za autentickou zbraň světcovu. Z faktu, že byl součástí chrámového pokladu, je zřejmé, že původně nepatřil do souboru korunovačních klenotů a stal se jím až v době pozdější.

Nejstarší zmínka o pasování na rytířství v souvislosti s korunovaci se vztahuje k roku 1297 a osobě krále Václava II. Při položení základního kamene kláštera zbraslavského, které následovalo druhý den po korunovaci „... po skončení mše vystoupil korunovaný král drže v ruce žezlo královské a opasal... dvě stě čtyřicet pánů a šlechticů Království českého a mnoha jiných zemí rytířským pásem.“⁶ Bezprostřední Václavovi nástupci nebyli korunováni a při korunovaci krále Jana Lucemburského počátkem února roku 1311 se mluví opět o rytířských pásech: „... také byli dva mladíci rodem urození, od krále, který měl být tehdy korunován, právě v tu hodinu učiněni rytíři byvše opášení pásem rytířským; ti byli určeni držet korunu nad hlavou královou. Z nich jeden byl synem pana Bohuslava z Boru, druhý Fridmana ze Smojna.“⁷

Skutečnost nadmíru závažnou je fakt, že v korunovačním řádu císaře Karla IV. je sice zmíněn meč sv. Václava, ale ani nejmenší zpráva o pasování rytířů. Nebyl tedy ještě tradičně součástí korunovačního ceremoniálu, neboť při Karlově smyslu pro historické souvislosti, zejména domácího, to jest přemyslovského původu, by zajisté našlo své uplatnění. Václav IV. byl korunován ještě za života otce ve svých dvou letech a tak k pasování nedošlo. Slysíme o něm až při korunovaci Zikmundově: „Potom 28 dne měsíce července král Zikmund na Pražském hradě za přítomnosti jen neúplného počtu pánů i pražských konšelů korunován na českého krále a pasoval tam mnoho nových rytířů, kteří před tím neukázali žádný rytířský čin pro obecné dobré. A tak byli od lidu nazváni rytíři nepravými nýbrž malovanými.“⁸

V listině dané Mikulášem z Lobkovic, nejvyššímu písaři desk zemských dne 3.1.1421 a otištěné Paprockým v „Diadochu“, zmiňuje se král Zikmund o tom, že jej pasoval mečem sv. Václava při své korunovaci.⁹ Při slavné korunovaci krále Albrechta v roce 1438 pasoval král na sto rytířů.¹⁰ U jeho mladého nástupce krále Ladislava víme pouze to, že mezi rytíři jím pasovanými byli také Jiří z Walse a Jiří z Ehingen, švábský rytíř z původu Albrechta Rakouského.¹¹ Při korunovaci krále Jiřího z Poděbrad, která se celkově vymykala tradici, neslysíme o pasování ničeho. Také u Vladislava II. nemáme v tomto směru přímých zpráv. Až v erbovním listě daném 25.6.1596 Janu Rejtovi z Pístova je zmínka, že jeho praděd, Benedikt Rejt stavitel, byl od krále Vladislava II. Jagellonského pasován v kostel sv. Víta na rytířství.¹²

Při korunování krále Ludvíka bylo, alespoň dle zprávy „Starých letopisů českých“, od obyčejě upuštěno pro dětský věk králův.¹³ Král Ferdinand I. pasoval Kazimíra a Jiřího markrabí Braniborské a dvanáct šlechtických synů.¹⁴ Přesto, že od této doby jsou již o korunovacích zprávách vydávány též tiskem, zůstává většinou pasování samo stranou jejich pozornosti. Z německého popisu korunovační slavnosti Maxmiliána II. se dovídáme, že král pasoval na konci mše devatenáct rytířů obnaženým mečem.¹⁵ U Rudolfa II. víme pouze to, že pasoval čtyři rytíře.¹⁶ Od doby krále Matyáše byl pak sestaven a publikován jmenovitý seznam osob.¹⁷ Až dosud zmiňuji se prameny o pouhém pasování rytířů, maximálně o meči sv. Václava. Teprve Stránský v roce 1634 při popisu korunovací českých králů mluví výslovně nejen o meči sv. Václava, ale i o jakémsi společenství: „Konečně král několik vybraných, kteří padli na zem před jeho tváří, mečem sv. Václava na levé rámě třikrát udeří a tím pasuje

na rytíře zlatého vojska.“¹⁸

Tento moment je svým způsobem zarážející. Uvážíme-li však, že rytíře pasoval i Fridrich Falcký, při jeho příjezdu a korunovaci se záměrně oživovala řada starých českých tradic - až po jisté koriosní husitské vojsko - a že Stránský patrně znal Diadochos a jím zprostředkovanou zprávu o pasování mečem svatováclavským v době předhabsburské, je zřejmé, proč učinil z pasování nedílnou součást korunovačního ceremoniálu. Je rovněž pozoruhodné, že se o věci vůbec nezmiňuje např. Bohuslav Balbín. O tom, že zvyk nalezl odraz i v nacionálně zabarvené katolické tradici barokní, svědčí glosa v Martyrologiu vytištěném v Litomyšli v roce 1676: „V témž kostele (u sv. Víta - pozn.) kromě několika jiných jeho ostatků chová se i jeho meč (sv. Václava - pozn.), kterým čeští králové na den svého korunování některé výborné muže na levé rameno ploskau třikráte lehoučko udeřiti a skrze to je rytíři činiti obyčej mají.“

Za součást korunovace jej pokládá i tištěný „Das Königliche Böhmische Crönengs Ceremoniel“ vydaný ve Frankfurtu a Lipsku roku 1723. I zde však je řeč pouze o pasování mečem sv. Václava a nikoli o řádu. Ve stejném smyslu připomínají zvyk i dobové popisy jednotlivých korunovací.

Všechny zprávy se celkem shodují ve způsobu pasování. Kolísala však doba vlastního aktu. Původně bylo pasování rytířů zcela mimo korunovační kruh. Vzpomeňme na Václava II., kde se tak stalo až druhého dne. U krále Jana byli pasováni mladí šlechtici, kteří zřejmě z důvodů fyzické síly měli držet nad králem korunu a tak úkon předcházet vlastní korunovaci. V dalších případech pak většinou chybí konkrétní časové určení. U Ferdinanda I. se tak stalo po mši a holdování stavů a u jeho nástupce se výslovně říká koncem mše. V 17. století se pasování ustálilo po vlastním korunování a holdu stavů při Credo. Nejpresnější vymezení je známo od korunovace Marie Teresie, kde je výslovně řečeno po slovech „et incarnatus est“ - tedy uprostřed Credo korunovační mše.

S pojmem „svatováclavských rytířů“ se setkáváme teprve při obou korunovacích počátkem 90. let 18. století, které probudily zájem o tuto zvyklost. Při korunovaci Leopolda II. se zemské gubernium obrátilo s dotazem o jejím původu na bibliotekáře pražské univerzitní knihovny Karla Rafaela Ungara s tím, že nenalezlo žádné zprávy ani ve vlastním spisovém materiálu, ani u úřadu Desk zemských. Ten s lítostí konstatoval, že rovněž nenalezl žádné informace a nikdo ze starých i současných historiků nemá povědomost ani o řádové distinkci a statutech.¹⁹ Teprve o pět let později vyšel již citovaný Rulíkův Kalendář, kde se poprvé setkáváme s pokusem o historické sledování tohoto jevu. Z toho co dosud víme, můžeme odvodit i základní charakteristiky.

Jak již bylo zdůrazněno, je pasování vyhrazeno korunovaci českých králů. Takto poctěni bývali nejen Češi, ale mezi rytíři nacházíme Němce, Uhry, Italy, Španěly, Angličany a Francouze, často i osoby cizí, které nebyly obyvateli země. Nešlo také v žádném případě o povýšení do rytířského stavu, neboť mezi pasovanými byli zejména ve starší době i příslušníci stavů vyšších, ale naopak i měšťané. Co do postavení jednotlivců převažují zprvu vojáci, při posledních korunovacích správní úředníci. Nenalezl jsem doklady pro výběr kandidátů a jeho kritéria. Pouze v roce 1836 jsem zjistil novinovou zprávu, která oznamuje, že při chystané korunovaci dojde též k pasování svatováclavských rytířů a vyzývá ty, kteří se o hodnost hodlají ucházet, aby své žádosti podali do šesti týdnů prostřednictvím zemského presidia.²⁰ Udělení hodnosti je u vybraných jednotlivců motivováno dlouholetou službou vojen-

skou nebo státní, zásluhami o vojenské dodávky za napoleonských válek, o povznesení kraje nebo průmyslu a kultury.

Protože kandidáti nepředkládali vývod předků, nebyla ustálena titulatura a neexistují stanovy ani kapitula. Jednalo se o vyznamenání úzce osobní a je zcela chybné hovořit o řádu rytířů svatováclavských.

Prameny, literatura, poznámky:

- ¹⁾ Ruřík, J.: *Kalendář historycký, ... Díl První, od léta 1780, až do léta 1797.* Praha 1797, s.158-160; Bretfeld, F.J.: *Ueber den Ritter-Orden des Heiligen Wenzels, im Koenigreich Boehmen ... Wien 1807, 44 s.;* Zoubek, F.J.: *Pasování na rytířství mečem sv. Václava při korunování králů českých. Památky archeologické a místopisné, IX./1874, s.1-6.*
- ²⁾ *Kanovník vyšehradský: První pokračovatelé Kosmovi.* Praha 1950, s.18.
- ³⁾ Emler, J.: *Regesta Diplomatica nec non Epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III., No. 2004. Pragae 1890, pag. 776.*
- ⁴⁾ Podlaha, A. - Šittler, E.: *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze.* Praha 1903, s.IV, XVIII.
- ⁵⁾ Schráníl, J.: *Korunovační meč zvaný svatováclavský. Svatováclavský sborník.* Praha 1934, s.173-183.
- ⁶⁾ *Kronika Zbraslavská.* Praha 1952, s.193.
- ⁷⁾ *I.c. 8, s.400.*
- ⁸⁾ *Vavřinec z Březové: Husitská kronika.* Praha 1954, s.84.
- ⁹⁾ Paprocký z Hlohol, B.: *Diadoch ... O stavu panském.* Praha 1602, s.123.
- ¹⁰⁾ Urbánek, R.: *Věk poděbradský I. České dějiny III.* Praha 1915, s.341.
- ¹¹⁾ Urbánek, R.: *Věk poděbradský II. České dějiny III,2.* Praha 1918, s.748.
- ¹²⁾ *Státní ústřední archiv Praha, Saalbuch 12a, fol. 311.*
- ¹³⁾ Palacký, F.: *Starší letopisové čeští od r.1378 do r.1527.* Praha 1829, s.299-300.
- ¹⁴⁾ *Der Koeniglichen Durchleuchtigkeit zu Behaym Ertzhertzog Ferdinands Cronung zu Prag ym XXVII Jar. Fol. Aiii.*
- ¹⁵⁾ *Sněmy České III.* Praha 1884, s.153-154.
- ¹⁶⁾ *Sněmy České IV.* Praha 1886, s.267.
- ¹⁷⁾ Řezníček, V.: *Svatováclavští rytíři. Časopis Musea království Českého, LXIX./1895, s.129-133.*
- ¹⁸⁾ *Stránky ze Zapské Stránky, P.: Český stát.* Praha 1953, s.127.
- ¹⁹⁾ Debrois, J.: *Aktenmaessige Kroenungs - Geschichte des Koenig von Boehmen Leopold des Zweiten ... Prag 1792, s.142.*
- ²⁰⁾ *Prager Zeitung. 1836, No.95, s.1.*

Příloha I.

Data královských korunovací

Václav II.	1297	2.	6.
Jan Lucemburský	1311	2.	2.
Karel IV.	1347	2.	9.
Václav IV.	1363	15.	6.
Zikmund	1420	28.	7.
Albrecht	1438	29.	6.
Ladislav Pohrobek	1453	28.	10.
Jiří z Poděbrad	1458	7.	5.
Vladislav II.	1471	22.	8.
Ludvík	1509	11.	3.
Ferdinand I.	1527	24.	2.
Maxmilian II.	1562	20.	9.
Rudolf II.	1575	22.	9.
Matyáš	1611	23.	5.

Ferdinand II.	1617	29.	6.
Fřidrich Falcký	1619	4.	11.
Ferdinand III.	1627	24.	11.
Ferdinand IV.	1646	5.	8.
Leopold I.	1656	14.	9.
Karel VI.	1723	5.	9.
Marie Teresie	1743	12.	5.
Leopold II.	1791	6.	9.
František I.	1792	9.	8.
Ferdinand V.	1836	7.	9.

Příloha II.

Seznam rytířů svatováclavských

Při korunovaci Václava II.

240 jmenovitě neuvedených osob urozeného původu

Při korunovaci Jana Lucemburského

Jmenovitě neuvedený syn Bohuslava z Boru

Jmenovitě neuvedený syn Fridmana ze Smojna

Při korunovaci Zikmunda Lucemburského

Neuvedený počet osob urozeného i měšťanského původu

Mikuláš z Lobkovic (jediný jmenovitě známý)

Při korunovaci Albrechta

Asi 100 jmenovitě neuvedených osob urozeného původu

Při korunovaci Ladislava Pohrobka

Neuvedený počet osob

jmenovitě pouze Jiří z Walse

Jiří z Ehingen

Při korunovaci Vladislava II. Jagelonského

Benedikt Rejt z Pístova (nepřímá zpráva)

Při korunovaci Ferdinanda I.

14 šlechtických synů

jmenovitě pouze Kazimír

Jiří markrabě Braniborské

Při korunovaci Maxmiliána II.

19 jmenovitě neuvedených osob

Při korunovaci Rudolfa II.

4 jmenovitě neuvedené osoby

Při korunovaci Matyáše
Václav Heraklius z Blíživé
Křištof Kořenský z Terešova

Při korunovaci Ferdinanda II.
Wolf Ondřej Stibar z Puttenheimu
Jan Křitel Magni
Jindřich de St. Juliano

Při korunovaci Fridricha Falckého
Jmenovitě neuvedený králův hofmistr
Jmenovitě neuvedený nejvyšší leitnant nad koňmi
Jmenovitě neuvedený moravský zeman
Enrid z Berbisdorfu
Tomáš Teytle, staroměstský měšťan a kupec

Při korunovaci Ferdinanda III.
Ludvík ze Zochavy
Šimon Apffelmann
Tomáš Teuffel z Zillberku
Jan Ritz

Při korunovaci Ferdinanda IV.
Pavel z Briaumontu
Bartolomeo Strasoldo
Martin Pachonhay
Baltazar von Schmiedten
Ernst von Schützen und Leibholtzan

Při korunovaci Leopolda I.
Pavel hrabě Esterhazy
Křištof hrabě Bathiany
Dětřich z Wechtu
Jan Müller od Zlaté koruny
Jakub Gerhard
Kristian z Nostic
Adalbert Rombaldi
Hans Georg von Fritzschen
Rudolf Zeller von Rosenthal

Při korunovaci Karla VI.
hrabě Haro
hrabě Besora
hrabě Monte Santo
František Křištof hrabě Khevenhüller
hrabě Cervellon
Johann Julius hrabě Hardegg
Gundermar hrabě Stahremberg

Jean Albert hrabě St. Julien
hrabě Eryll
Felix Ernst hrabě Molarth
markýz Pazeco
Amadeus hrabě Rabbutin
Leopold hrabě Khünigl
František hrabě Starhemberg
František Karel hrabě Kolowrat
Leopold hrabě Paar
hrabě Villa Franqueza
markýz Galerati
František Antonín hrabě Lichtenstein
kníže Pio
Ludvík hrabě Bathiany
Franz Ernst hrabě Thúrheimb
Romuald hrabě Collalto
Jindřich František hrabě Šlik
Ferdinand hrabě Harrach
Ferdinand hrabě Lamberg
Ondřej hrabě Hamilton
Jan Vilém hrabě Trautsohn
Ferdinand hrabě Daun
Otokar hrabě Stahrenberg
Johann Ferdinand hrabě Kuefstein
hrabě Cavriani
Kazimír hrabě Kupperwald
baron Maggauli
baron L Huilier von Edeleni
Göldi von Diefenau
Rössler
Václav Josef Markvart z Hrádku
Antonín František šlechtic Boul
Jan Ludvík šlechtic Bomal
František Ježovský z Lub
Hans Carl Zitchy von Znoriza
Jan šlechtic Isendyck
Václav šlechtic Streitberg
Balduinus Urbain
Ferdinand šlechtic Mosern
Jean Mathias Ludovisi de Clarenz

Při korunovaci Marie Teresie

Zikmund Gustav hrabě Herzan z Harasova
Jan Jiří hrabě Waldstein
Jan Arnošt hrabě Waldstein
Václav Arnošt hrabě Schaafgotsche
Adam Filip Losy hrabě Losymthal
Adam hrabě Sterberg

Jan Karel Chotek hrabě z Chotkova a Vojnína
Josef Maria hrabě Welczek
Arnošt hrabě Schaafgotsche
Jan Václav Caretto hrabě Millesimo
Jan Gothard hrabě Bredau
Ignác Václav Carreto hrabě Millesimo
Ferdinand František pán z Řičan
Jan František svobodný pán Fünfkirchen
Jan Adolf hrabě Kounic
Jan Václav svobodný pán Oppersdorf
Albrecht Maxmilián hrabě Des Fours
Jan Michal Tejfovský svobodný pán z Einsiedelu
Jan Václav Bzenský z Porubí
Arnošt Václav Malovec z Chejnova a Vimperka
Sebastian Losy von Losenau

Při korunovaci Leopolda II.

Václav hrabě Thun
Jan hrabě Pachta
František Antonín hrabě Des Fours
Jan Antonín Schimding svobodný pán Schimding
Arnošt hrabě Goltz
Jan Václav Reiský svobodný pán z Dubnice
Michael hrabě Althan
Antonín svobodný pán Žlutický
Jan svobodný pán Helversen z Helversheimu
Vincenz svobodný pán Widersperg
František svobodný pán z Astfeldu a z Vydří
Josef svobodný pán Helversen z Helversheimu
Václav svobodný pán Helversen z Helversheimu
Josef von Scotti Edler von Compostella
Ferdinand Bořek Hamsa ze Zábědovic
Michal Boleslavský rytíř z Rittersteinu
Jan Marcel šlechtic Hennet
František Gamperger z Gamsenfelsu
Karel svobodný pán Rummerskirch

Při korunovaci Františka I.

Vincenz hrabě Waldstein-Wartenberg
Maxmilián svobodný pán Ehrenburg
Markvart Josef Kotz svobodný pán z Dobrše
Karel rytíř Bienenberg
Heinrich Losy von Losenau
Sebastian Losy von Losenau
Jan svobodný pán Turba
Leopold hrabě Sternberg
Fridrich svobodný pán Žlutický
Jan Hanisch rytíř von Greiffenthal

Ferdinand Pacovský z Liblína
Pacovský z Liblína
Rudolf svobodný pán Schimding
Maria Václav hrabě Dohalský z Dohalic
Antonín svobodný pán Feuerstein
Josef hrabě Unwerth
Josef Kotz svobodný pán z Dobře
Josef rytíř Bretfeld

Při korunovaci Ferdinanda V.

Karel hrabě Lengheim
Josef hrabě Schaafgotsche
Karel hrabě Strachwitz
Jan hrabě Trauttmansdorf
hrabě Žerotín
baron Baselli
Jan Václav svobodný pán Dobřenský
Karel svobodný pán Margelík
Emanuel svobodný pán Trautenberg
Arnošt svobodný pán Vostrovce
František Cecinkar rytíř z Birnic
rytíř Gersch
Josef rytíř Hoch
Jan rytíř z Kronenfeldu
Josef Schreitter rytíř ze Schwarzenfeldu
Ferdinand rytíř Widmann
František rytíř z Wiesenthalu
pán z Talova
rytíř z Rosenthalu
Bedřich Jiří Zádubský rytíř ze Schönthalu

Poznámka:

Seznam svatováclavských rytířů byl sestaven z citovaných pramenů, dobových zpráv o korunovacích a doplněn podle edice Řezníčkovy. Z popisů korunovacích zvláště připomínám:

Závěta ze Závětí, Jiří: Korunování Jeho Milosti Matyáše krále Uherského na království české ... Praha 1611.

Das Königliche Böhmisches Crönungs Ceremoniel. Frankfurt und Leipzig 1723. (Popis korunovace Ferdinanda II., Ferdinanda IV. a Leopolda I.)

Berger, Fridericus Ludovicus: Succincta Commentatio ... Descriptio Coronationis D. Leopoldi I. Lipsiae 1723.

Beschreibung wie es bei des ...Caroli des Sechsten ... Den 5. Septembris Anno 1723 ... Königlich Böhmischen Crönung gehalten worden. Prag 1723.

Ramhoffskey, Johann Heinrich: Slavné Královské České Korunování ..

Marie Teresie ... Co při ně, dáno a konáno bylo. Praha 1743.

Pavel R. Pokorný: Von dem Ritterschlag der Ritter des heiligen Václav (Wenzel).

Während der ganzen Jahrhunderte war der Ritterschlag des heiligen Wenzel für die Krönungsgelegenheit der tschechischen Könige vorbehalten. Er wurde bei drei Schläge des heiligen Wenzel-Schwertes auf die linke Kandidatenschulter durchgeführt. Die erste Nachricht über den Schwert des heiligen Wenzel stammt vom 1333, aber mittels kunsthistorischer Forschungen wurde festgestellt, dass es sich um eine typische Waffe der ersten Hälfte des XIV. Jhs handelt. Die Tatsache, daß der Schwert den Namen des heiligen Wenzel trägt, entspricht ursprünglicher Aufbewahrung eines Stückchens von heilige Wenzel-Reliquien im Schwerte und deswegen beurteilte man ihn nach Jahren als seine

eigene Waffe. Die älteste Nachricht von dem Ritterschlag stammt vom 1297 und bezieht sich auf den König Václav (Wenzel) II. Bei den Krönungen wurden auf diese Weise nicht nur Tschechen beehrt, aber wir finden zwischen den Rittern auch die Deutschen, Ungaren, Italiäner, Spanier, Engländer und Franzosen. Es handelte sich auch in keine Falle um eine Beförderung in den Ritterstand, da zwischen den zum Ritter geschlagenen waren besonders in den älteren Zeiten die Mitglieder der höheren Stände, als auch die Bürger. Die Kandidaten brauchten auch keine Ahnenliste vorzulegen, es wurde keine Titulatur stabilisiert, und es existieren keine Satzungen oder Domkapitel. Es handelte sich um eine streng persönliche Auszeichnung und es ist ganz falsch von einem Orden der des Heiligen Wenzel Ritter zu sprechen. In der Beilage ist die Liste der des Heiligen Wenzel Ritter vom J. 1297 bis zum J. 1836 beigefügt.

Cecílie Durdiová

RYTÍŘSTVÍ A STŘEDOVĚK

(esej)

Stanislav Hošťálek

ÚVOD

Bývá občas potřebné pokusit se o historické, vojenské, kulturní, sociální a psychologické začlenění rytířství do středověké Evropy. Donutit se nebo se nechat zavést k zamyšlení nad rytířstvím, jehož některé rysy překračují středověk a nacházejí trvalou platnost. Kritický pohled je ovšem na místě.

Podle anglického historika Wintringhama lze rozlišit v dějinách vojenství období obrněná a neobrněná, která se střídají za sebou.

První období - neobrněné - sahá od nejstarších dob až do bitvy u Platají (479 př. n. l.). Toto období zahrnuje obrovský časový úsek od starší doby kamenné až do počátku klasického věku v antice. Bojovníci byli neobrněni, v pozdějších dobách jim jen přilba chránila hlavu a tělo bylo oděno maximálně do koženého oděvu. Měli kulatý štít, luk a šíp, oštěp, kopí, nože, sekery, také krátký meč (i praký) v době bronzové a železné.

V bitvě u Platají se poprvé objevují v historii řeční těžkooděnci, kteří porážejí Peršany. Tím zahajují obrněné období v dějinách. Toto druhé období - obrněné - sahá od bitvy u Platají do bitvy u Adrianopole roku 378 našeho letopočtu. V tomto období vyhrává bitvy obrněný pěšák, těžkooděnc, ať to byl řecký hoplita, člen makedonské falangy nebo římský legionář. Hlavní zbraní je meč a kopí se štítem. Tělo je chráněno kůží, řemeny, kůže je v některých případech posita plíšky.

Třetí období - opět neobrněné - obsahuje dobu od bitvy u Adrianopole (kdy gótská lehká jízda na koních poráží římské legionáře) až do bitvy u Pavie roku 774. Je to období od počátku pádu Římské říše do doby Karla Velikého. V dobách stěhování národů barbaři používali lehkou neobrněnou jízdu. Teprve Karel Veliký v převážné míře obrnil své vojsko a poprvé v historii je o tomto vojsku zpráva při porážce Langobardů u jejich hlavního města roku 774. Hlavními zbraněmi bylo kopí, luk a meč. Hunové užívali hlavně luk, Gótové píku a meč.

Čtvrté období - obrněné - bylo od bitvy u Pavie do konce středověku. Historik Wintringham končí toto období rokem 1346, kdy v bitvě u Crécy (Krešćaku) dlouhé velšské luky pronikaly brněním francouzských rytířů a podle autora (poněkud předčasně) ukončily převahu těžkooděné jízdy. Tato prohraná bitva těžkooděných francouzských rytířů neukončila však období obrněné jízdy. Toto období trvalo až do počátku šestnáctého století. Ve čtrnáctém a patnáctém století nad obrněnou jízdu vítězily švýcarské pěší gardy, využívající neschůdný členitý a zalesněný terén, kde se těžká obrněná jízda nemohla rozvinout a s plnou silou zaútočit. V patnáctém století pak vítězily nad těžkooděnci posádky husitských obrněných vozů. Přesto obrněná jízda, jako hlavní bojová složka vojska, přetrvávala až do první poloviny šestnáctého století, kdy ji začaly vytlačovat zdokonalené střelné zbraně. Tyto zbraně začaly pronikat obrněným krunýřem. Tehdy vznikala námezdná žoldnéřská vojska lancknechtů, užívající střelné zbraně. Hlavními zbraněmi středověké těžké jízdy bylo kopí, meč a sekera.

Páté, opět neobrněné období trvalo od doby lancknechtů až do první světové války. V této době vojáci odložili brnění - proti zdokonaleným střelným zbraním nebylo

moc platné - a větší zranitelnost vyvažovali pohyblivostí. V tomto období byly hlavním zbraněmi klasické ruční palné zbraně a pak dělostřelectvo.

Šesté - obrněné - období trvá od první světové války, od doby nástupu tanků do dnešních dnů.

Tak klasifikuje vojenskou historii Wintringham ve své knize ze čtyřicátých let. Zabýváme se ale obdobím čtvrtým, podle tohoto rozdělení, obdobím obrněné jízdy, která je vlastní doménou středověkých evropských křesťanských rytířů. Proti nim v křížových válkách stáli rytíři arabští, mohamedánští. Vedle své víry se od sebe lišili také výzbrojí. Křesťanští rytíři tvořili těžkou obrněnou jízdu, kdežto arabští rytíři měli jízdu lehkou, která byla pohyblivější, ale také ve volném terénu zranitelnější.

RYTÍŘI

Představa bájného rytíře a rytíři ve skutečnosti

Obecné bájně představy o hrdinech byly v Evropě známé už pochopitelně z pohanských dob. Byli to silní a smělí odvážlivci, kteří se proslavili odvážnými kousky a bojovností. V obecném povědomí stále žily a pokračovaly pověsti o antických hrdinech, hlavně báje o Héraklovi, kteří prováděli řadu hrdinských činů. O hrdinovi zachraňujícím dívku před obludou - za antického Persea býval dosazován svatý Jiří - a také o Achillovi, hrdinovi od bájně Tróje. Z těchto pramenů, přetavených a změněných, získal lidový silák své vlastnosti, zrovna tak jako v pozdější době měly na jeho utváření vliv pověsti a eposy starých Germánů, Keltů, Finů i Slovanů.

Anglosasové měli pověst o Beowulfovi, germánské kmeny na Rýně vytvořily pověst o Nibelunzích, keltské pověsti vyprávěly o bojovnících Rudého křídla, o králi Finnovi a jeho synu Ossianovi, seveřané měli islandskou Eddu a finskou Kalevalu, slovanské byliny vyprávěly o životě a činech bohatýrů. Všechny evropské národy a kmeny měly své zpěvy a písně o statečných a nepřemožitelných hrdinech.

V jedenáctém a dvanáctém století vznikl v západní, střední a jižní Evropě ideál bojovníka, který zdědil vlastnosti lidového hrdiny. Byl to rytířský ideál, ideál doby středověku, ale i doby pozdější. Vznikal v době křížových válek proti mohamedánům, které začaly na španělském poloostrově pod jménem rekonkisty - znovudobývání země - už v osmém století, na východě v Levantě při dobývání Jeruzaléma až koncem jedenáctého století. V tomto ideálu se odrazily hrdinské činy zidealizovaného franského krále a později císaře Karla Velikého a také dobytelské činy a životní příběhy zakladatele antické veleříše Alexandra Makedonského.

České slovo „rytíř“ je převzaté z německého „Ritter“, jezdec na koni, nebo také bojovník na koni. Že jde o jezdce na koni ještě lépe vyjadřuje francouzské „cavalier“ z latinského „caballus“ - kůň. Rytíři byli členové ozbrojené družiny, kteří jezdili na koni.

Kůň byl v raném středověku velmi drahý a měli ho zpočátku jen lidé z blízkého králova okruhu nebo vazalové, kteří za propůjčení pozemku byli povinni svému pánu sloužit ozbrojenou službou na koni, kterého si většinou museli sami ze svých prostředků pořídit. Prostí bojovníci, kteří v raném středověku tvořili ještě základ vojska - později ve vrcholném středověku skoro zcela ustoupili jezdecktvu - byli opěšalí.

Rytíři byli v ozbrojené družině krále v jeho blízkosti nebo byli jako jeho vazalové či vazalové jiného feudála, tedy lenního pána, na opěrných bodech, nejčastěji hradech. Byli to vojáci, pro které byl boj hlavní náplní jejich života. Je nutné znovu opakovat, že pasovaným rytířem v té době, to je hlavně v době křížáckých výprav

proti mohamedánům, mohl být král i jeho vazal. Oba byli povýšeni posvátným činem pasování do svatého vojska, byli sblíženi rytířskými ideály, povinnostmi a přísahou. Spojovala je stejná kultura, zvyky a hodnoty. Příští řádky ale spíše platí pro rytíře-lenníky, vazaly svého lenního pána.

Byli to válečníci, kteří se neustále, od dětského věku, cvičili v ovládání zbraní. Zpočátku při válečných hrách a při lovu, později ve skutečných bitkách a válečných střetnutích. Rytíři žili společným životem v bojové družině panovníka či velmože často mnoho let. Spolu se svými druhy vyrůstali od mladých let vedle sebe, osobně vázáni službou svému pánu. To je důležitý znak vazalství. Cvičili spolu v boji, spolu žili, spali vedle sebe ve stejných místnostech, stolovali spolu, zápasili mezi sebou v bojových hrách a také, druh vedle druhu, nastupovali spolu k boji proti nepříteli.

Společně prožívané doby bojů, turnajů, hostin a odpočinku utvořily z rytířů pevně soudržné společenství - kastu, která se postupně vydělila jako zvláštní část středověké společnosti. Zvláště tomu pak napomohly, jak bylo řečeno, křížové výpravy proti Arabům. Přesto ještě v dobách křížových výprav, kdy rytířská vojska musela čelit velký ztrátám, nebylo nesnadné pro udatného bojovníka, aby byl pasován na rytíře bez dlouholeté předchozí přípravy. Rytířská vrstva byla tak celkem otevřená všem udatným bojovníkům až do konce křížových výprav. Až potom se více uzavířela.

Před křížovými výpravami, v drsných dobách raného feudalismu, kdy běžné vládlo násilí a moc mezi sousedními feudály, a kdy chyběla silná ústřední vláda, bojovali feudálové v neustálých potyčkách mezi sebou, pokud netáhli do společného boje pod svým panovníkem. Taková doba byla například po rozpadu Franské říše. Proto byly bojové služby vazalů vysoce oceňovány a rostla jejich politická a společenská prestiž. Tyto všeobecné drobné boje mezi feudály dosáhly takového stupně, že církev musela vyhlásit tzv. „Treuga dei“, třídní příměří na poslední tři dny v týdnu. Pak to vypadalo často tak, že bojovníci sousedé válčili v bitkách proti sobě v čele svých vazalů od pondělka do čtvrtka, aby se pak na konci týdne scházeli spolu při mši v kostele a při holbě moku v hospodě. Od pondělka se opět mohlo válčit...

Drsné mravy hrubých válečníků se změnily v ideál rytíře právě v době křížových výprav, kdy tito křížáckí bojovníci získávají oporu všech vysokých světských feudálů a hlavně posvěcení církve. Křížácký bojovník - bojovník pod znamením kříže - se stal bojovníkem Kristovým ve svaté válce proti nevěřícím, aby získával a dobýval jejich území kolem Božího hrobu a šířil moc a slávu křesťanství v dalších zemích. Ideál rytíře - bojovníka šířícího křesťanství se tak přiblížil hlavnímu ideálu křesťanského středověku - ideálu křesťanského mučedníka, světce, obětujícího se a nasazujícího život za křesťanské ideály.

Tento rytířský ideál se stal přitažlivým i pro vysoké feudály a královské dvory. Ti svým vlivem a prvky vyšší výchovy a vzdělanosti zpětně zase ovlivnili, zjemnili a povznesli obraz rytířství na vysokou úroveň, která byla přitažlivá a stala se vzorem pro všechny vrstvy.

Období pážete a panoše.

Jak se vůbec nějaký mladý muž mohl stát rytířem? Výchova k rytířství začínala už v sedmi letech. Právě tehdy se mladý hoch z urozené rodiny stával pážetem. Jeho výchovu přebíral otec, někdy však byl mladý budoucí rytíř poslán na výchovu k jinému hradnímu pánovi. Hoch se učil ve společnosti dospělých dvorským způsobům a různým společenským hrám. Poznával pravidla dvorného chování. Dnes bychom řekli, že se z něho stával mladý gentleman.

Páže se také učilo hrát na nějaký hudební nástroj - na flétnu, na loutnu, na kytaru. A učilo se také cizí řeči. Dvorským mravům se učili jak chlapci, tak dívky, ale pážecí služba, první stupeň k rytířství, byla jen pro chlapce. Rovnocennou složkou výchovy pážat byl, vedle společenských záležitostí, hudby a řeči, pochopitelně i fyzický výcvik. Chlapci se učili a závodili spolu v různých sportovních disciplínách. Závodili v běhu, ve skoku, zápasili spolu. Učili se také plavat, házeli kameny. Později házeli nožem, stříleli z luku a nakonec se učili házet i kopím. Už od prvních pážecích chvil, tedy od sedmi let, se učili jezdit na koni. Dostali cvičné dřevěné meče, které byly lehké a tupé, aby se nezranili. Napřed se učili zacházet s mečem, štítem a kopím pěšky na zemi, potom samozřejmě i na koni.

Sportovních disciplín bylo skoro jako v dnešním desetiboji a s postupem let zátěž výcviku rostla. Při nácviku boje s kopím - to bylo ale trochu později - se používala tzv. kvintána. Bylo to brnění zavěšené na kůlu, které představovalo protivníka. Toho bylo třeba vyhodit takřikajíc ze sedla. Při správném zásahu se kůl i brnění měly válet na zemi. Při špatném zásahu se mohl na zemi válet jezdec. Když nebylo po ruce brnění, byl na kůlu upevněný alespoň sud.

Ale to vše byl zatím jen takový trénink „na sucho“. Opravdového boje se většinou pážata, tedy mladí hoši ve věku sedm až čtrnáct let, zatím nezúčastňovala. Mohla si ale zkušenosti ze zápasu a také z výcviku zbraněmi ověřovat například při lovu na divokou zvěř. Zpočátku byli tito mladíci samozřejmě jen diváky. Ale leckteré srdnaté páže ke konci svého pážecího věku mělo na svém kontě už nějaké ulovené zvíře - srnce, vlka, lišku nebo i nějaké větší zvíře. Pážata se také učila střílet z kuše a lovu zvěře se sokolem či jiným dravým ptákem. To už ale častěji bylo záležitostí panošů.

Když skončil pážecí věk, stávali se z panošů ve čtrnácti letech panoši. Tehdy se stávalo nepsaným pravidlem, že jejich výcvik pokračoval vždy u cizího lenního pána. Výcvik se stal těžším a náročnějším. Pro dnešního sportovce by se možná hodilo přirovnání k tréninku v první lize. Panoš už mival učitele nebo stálého dohlížitele, který organizoval jeho výcvik. Většinou to byl starší rytíř, který mu předával svoje zkušenosti a se kterým byl denně ve styku. Panoši se utkávali v rytířských hrách a také ve cvičných kolbách a turnajích. To vše ale zatím v panošském provedení, bez účasti skutečných rytířů jako protivníků. Také hudební výchova panošů se rozšířila na další hudební nástroje, a na program byl také zpěv a tanec. Tanec měl v těch dobách velký význam. Byl často, hlavně ve Francii, Burgundsku a v Itálii, považován za stejně důležitou disciplínu jako ovládání zbraní nebo jízda na koni.

Panoši se také více pohybovali ve společnosti urozených dam, sloužili jim, vyřizovali jejich vzkazy, učili se psát na ně oslavné básně, dvořili se jim, doprovázeli je a ochraňovali. Vše už dělali tak, jako budoucí rytíři. Stejně tak sloužili i lennímu pánovi či jeho hostům a ostatním rytířům. Starali se o ně a jejich koně, při jídle pomáhali obsluhovat u stolu. Panošové plnili bez odmuvy svěřené úkoly, i když se jim

někdy zajíždaly. Také se pochopitelně se svým pánem účastnili turnajů a bojů, nosili mu zbroj a opatrovali jeho náhradní koně, pomáhali mu oblékat brnění i jiné oděvy. V této pokračující „učednické“ době zakoušeli i příkoří, zimu a nepohodlí, protože jejich pánové, vychovatelé i vlastní rodiče byli toho názoru, že mladý panoš se musí otužít a zocelit tvrdou službou dříve, než dosáhne vyvoleného postavení rytíře...

Je tedy omylem si myslet, že rytíři a lenní páni své panoše rozmazlovali. Opak byl pravdou.

K sedmeru rytířských znalostí a dovedností se obvykle počítaly tyto disciplíny: šerm mečem, plavání, lukostřelba, zápas, lov ptáků (sokolnictví), šach a básnění... Je zajímavé, že obdobné disciplíny pěstovali i budoucí protivníci křesťanských rytířů v Palestině či ve Španělsku, rytíři a velmožové arabští. Podle hodnověrných svědectví prý dávali na básnění větší důraz než rytíři křesťanští. Alespoň tomu tak bylo u Arabů španělských. Od nich poezii přebírala, alespoň některé náměty, poezie provenšalská a dvorná jižní Francie.

Pasování na rytíře.

Pasování na rytíře bývalo většinou slavnostní záležitostí, ale někdy zase ne tolik. To když se přijímali rytíři přímo na bitevním poli. Ale začněme od začátku.

Slavnostní přijímání mezi rytíře se postupem času ustálilo většinou na věku jednadvaceti let. Obřad se historicky vyvinul z iniciačního zasvěcování dorůstajících chlapců, kteří tak byli ve starověku, ale i v barbarské době ve středověku, přijímáni do kmene jako noví bojovníci. V křesťanské kultuře středověku a dob pozdějších však došlo k posunu této iniciace rytířů - božích bojovníků. Podstata přijímání mezi bojovníky kmene a mezi rytíře je však opravdu stejná. Při slavnostní ceremonii dostává nový bojovník zbraň a jsou mu přiznána jistá práva i povinnosti.

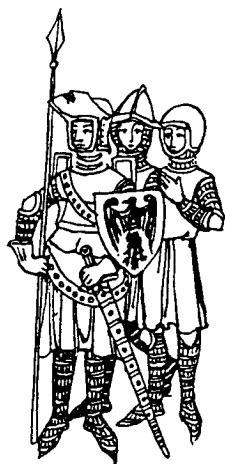
Když se z opěšalých bojovníků stali ozbrojenci na koni, začali být mladíci - ale často i starší bojovníci - při zařazení do jejich řad opásávání pásem s mečem, který byl vždy uznáván za symbolickou a privilegovanou zbraň rytíře, tedy urozeného bojovníka na koni. Pasování má název od pásu, rytířského odznaku, který je východního byzantského původu.

Meč rytíře představoval posvátný symbol, moc a sílu ducha proti síle temnot a zla, zbraň archanděla Michaela, patrona rytířů vedle svatého Jiří. Meč představoval část bytosti rytíře, jeho vlastní já, zosobňoval sílu jeho paží i ducha. Právý rytíř si vážil meče tak, jako sám sebe, a podle toho mu dával jména. Připomeňme si z historie alespoň některé: Hauteclaire - Vysocezářící, Excalibur, Durandal, Fulmen Dei - Blesk Boží...

Nás zajímá meč jako duchovní symbol, který vyzdvihla v době křížáckých válek i církev. Ale už před tím mívali význační franští bojovníci v rukojetích mečů drobné ostatky svatých, části jejich kostí, aby svatí posvěcovali jejich meč proti nepřítelům. Posvěcením zbraní v kostele a přijetím přísahy nového rytíře udělala církev ze slavnosti posvátnou událost, kterou se každý nový rytíř zařazoval do šiku vojska Kristova, Michaelova a svatého Jiří.

Pasování na rytíře, které se často dalo na svatodušní svátky, bylo někdy dokonce pro desítky nebo i několik set rytířů najednou. Mladíci, kteří byli spolu přijímáni do rytířského stavu, byli tak obřadem spolu propojeni na celý život. Zde je popis rytířského pasování z knihy V. Olivové „Lidé a hry“: *„V podvečer slavnosti prošel budoucí rytíř očistou lázní a obdržel nový oděv. Míru otužilosti a odolnosti spolu s uměním ovládat se prokazoval celonočním bděním, kdy vstoje očekával slavnostního dne. Po slavnostní mši byl mladý adept obřadně oblečen do rytířského brnění; jeden rytíř mu připjal pravou ostruhu, druhý levou, další mu oblékl brnění a připevnil hel-*

mu. Vyrvřením tohoto slavnostního odívání byl okamžik, kdy mladý rytíř byl opásán hlavní rytířskou zbraní - mečem. Ale korunou celého přijímacího ceremoniálu bylo pasování. Rytíř, který přijímal mladého člena do rytířského řádu, ho uhodil plochou dlaní (později plochým mečem) do krku nebo do šíje a provázal úder slavnostní formulí. Např.: »Ve jménu Boha, svatého Jiří a svatého Michala tě pasuji na rytíře. Buď statečný, zmužilý a věrný.« Mladý rytíř přísahal, že bude používat svého meče k obraně církve, Boha, pána a lidí, na obranu slabých a utlačovaných. Rytíř řídící ceremoniál ho pak objetím či polibkem přijal do privilegovaného mužského svazu - do bratrského svazku rytířů. Mladí rytíři pak byli bohatě obdarováni a prokázali svou zběhlou v zacházení se zbraněmi v bojové hře s kvintánou.“

Den pasování na rytíře nám dobře přiblíží i líčení spisovatele Liona Feuchtwangera v knize „Židovka z Toleda“: „Nadešel velký den, den adoubement (pasování), den, kdy měl být mladý don Pedro pasován na rytíře. Ráno podstoupil mladý princ slavnostní očistnou koupel. Oblékli ho dva kněží. Šat byl rudý jako krev, kterou měl rytíř prolévat na obranu církve a božského pořádku; boty hnědé jako země, do které jednou vejde; pás byl bílý jako čistá mysl, kterou uchovat se zaslíbí. Vyzváněly všechny zvony, když byl mladý pán veden ulicemi, posypanými růžemi, ke chrámu... Panoši nasadili slavnostně pohnutému donu Pedrovi na hlavu přilbu, oblékli mu drátěnou košili a podali mu trojúhelníkový štít; nyní měl obranné zbraně. Připásali mu meč; nyní měl útočnou zbraň. Dvě dívky mu připjaly zlaté ostruhy; nyní mohl bojovat na koni za právo a ctnost. Takto opatřen poklekl don Pedro a arcibiskup... se začal modlit hlaholným hlasem: »Otče náš, jenž jsi na nebesích a který jsi přikázal, aby se na zemi používalo meče k trestání zloby, a jenž jsi k ochraně práva vytvořil křesťanské rytířstvo, učiň, aby tento tvůj služebník tohoto svého meče nepoužil nikdy k tomu, aby jím zasáhl nevinného, nýbrž aby povždy hájil tvé právo a tvůj řád...« Don Pedro nyní, naplněn hlubokou rytířskou zbožností, odříkával přísahu: »Slibuji, že nikdy nepoužiji tohoto svého meče, abych jím zasáhl nevinného, nýbrž vždy tak, abych bránil boží právo a jeho svatý řád.« A sklonil hlavu a očekával pokorný, povznášející úder meče, který mu měl navždy stvrdit jeho rytířskou přísahu...

Vidíme, že v jednotlivostech se úkony při pasování měnily. Obřad také neprobíhal ve všech zemích stejně. Nejvíce byl rozvinutý ve Francii, kolébce rytířské kultury. Naopak v Německu například byl ještě ve 12. století meč pouze posvěcen při slavnostní mši a potom jím byl nastávající rytíř opásán.

I princové a králové, členové nejvyšší šlechty a vládnoucí špičky v zemi, si kladli za čest být pasováni na rytíře a tím být přijati do čestného řádu rytířství. Rytíř byl tehdy čestný titul, nezávisející na stupni šlechtictví. Teprve později se z rytířů vytvořil - v Čechách v průběhu patnáctého století - stupeň nižší šlechty. U nás se až v průběhu patnáctého století začalo říkat stavu vladckému také jako druhé označení stav rytířský. Do tohoto rytířského stavu však už rytíři nebyli pasováni. Byl to nižší stupeň šlechty, čili označení stavovsko-politické a společenské. Nicméně určitý odlesk původního rytířství v sobě stav rytířský nesl. Proto vlastně došlo k označování nižší šlechty, stavu vladckého, také názvem rytířský stav.

Ale vraťme se ke slavné době rytířství, kdy stát se rytířem bylo ctí i pro panovní-

ka. Tato slavná doba rytířství v Evropě trvala od jedenáctého do čtrnáctého či počátku patnáctého století. (Je zajímavé, že ještě i vojevůdce lidových vojsk husitů Jan Žižka z Trocnova se nechal roku 1422 pasovat na rytíře.)

Mnohdy byli také mladí rytíři pasováni před nastávající bitvou, aby v boji osvědčili svou rytířskou čest a posílili bojeschopnost vojska. Tak byl 28. září roku 1322, v den svátku svatého Václava, před bitvou u Mühldorfu, kdy došlo k porážce habsburského vojska, pasován na rytíře král Jan Lucemburský. Stejně tak byl před bitvou pasován na rytíře Janův syn Karel, pozdější český král a císař římský. Bylo to dne 25. listopadu 1332, v den svaté Kateřiny, když se schylovalo k bitvě u pevnosti San Felice. Karel byl pasován od francouzského hraběte Sancerre a sám potom pasoval ještě některé svoje spolubojovníky. Jak je vidět, v boji se tolik na přesné formalisty a slavnosti pasování nehledělo...

K rytířským ctnostem, ať šlo o rytíře řádové nebo světské, se počítaly tyto: čest, věrnost, víra, naděje, láska, milosrdenství, statečnost, spravedlnost, moudrost a umírněnost. Rytíř měl bojovat za víru, nasazovat život za právo a za slabšího, chránit vdovy a sirotky, poslouchat papeže, císaře, krále a svého lenního pána. Pokud to bylo možné, měl se denně účastnit v kostele mše svaté.

Způsob myšlení středověku

Ve středověku bylo vše, nebo téměř vše, předem a přehledně jasně dané. Na jedné straně byl Bůh, na druhé ďábel. Existovalo dobro a existovalo zlo. Na jedné straně byla duše a na druhé hříšné tělo. Byly věci nebeské a pozemské, bohatství a chudoba, panství a poddanost. Dualismus těchto protikladů vycházel z dualismu dobra a zla. Ve středověku většinou neexistovaly problémy renesance, baroku či moderní doby.

Z těchto daných věcí se odvíjely další názory středověku. Hlavně například chápání prostoru. Prostor byl chápán morálním způsobem: co je nahore, to je svaté, kladné, čisté a dobré; co je dole, je zlé, špatné, ďábelské. Pro naprostou většinu středověkých lidí bylo toto chápání prostoru důležitější než jeho zeměpisné určení.

Stejně jako s prostorem to bylo s chápáním času. Ve feudální společnosti, kde bylo hlavním způsobem obživy zemědělství, nebylo přesné určení času důležité. Čas bychom chápali symbolicky, podle cyklu života v přírodě a podle církevních svátků. Rolníci vycházeli zásadně z cyklu ročních dob, které určovaly setí a sklizení. Při určování denního času se řídili hlasem zvonů, který jim nahrazoval dělení dne na hodiny. Středověký člověk nikam nepospíchal. Přesnější určování času přišlo až s městským způsobem života, kdy řemeslníci při své práci potřebovali daleko přesnější sledování denní doby. To se však už ohlašoval nástup renesance a jiný způsob myšlení a životního prožívání - tehdy už končil středověk...

Také číslo nepůsobilo jako jednotka matematické míry, ale jako projev všudypřítomné božské harmonie, která vládne světu. S touto božskou harmonií souvisela také myšlenka mikrokosmu a makrokosmu, převzatá z antiky a rozvíjená i ve středověku. Svět v malém zobrazoval celý kosmos, a člověk - mikrokosmos - zobrazoval svět i celý vesmír. Svět byl chápán přitom jako stabilní, nehybný, bez dějinného vývoje. Vše už bylo dáno předem - nic nového nebylo pod sluncem.

Bůh určil světové dějiny předem. Na lidech nebylo dějiny měnit, jenom je vyplňovat podle předem určeného schématu. Člověk a svět byl přitom chápán minimálně podvojným způsobem: jednak v rámci pomíjivého života, jednak v rámci biblických událostí světa, jeho stvoření, poté narození a utrpení Krista, který však lidstvo vy-

koupil svou smrtí. Vše v životě člověka mělo symbolický význam a vše mělo nějaký výklad, k němuž se ještě vrátíme.

Z dalších zvláštností středověku je pevné postavení člověka ve společenském řádu, jeho neměnnost. Během života jednotlivce se většinou velmi málo měnilo jeho společenské postavení. Rodina často po celé generace byla stále ve stejném postavení. Byla to doba malých sociálních změn. Člověk byl spoután obyčejem nebo zákonem velmi pevně do neměnné sociální struktury. Každý byl někomu podřízen a od někoho byl řízen - od sedláka či sluhy až po panovníka - ten byl podřízen Bohu.

Určitou individualitu v tomto přísném řádu představovali právě jen rytíři a šlechtici vůbec. Ale i ti byli svázáni kodexem rytířských pravidel, ceremoniemi a rituály. Ve středověku byly pevné vazalské vztahy, rytířská sdružení a řády, v městech pak zase cechovní sdružení a městské společnosti, náboženská bratrstva, klášterní řády, na venkově vesnické obce. Středověk daleko více svazoval jednotlivce, než moderní společnost. K tomu se člověk už svým narozením většinou dostával do pevně vymezené kategorie urozených nebo neurozených, svobodných nebo poddaných.

Dalším výrazným znakem středověku bylo hodnocení bohatství a chudoby. Ideálem středověku nebyla snaha získávat bohatství a dále ho investováním rozmnožovat. Feudálové měli bohatství proto, aby ho, z dnešního hlediska marnotratně, ale hlavně na obdiv veřejnosti, rozhazovali. Ideálem středověku byla často naopak chudoba, a to chudoba těla i chudoba ducha, čímž se myslí pokora, tedy stav sebezapírání a zavrhování světa. Chudoba nebyla chápána jako sociální zlo, ale buď jako odměna osudu - i Kristus, spasitel světa, vzešel z chudoby - nebo jako trest pro hříšné lidstvo. Získávání bohatství pro bohatství bylo považováno za hřích. Chudobu veřejně ještě zpopularizoval a přihlásil se k ní velmi významný světec středověku, svatý František z Assisi, zakladatel řádu františkánů, majícího ve středověku velký vliv na veřejné mínění. Ve třináctém století se opět obnovil ideál mnicha, světce, askety, který se zcela vzdal pozemských zájmů a tím se od hříšného světa přiblížil světu v nebi.

Hlavní středověký ideál života tedy nebyl z pozemského, časného, to znamená dočasného světa smrtelné lidské existence. Pozemský život byl pouze přípravou na život posmrtný. Tento asketický ideál byl tak silný, že dokonce až do doby vrcholného středověku ovlivňoval druhý ideál této doby, ideál rytířství. Rytířský ideál byl nejen dlouho ovlivňován ideály asketického bojovníka - bojovníka s hříšným světem i vlastním hříšným tělem - ale v podobě řádových rytířů, tedy rytířů - mnichů a současně rytířů - bojovníků, byl dlouho nedostižným vzorem.

Sliby poslušnosti, čistoty a pokory byly zakotveny v pravidlech řádových rytířů, to je hlavně v pravidlech templářů, johanitů (později zvaných maltézští rytíři), řádu německých rytířů i dalších.

K těmto slibům pak přistupoval boj s nevěřícími; až tím se tito řádoví rytíři měli v praxi odlišovat od svých spolubratrů v Kristu, mnichů v klášterních komunitách...

Středověký společenský ideál nepřál hromadění peněz a nemovitostí, byl neslučitelný s chamtivostí. Harpagské hromadění peněz či jejich investování bylo ideálem až doby pozdější. Ve středověku bylo také hříchem půjčovat peníze na lichvářský či jiný úrok. Bylo to nekřesťanské počínání, které bylo v praxi vyhrazeno po dlouhé období středověku pouze židovským obchodníkům. Krom toho měli židé ve středověku zakázáno obdělávání půdy a provozování cechovních živností (i když židovských řemeslníků byla celá řada). Byl to trest za ukřižování Krista. Ve středověku byli totiž židé ve střední Evropě považováni za toto své provinění za vězně římského císaře

a ostatních křesťanských panovníků, včetně samozřejmě českého krále. Proto mohli provádět jen ta zaměstnání, která jim byla povolena. V první řadě to bylo právě finančnictví, včetně půjčování peněz na úrok.

Jak už bylo poznamenáno, věci, jevy a události ve středověku měly několikery význam. Například kostel, jak upozorňuje E. Ullmann v díle Svět gotické katedrály, představuje obec duchovní, město Boží. Jeho občané jsou věřící spolu se svatými. I slovo „církve“ (latinsky ecclesia) znamená křesťanskou obec i křesťanský dům Boha. Chrám představuje nebeský Jeruzalém. Historicky je to město, kde Kristus prožil své utrpení. V obrazném smyslu znamená dobrou obec, ideální stát. Symbolicky, v podobenství, je Jeruzalém stejným označením, synonymem, církve. Analogicky - ve vztahu zvláštního k obecnému - Jeruzalém zastupuje věčný nebeský život, tedy ráj... Ve středověkém myšlení část vždy může zastupovat celek.

Zbývá dodat několik postřehů o právu ve středověku. Středověké myšlení přesně nerozlišovalo právo veřejné a soukromé. Lenní pán se často choval jako osoba soukromá tam, kde měl z titulu své moci a úřadu vystupovat jako zástupce práva veřejného. Proto se nám často středověké právo může zdát kruté a nesmyslné. Souvisí ale s tehdejší dobou, kdy vztahy ve společnosti, ať už soukromé nebo veřejné, byly chápány jako vztahy mezi osobami. Navíc v rukou lenního pána byla soustředěna v jeho území moc výkonná i soudní pravomoc vůči poddaným - tedy vláda i soud... Každý mocný lenní pán vystupoval jako suverén na svém území. Jeho panství bylo státem ve státě.

Západoevropskou středověkou společností ovládla idea kázně, poslušnosti a idea řádu. Kázeň a poslušnost také více zdůrazňovala církev západní než církev byzantská. Idea řádu pak prostupovala celý život společnosti, od posledního poddaného až k panovníkovi. Svůj řád mělo poddanství, rytířství a šlechta, i církev. A celý dočasný svět byl podřízen řádu věčnému...

Trojí stav lidu a boj dobra se zlem

Západní křesťanství převzalo dědictví antického Říma a dávalo důraz na praxi, aktivitu, na právní myšlení. Vztah člověka a Boha byl v podstatě právním pojmem ve shodě s římským myšlením. Západní církev dávala důraz na poslušnost, řád a kázeň. Západní kněz byl hlavně zpovědník a učitel, východní kněz spíše zasvěcovatel do kultu a do mystéria. Tak vznikly rozdíly. Západ se začal konstituovat jako prostor snahy o uplatnění jedince. Převedl tímto způsobem šťastně dědictví antického člověka, důvěřujícího ve vlastní síly a schopnosti, do křesťanství v prostoru rozpadající se Západořímské říše, kde začaly vznikat nové barbarské germánské státy. Individualismem a důrazem na jednání jednotlivce se postupně začalo západní křesťanství lišit od křesťanství východního. Tak byla časem určena hranice mezi těmito dvěma kulturními oblastmi hlubším způsobem. Postupující odlišnost západního a východního křesťanství vedla pak o šest set později, v polovině jedenáctého století, k definitivnímu rozkolu církve západní a východní. Došlo k tomu necelé půl století před první křížovou výpravou.

Středověk také převzal nauku o existenci trojího lidu. Stav duchovních, tedy kněží, má ideově, duchovně, vést a řídit stát; stav bojovníků, rytířů, má bránit a rozšiřovat pozemské statky a hájit zbraněmi slovo Boží; stav poddaných má pracovat, aby uživil sebe a oba stavy předešlé. Za to jej povede stav duchovní a bránit před nepřáteli jej bude stav bojovníků.

Západoevropská středověká společnost přijala i další základní kameny své civilizace

ce z antiky - řeckou filozofii. Byla uplatněna v církevní patristice a později scholastice, kde vedoucími osobnostmi byli Aristoteles, upravovaný církevním filozofem Tomášem Akvinským, a Platon, z něhož čerpal Augustin. Vedle řecké filozofie bylo převzato římské právo. Samo křesťanské náboženství navazovalo na židovský monoteismus. Do kánonu biblických knih převzalo vedle Nového zákona, líčícího život Ježíše Krista a jeho apoštolů, také židovský Starý zákon, vyprávějící o vzniku světa a lidí a dějinách světa do příchodu Krista - spasitele křesťanů.

Středověká kultura používala v celé Evropě také společný jazyk vzdělanců - latinu. To byla situace v západní Evropě, kam v rámci Svaté říše římské patřily kulturně také země Koruny české.

V byzantské východoevropské společnosti vzniklo řeckokatolické náboženství (s určitými věroučnými odchylkami chápání svaté Trojice) s vedoucí úlohou byzantského císaře v církvi. Ten byl totiž kromě hlavy císařství také hlavou řeckokatolické církve. Zastával tedy pro byzantskou říši úlohu císaře i papeže v jedné osobě. V podstatě pouze pokračoval v praxi antických římských císařů, kteří měli už od počátku vedle titulu císařského také titul velekněze - pontifex maximus. Titul, který užívá současný papež také.

V Byzanci se hovořilo ve středověku řeckým jazykem, který už od raného středověku vytlačoval ve Východořímské říši latinu. Kultura Byzance byla ovšem až do křížových výprav značně vyšší než kultura evropského západu. Byzanc se až do dvanáctého století dívala na západní Evropany jako na barbary. Byzanc totiž nebyla vystavena tak soustředěnému náporu barbarských kmenů jako západní Evropa. Poměrně plynule zde pokračovala původní kultura Římské říše. Tato východní říše se celkem úspěšně až do jedenáctého století bránila nejen barbarským nájezdům při stěhování národů ve čtvrtém až šestém století, ale i expanzi Arabů a mohamedánů vůbec. Až po bitvě u Manzikertu roku 1071, kdy přišla o velké území v Malé Asii, začala pro ni hrozba mohamedánské expanze narůstat. Vzniklo také nebezpečí ztráty Jeruzaléma, do té doby součásti Byzance. Proto se byzantský císař obrátil o pomoc na papeže, aby západoevropští rytíři udrželi Jeruzalém v křesťanských, ale hlavně v byzantských rukách. To pak vedlo ke křížovým výpravám.

Tak bylo připraveno kulturní a historické jeviště evropského středověku. V křížových válkách mladé „barbarské“ západoevropské národy přejala mnohé prvky z vyspělých kultur Byzance i Orientu. Tím předstihly stagnující a ztrnulou Byzantskou říši. K jejich rozvoji nemalou měrou přispělo právě západoevropské pojetí individua, vyplývající z antické filozofie a z augustinské koncepce křesťanství...

Z manicheismu (tento náboženský a filozofický antický směr vyznával Augustin určitou dobu před tím, než se obrátil ke křesťanství) měla na Augustina do určité míry vliv nauka o věčném boji Dobra a Zla, světa pozemského a nebeského, který se

odehrává v celém světě. Přijetím učení o boji Dobra a Zla dostávají evropské středověké státy určitý násilný charakter svých dějin. Stále se snaží bojovat proti zlu, ale toto zlo chápou v průběhu svých dějin různě. Vedou války proti mohamedánským pohanům i proti katarské jižní Francii, proti valdenským i proti husitům... Zdá se, že v Byzanci toto učení o boji Dobra a Zla nenabývalo většinou takového vlivu jako na západě Evropy.

Tento charakter boje Dobra se Zlem se táhne celou kulturou středověké západní Evropy. Vrcholným ideálem tohoto boje, v dobrém i méně dobrém smyslu, se naddlouho stává idea rytířství tak, jak se ustavilo na severu Francie, hrdinství, vycházející z chansons de geste, prostých písní o činech císaře Karla Velikého a jeho hrdinných bojovníků. Statečný boj ve jménu lenního pána a ve jménu Boha. To bylo počáteční krédo těchto drsných válečníků. Teprve později se do něho dostává zjemnělá idea dvornosti a služby ženě - idea jižní, vyspělejší okcitánské Francie, která nakonec kulturně dobyla drsný sever Francie, třebaže byla v albigenkých válkách právě od této severní Francie poražena. Stejně jako Řecko bylo poraženo Římem, ale Řím byl „poražen“ řeckou kulturou...

Služba Bohu

Služba Bohu byla vedle služby svému lennímu pánu prvotní a základní službou rytíře. Byla už dána jeho rytířskou přísahou. Pasování na rytíře bylo, jako už bylo poznamenáno, posvátnou událostí, kterou se rytíř zařazoval do vojska Kristova, svatého Michaela a svatého Jiří. Formule zněla: „*Ve jménu Boha, svatého Jiří a svatého Michaela tě pasuji na rytíře...*“.

Mladý rytíř dále přísahal, že bude používat meče k obraně církve, Boha, pána (seniora) a ostatních lidí, na obranu slabých a utlačovaných. Služba Bohu byla také vyjádřena ve středověkých románech a příbězích o svatém grálu, které se staly symbolem duchovního vývoje rytíře.

Spisovatelka Dana Hodrová o románech svatého grálu píše: „... Jejich řadu (románů o svatém grálu - pozn.) zahájil Chrétiensův román *Perceval neboli Povídka o svatém grálu* (asi z roku 1180). Jeho hrdina po světských dobrodružstvích a období bloudění a askeze opouští svět, aby naplnil své mesiášské poslání - odhalil smysl záhadného grálu, uzdravil chorého krále Rybáře a oživil pustou zem. V románu, který zůstal fragmentem (neobsahuje druhou návštěvu grálovského hradu a vlastní zasvěcení), se dají celkem dobře rozlišit jednotlivé genetické vrstvy. Nejhlouběji leží pohansko-mýtická vrstva (hrdina - sluneční božstvo, grál - nádoba hojnosti, mýtus oživujícího božstva), spjatá ještě jiným hrdinou - Gauvainem, z kterého se v románu stal Percevalův „epický“, světský dvojník se zdůrazněnými rysy dobrodružnosti. Na tuto vrstvu se položila vrstva pohádková (získání nevěsty, kouzelný zámek) a legendická (keltská legenda o králi Artušovi a rytířích kruhového stolu), kterou poznamenal kurtoazní světonázor a posléze křesťanská mystika. Tento kulturní, náboženský a žánrový synkretismus umožnil nesčetné výklady románů. V pozdějších verzích... se rytířovo hledání světské slávy zcela proměnilo v hledání spásy duše, kurtoazní, »dobrodružný« hrad se stal symbolem božího chrámu, grál byl povýšen v symbol křesťanské eucharistie (příliš světského a provinileho Percevala vystřídal zbožný panic Galád či Galahad s biblickým rodokmenem a rysy Krista).

... Pro románovou tradici se ze středověkých adeptů zasvěcení stal nejvýznamnějším Perceval (Parzival)... Po řadě dobrodružství dospěje na hrad krále Rybáře, ale k zázraku grálu dosud nedojde. Perceval se musí nejprve kát za svou světskost

a tělesnost, musí ztratit paměť, zešilet, bloudit pomatený lesem. Teprve po letech, jejichž počet bývá symbolický (tři, sedm), se Perceval, očistěn pokáním od veškeré světskosti, rozpomene na ztracenou milenkou Blancheflor, ale především na své poslání, smí se vrátit na hrad, položí králi Rybáři obřadní otázku, vyléčí jeho rány a je přítomen zázraku grálu..."

Služba lennímu pánu

Rytíř sloužil především svému lennímu pánovi vojensky. Pomáhal mu buď při obraně nebo při dobývání cizích území. Dále také mohl provádět strážní službu na hradě.

Boj byl první a základní složkou rytířství. Ta se také v prvních literárních výtvorech o rytířích, v hrdinských legendách, nejdříve vyzdvihuje. Proto se nejdříve zabýváme u způsobu rytířského boje a u zbraní rytířů.

Hlavní součástí obranné zbroje byly přilba, štít a brnění. Postupem doby se tyto součásti stávaly stále důkladnější a těžší. V devátém a desátém století i rytíři bojovali ještě nejen na koni, ale i pěším způsobem. Se stále stoupající vahou brnění se však bojovník stal pěšky špatně pohyblivým. Od konce jedenáctého století byl proto jedinou formou rytířského boje v bitvě boj na koni. Zbraněmi rytíře byly kopí, meč, sekera, v krajním případě dyka. Obrněný rytíř na svém krytém koni byl pohyblivější se malou pevností. Proti rytířům nemohli v otevřeném terénu bojovat pěšáci, kteří by byli obrněnými rytíři smeteni a rozprášeni.

Rytíři nastupovali do bitvy buď v těsné sestavě vedle sebe nebo vytvářeli takzvaný plot, s většími rozestupy mezi sebou, které vyplňovala lehká jízda. Na nějakou promyšlenou taktiku nebyly v bitvě žádné podmínky. Vůdce vojska, který většinou sám rytíře vedl, vydal pouze povel k bitvě, k ústupu nebo k nasazení zálohy. Před bitvou ještě určil rytířům místa k boji. Rytíři se rozjeli většinou v pomalém cvalu proti sobě. Napřed zaútočili kopími, poté přešli k bitvě muže proti muži s meči, méně často sekerami, po ztrátě zbraně ojedinele třeba i dykou. Každá bitva rytířů se rozpadla na souboje skupin či jednotlivců. Rytířská, nepřiliš početná vojska (často několik set, nejvíce několik tisíc) měla dva, tři nebo čtyři šiky. Další šiky byly nasazeny buď přímo do boje nebo tvořily zálohu.

Příběhy o hrdinných činech rytířů - bojovníků, písně i činech - chanson de geste - pocházejí z období od poslední čtvrtiny dvanáctého století do poloviny století třináctého. Je jich celkem asi osmdesát. Nejstarší z nich a také nejznámější je Píseň o Rolandovi. Její autor je neznámý. Všechny tyto písně byly veršované. Hlavním námětem byl většinou skutečný příběh, ale často byly k němu přimíseny pohádkové a neskutečné události. V Písní o Rolandovi byl opravdu zadní voj krále - a pozdějšího císaře - zaskočen v Roncevalském průsmyku v Pyrenejích dne 15. srpna roku 778. I to bylo pravdou, že zadní voj vedl bretaňský markrabí Hruotlant - náš hrdina Roland. Král Karel se ale ve skutečnosti do průsmyku nevrátil. Patrně se o bitvě dověděl pozdě. Zadní voj franského vojska však nepřepadli mohamedáni, ale Baskové.

Drsné písně o činech udatných rytířů se postupně měnily, tak jak postupovala kultura, to je dvorská zjemnělejší vzdělanost, související s vlivem jihu Francie, ale také s bretonským okruhem fantastických pověstí. Z bohatýrské jednoduché písně se tak pomalu vyvíjí dvorský rytířský román popisující hlavně příběhy krále Artuše a jeho rytířů kulatého stolu.

Služba dámě byla dalším rytířským posláním či povinností. Román francouzského spisovatele Chrétiena de Troyes Lancelot se stal zákoníkem dvorské lásky rytířského středověku. Lancelot se zamiloval do manželky krále Artuše, královny Ginevry. Pro svou lásku musel obětovat nejceněnější věc, kterou rytíř má - svou čest. Musel si sednout na káru (nerytířský dopravní prostředek) pokud chtěl zachránit dámu svého srdce. Jindy zase musel celé tři dny předstírat zbabělost na turnaji. Tuto zkoušku poddanosti mu uložila právě královna Ginevra. Chrétien de Troyes žil ve dvanáctém století. Z cyklu rytířských legend o králi Artušovi napsal romány Cligés, Lancelot (rytíř s károu), Yvain, Perceval. Příběhu Lancelota a Ginevry se vyrovná jen příběh o Tristanovi a Isoldě.

Vztah rytíře k ženě se silně odlišoval od církevního ideálu svěťce. V době dvoření zadávala dáma rytíři různé úkoly, kde musel často prokazovat svoji sílu, statečnost, čest a vytrvalost. V některých případech dáma požadovala, aby se rytíř zúčastnil například výpravy do Svaté země. Většinou ale rytíři ukazovali svou statečnost a sílu pouze při turnajích. Mnoho rytířů tajilo jméno své dámy, které prokazovali službu. Často však bylo jméno dámy veřejným tajemstvím. Dámy bývaly vdané a to zpravidla za výše postaveného šlechtice. Pak byl rytířův vztah k dámě přirovnáván k lennímu závazku a lenní pán rytíře, který byl manželem uctívané dámy, o dvoření věděl. Taková láska se často stávala romantickým ideálem, bylo to uctívání nedosažitelného cíle.

Kromě toho ale bývali rytíři, kteří se otevřeně hlásili ke službě zcela konkrétní a známé dámy. V dobových spisech se takový rytíř nazýval „rytířem dámy“. Nosil potom na svém oděvu barvy své paní a to nejen barvy jejího šatu, ale vedle svého erbu nosil také erb této paní.

Ve dvorských románech je skoro k dokonalosti doveden rytířský ceremoniál, spíše až rituál ustálených forem chování se znaky gráciéznosti, vycizelování a koketérie. Dvorský román uvádí na scénu líbeznost a šarm, jako vlastní výtvar francouzského kurtoazního středověku, v daleko čistší podobě než tomu bylo v antice. Důstojnými činy kurtoazního rytíře jsou pouze boj a láska. Bojový étos se plně projevil v chansons de geste, které zhruba o osmdesát let předcházely hlavní díla kurtoazního románu. V hrdinských zpěvech je častým pojmem vazalství, věrnost pánovi. V kurtoazním románu, který zobrazuje ne pouze bojový mrav, ale absolutní feudální mrav, je nejčastějším pojmem dvornost, kurtoazie. Zahrnuje v sobě zjemnění bojových pravidel, uhlazené chování a kromě služby Bohu a feudálnímu pánovi hlavně službu dámám; to vše vede kurtoazního rytíře k osobní dokonalosti, k osobnímu ideálu, k sebevýchově různými zkouškami. Tyto znaky musí rytíř podstoupit, musí se v nich osvědčit a tak prokázat svou vyvolenost. Tato osudová předurčenost je zvýšena stupni vyvolenosti. Calogrenant přežije vichřici u kouzelné studánky, ale je přemožen cizím rytířem; až Yvain porazí tohoto cizího rytíře. Stejně tak svatý grál užijí až Lancelot, který se vydá na cestu do podsvětí, nikoli Perceval.

Tyto stupně rytířské vyvolenosti mají obdobu ve středověké mystice. Je to cesta od skutečnosti k absolutnu, jak to odpovídalo vizi dvanáctého a třináctého století. V některých nejlepších dílech kurtoazního románu autoři dospěli až ke zduchovnělému vývoji svého rytíře - hrdiny (ale už zcela otráženého od reality).

Dodnes není jednoznačně vyřešena otázka, zda při vytváření ideálu dvorského rytíře z doby antiky nespoleupůsobily některé spodní proudy platónské filozofie, vedoucí ke spiritualizaci, zduchovnění rytířského ideálu při službě Bohu, pánu a dámě svého

srdce. Přesto se zdá, že ke zduchovnění, sublimaci lásky v této literatuře přispěly spíše, jak uvádí Auerbach i jiní, provensálská literatura a rodící se italský dolce stil nuovo, na něj měl platonismus velký vliv. To už ale byla předzvěst renesance...

Kultura dvorská a kultura rytířská

Abychom objasnili rozdíl mezi kulturou dvorskou a rytířskou, tedy mezi kulturou okcitánskou, jiho-francouzskou a severofrancouzskou, musíme si napřed rozlišit lásku dvorskou a lásku rytířskou. Tento rozdíl dobře vystihuje francouzský novinář a spisovatel Cartier ve své knize *Válka proti albigenským*. Popisuje tu, jak se obraz ženy začal idealizovat na severu i jihu středověké Francie, až se stal obrazem romantickým a vzdáleným, nedostupným normálnímu smrtelníku : „*Chce-li rytíř získat lásku své vyvolené dámy, musí se významat neslýchanými hrdinskými činy a nabývat*

práva na přízeň té, již tajně miluje, teprve když zvítězí nad strašnými nepřáti a zabije obry a zrádce nebo draka chrlícího plameny.“

Ale to všechno je láska rytířská, která se rozšířila z Francie do celého křesťanského světa a nesmí se zaměňovat, jak upozorňuje Cartier a jiní, s láskou dvorskou, protože ta se rozvinula pouze na jihu Francie, pouze v Okcitánsku, v Languedoku, kde se hovořilo jinou řečí než francouzsky; zde se hovořilo langue d'oc. Tímto jazykem hovořila a psala skoro celá celá jižní polovina Francie, od Roussillonu po Limousin, od Bordeauxska až do Provence. Všude zde se probouzela k životu jiná kultura než v severní Francii a jinde v Evropě. Nebyla strohá, drsná, opěvující pouze hrdinské činy kruhu baronů kolem Karla Velikého, jak tomu bylo v chansons de geste na severu. Byla to kultura usměvavá, kultura vybraných mravů a zjemnělého ducha, jakási první renesance jižní Francie dvanáctého a třináctého století. Strohé náboženství ostatní Evropy tu nevládlo. Bylo tu trochu jiné náboženství, katarské, nebo chcete-li albigenské. Ale hlavně zde nevládl francouzský král, ale toulonský hrabě Raymond. Byla tu také bohatá a silná města, vzkvétající obchodem. Ten sebou kromě prosperity přináší také čilé styky a s nimi se rozvíjí i kultura. Stýkal se zde svět jiho-francouzský, židovský, španělský a arabský. Zde se také objevili první trobadoři, skladatelé a pěvci milostných písní, romantických písní, opěvující hlavně ženy. A v těchto písních se také vytvářela pravidla dvorské lásky.

Dejme proto slovo opět Cartierovi: „*Dvorská láska má krajně subtilní pravidla, která vyžadují velice vytržbené myšlení a sebeovládání. Ničeho takového nebyli ve třináctém století těžkopádní a násilní baroni ze severu schopni. Mluvili jenom o lovech a turnajích. Jak by se byli mohli zabýsknout v tehdy oblíbených společenských hrách a v těch disputacích na různá témata lásky? Na Dvorech lásky se vedou nekonečné učené rozpravy a tyto disputace se střídají se scénickými hrami, ve kterých vystupují jako osoby všeobecně známé alegorie: Čistá láska, Odvaha, Krásná naděje, Tajemství, Sladká společnost, Ctnost, Falešná láska... Ale tyto důvtipné hry, jakkoli jsou zjemnělé a složité, přece jen nepředstavují dvorskou lásku celou. Netvoří*

vůbec její podstatu. Dvorská láska je totiž mnohem spíše jevem společenským, takže při jejím studování sestupujeme do hlubin okcitánské duše. Prvním pravidlem dvorské lásky je, že paní, která je milována, musí být provdaná. Druhým pravidlem pak, že musí být vyšší společenské úrovně než ten, kdo ji miluje. Tolik překážek - a především v té době - činí milovanou ženu skoro nedostupnou. Z toho vyplývá tak často platonický ráz dvorské lásky...“.

Láska je podle trobadorů ctností. Má člověka přivádět k dobru, proměňovat ho, získávat mu lepší vlastnosti, otevírat mu nové stránky života.

Dokud si „jižani“ vládli sami, neměla církevní hierarchie ani možnost a dokonce ani chuť k nějakým zákrokům. Ale jakmile začnou v Languedoku vládnout svou tvrdou pěstí francouzští králové, jsou od tohoto dne vydáni církvi její protivníci na milost i nemilost.

A naposled Cartier: „René Nelli, jeden z nejhorlivějších zastánců dvorské lásky vypráví toto: »Dne sedmého března roku 1277 odsoudil pařížský biskup pojednání Andrého Chapelaina De amoribus a tím zároveň i přibližně stejné názory, s nimiž bylo možno se setkávat u trobadorů. Od té doby už básníci opěvovat lásku k paním nesměli. Teď měli už jen právo oslavovat dívky, s nimiž se chtěli oženit. A tak byla provenzálská láska zničena v samé podstatě.« Vypadá to tedy, že sladký život v languedockých zemích rázem vyhasl a byla k smrti odsouzena celá jedna vytríbená kultura; neboť se bezpochyby provinila tím, že byla příliš před svou dobou. Což snad nebude nutno čekat až do renesance, abychom mohli být svědky toho, jak dvorská láska znovu ožívá, třebaže v jiné podobě?...“.

Étos rytíře středověku

Pokusme se, spolu s polskou socioložkou Ossowskou, étos rytíře středověku, tento mrav, charakterizovat, kodifikovat jeho základní rysy. Výsledná syntéza je následující:

- urozenost (v zásadě musel být rytíř urozený - to platí většinou až po období křížových výprav),
- bohatost (nebylo vždy nutným předpokladem, platí podmíněně),
- síla,
- chtivost slávy (viz Yvain, rytíř se lvem),
- neustálé dbání na jméno a čest (renomé),
- odvaha, statečnost (zbabělost nejtěžším obviněním),
- věrnost a loajalita pánovi a druhu ve zbrani,
- solidárnost elity (sem počítáni i nepřátelé - vzájemné návštěvy v době příměří),
- štědrost (menším zlem je zruinovat se, než být pokládán za lakomce),
- věrnost závazkům (král Jan Dobrý jde například dobrovolně do Anglie do zajetí za svého syna, který ze zajetí utekl),
- věrnost tomu, kde jej pasoval na rytíře,
- starost a ochrana vdov a sirotek (součástí slibu rytíře).

Ideál rytíře

Vraťme se opět k rytířským vlastnostem a ideálu rytíře. Připomeňme si, že rytíř je v první řadě bojovníkem. Jeho patrony jsou svatý Jiří, přemáhající draka - tedy zlo, a to i zlo v sobě samém, a svatý Michael, mající tutéž symboliku, často chápanou na vyšší, duchovní úrovni.

Člověk - rytíř bojuje svůj zápas mezi tím, co je a mezi tím, jaký by chtěl a měl být. Rytířství je boj se zlem v nás i mimo nás. Je to bolestné sebepřemáhání, přetavování sebe sama. Rozvoj pravých rytířských vlastností znamená obětování se, což se ale současně rovná osvobození sebe sama, získávání duchovní síly a z toho vyplývající i síly tělesné...

Ve správném chápání rytířství je i obětování se třeba i za ztracenou myšlenku nebo věc, vznešené donkichotství, vznešenost ušlechtilé iluze, za velikost ideálu, etická neúchylnost, boj proti kramářskému přístupu k životu, který počítá: „co to vynese“...

ZÁVĚR

Není od věci, pro poučení, zamyšlení a poznání zopakovat si pozitivní vlastnosti rytíře: odvaha, věrnost a loajlnost, solidárnost, ochrana slabších, dvornost, nevyužívání cizí slabosti.

To jsou vlastnosti, s nimiž lze se ctí existovat v každé době.

Prameny, literatura, poznámky:

- ¹⁾ *Vojenské dějiny Československa, 1. díl. Praha 1985.*
- ²⁾ *Vojenské dějiny Československa, 2. díl. Praha 1986.*
- ³⁾ *Klučina, P. - Romaňák, A.: Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby, 1. díl. Praha 1983.*
- ⁴⁾ *Wintringham, T.H.: Zbraně a taktika. Praha 1946.*
- ⁵⁾ *Ossowska, M.: Ethos rycerski i jego odmiany. Warszawa 1986.*
- ⁶⁾ *Hodrová, D.: Hledání románu. Praha 1980.*
- ⁷⁾ *Hodrová, D.: Román zasněžení. Jinočany 1993.*
- ⁸⁾ *Olívová, V.: Lidé a hry. Praha 1979.*
- ⁹⁾ *Gurevič, A.J.: Kategorie středověké kultury. Praha 1978.*
- ¹⁰⁾ *Auerbach, E.: Mimesis. Praha 1968.*
- ¹¹⁾ *Choc, P.: S mečem i štítem. Praha 1967.*
- ¹²⁾ *Feuchtwanger, L.: Židovka z Toleda. Praha 1965.*
- ¹³⁾ *Cartier, J.-P.: Válka proti Albigenským. Praha 1979.*
- ¹⁴⁾ *Ullmann, E.: Svět gotické katedrály. Praha 1987.*
- ¹⁵⁾ *Le Goff, J.: Kultura středověké Evropy. Praha 1991.*

Stanislav Hošťálek: Das Rittertum und das Mittelalter.

Der Autor bemüht sich einer Essayform um historische, militärische, kulturelle, soziale und psychologische Eingliederung des Rittertums in einem Zusammenhang mit dem mittelalterlichen Europa.

Er vergleicht die Idee eines sagenhaften Ritters mit den rittern in der Wirklichkeit, er spricht vom Ruhm und Prestige des Rittertums, in welche es von der Kirche und den Herrscherhöfen in der Zeit der Kreuzzüge gegen Mohammedaner erhoben wurde. Damals wurden die Ritter als Mitglieder des Christheeres begriffen.

Es wird hier die Erziehung der künftigen Ritter von der Pagen- und Edelknabenzeit bis zue Ritter schlagen Zeit beschrieben. Nachher ist das Rittertum in das mittelalterliche Denken im Ganzen eingegliedert mit seinen Eigenarten des Raumbegriffes, der Zeit, des Guten und des Übels, des Reichtums, der Vasallenabhängigkeit, der Menschenstellung in der Gesellschaft und der Rolle der Volkstrinität.

Dabei, alles in dem irdischen Leben war in dem Mittelalter als eine Vorbereitung für das postum Leben begriffen.

Manspricht hier über den Unterschied zwischen dem mittelalterlichen Westeuropa, welches Individualität betonte, und dem byzantinischen Oseuropa.

Der mittelalterliche Ritter diente vor allem dem Gott, dem Lehensherrn und der Dame. Der Gottesdienst und der Dienst dem Lehensherrn war eine Selbstverständlichkeit vom Anfang des mittelalterlichen Rittertums, später bindete sich auch zu diessen Verpflichtungen der Damendienst. Dazu bindet sich in dem Essay die Beschreibung des Unterschiedes zwischen der Hofkultur, was eine Schöpfung des verfeinerten Südfrankreichs war, und der Ritterkultur überhaupt.

Am Ende spricht man über die Ethik - die Lebensart des mittelalterlichen Ritters und das Ideal des Rittertums im allgemeinen. Dieses Ideal ist überzeitig und man kann es in jeder Zeit zur Geltung bringen.

Cecilie Durdilová

HERALDICKÁ VÝZDOBA ARKÁD ZÁMKU MORAVSKÝ KRUMLOV

Stanislav Kasík

Byli to páni z Obřan, kteří jsou v roce 1289 připomínáni jako první z historických držitelů hradu Moravský Krumlov. Záhy je vystřídali páni z Lipé, příslušníci silného rozrodu znaku zkřížených ostrvů z česko - lužického pomezí. Jimi byl v roce 1369 hrad prodán pánům z Kravař. Po vymření moravskokrumlovské větve tohoto rodu drželi panství krátce Cimburkové. Před rokem 1447 získal hrad s městem Jindřich z Lipé. Druhé držení Moravského Krumlova rodem pánů z Lipé bylo oproti prvnímu již trvalé. Změnu přinesly až neblahé následky bitvy na Bílé hoře. Konfiskovaný majetek straníka reformace, nejvyššího maršálka Království českého, Pertolta Bohobuda z Lipé, připadl Gundakarovi z Liechtensteina.¹

Počátek přestavby středověkého hradu v renesanční zámek v prvních dvou desetiletích 16. století je spojen s osobou Jindřicha z Lipé, vnuka znovunabyvatele panství. Současná čtyřkřídla, dvoupatrová budova zámku je výsledkem téměř stoletého úsilí tří generací stavebníků.

Nádvoří je ze strany jižní, západní a severní obklopeno třítázovými arkádami tvořenými toskánskými, jónskými a korintskými sloupy. Rytmus arkádových oblouků a sloupů s kuželkovou balustrádou ochozů jako odraz florentských inspirací působivě odlehčuje hmotnost stavby a zároveň spolehlivě umocňuje pocit vzdušnosti jinak uzavřeného prostoru.

Doplňující výzdobou arkád se stala reliéfní, ornamentálním dekorem pokrytá obdélníková pole ve cviklech prvního patra. Jedno z polí nad vjezdem do zámeckého parku je vyplněno letopočtem 1562 (ANNO DOMINI MDLXII). Ten má nepochybně vztah k periodizaci díla. Některými historiky je považován za datum dokončení arkád, jinými za datum zahájení výstavby, a konečně dalšími je kladen kamsi do středu předpokládaného časového rozpětí stavební činnosti.²

Cvikly druhého patra jsou opatřeny rolverkovými kartušemi jednotného tvaru, s oválnými znakovými poli, ve kterých nacházíme heraldické figury zcela konkrétních rodových erbů. Ani jedna z kartuší není doplněna klenotem.

Zámecké nádvoří v Moravském Krumlově tvoří obdélník. Délka sleduje směr sever - jih. Nejdelší arkáda je na straně západní. Pro potřeby dalšího popisu, kdy bude nutné lokalizovat umístění jednotlivých kartuší se znaky, se zřekneme orientace podle světových stran a budeme mít nejdelší z arkád na západní straně za arkádu průčelní. Krátké arkády na straně jižní resp. severní, označíme za arkádu levou, resp. pravou.

Celkové množství úplných cviklů mezi oblouky není pro umístění znakových kartuší využito vyčerpávajícím způsobem. Na průčelní arkádě napočítáme devět znaků, přičemž mezi šestým a sedmým je jeden cvikl prázdný. Arkáda vlevo je obsazena třemi a arkáda vpravo čtyřmi znakovými kartušemi. Součet dává šestnáct znaků, které se stanou předmětem dalšího výkladu.

Dosavadní literatura o Moravském Krumlově se v případě znaků na arkádách omezuje na pouhé konstatování, že se jedná o erby pánů z Lipé a jejich příbuzných. V heraldické literatuře zůstaly nepovšimnuty.³ My zjistíme, že máme co do činění se zajímavým a svým způsobem originálně řešeným vývodem, jehož

úvodní znak není totožný s prvním štítem na arkádě vlevo. Přesto začneme popis znaků právě tam. Kartuše označíme pořadovými čísly 1 - 16, počítáno, jak již bylo řečeno, od prvního znaku vlevo s pokračováním doprava přes průčelní arkádu až k poslednímu erbu na arkádě vpravo.

1 - Ve štítě lev. V úvaze o určení znaku je možné vyloučit jako nositele pány ze Žerotína.⁴ Absence trojvrší, z kterého jinak žerotínský lev vyrůstá, dovoluje příklon k identifikaci znaku pánů z Valdštejna, či jiného rodu se stejným znamením.

2 - Zkrřížené ostrve nelze při nevyobrazení klenotu blíže specifikovat. Musíme se zatím spokojit s jistotou příslušnosti k rodu Ronoviců.

3 - Štít polcený, vlevo s kosmým břevnem. Figura není vytesána v úplně totožné podobě s popisem. Polcení je vynecháno v místě dotyku kosmého břevna s dělicí čarou, přičemž horní „hrana“ břevna směřuje doprostřed hlavy štítu a dolní do jeho středu. Dle všech souvislostí, které budou vysvětleny, jde o znak rodu s přídomkem z Liblic.⁵ Tímto znakem je vyčerpána heraldická výzdoba levé (jižní) arkády.

4 - Opakováním zkrřížených ostrví začíná řada kartuší na průčelní (západní) arkádě. Pro určení znaku platí stejná kritéria jako při č. 2.

5 - Hřeben pánů z Boskovic je natolik specifickou figurou, že určení znaku nečiní žádné potíže.

6 - Ve štítě osmihrotá hvězda pánů ze Šternberka.

7 - Hlava zebra s houžví v nozdách patří pánům z Pernštejna.

8 - Kolmo stojící zavinutá střela byla znamením několika rodů v Čechách a na Moravě. Můžeme však předeslat, že jde o rod pánů z Kravař.

9 - Štít jednou dělený a nahoře znovu dělený dvakrát. Nepochybně byl kameníkem vytesán znak pánů z Kunštátu, i když se mu nepodařilo přesnější interpretace užívané podoby.

10 - Stejně jako v pořadí šestá kartuš, i tato nese šternberskou osmihrotou hvězdu.

11 - Zde zaznamenáváme potřetí zkrřížené ostrve.

12 - Znovu se setkáváme s hřebenem Boskoviců, který je zároveň závěrečným znakem průčelní arkády.

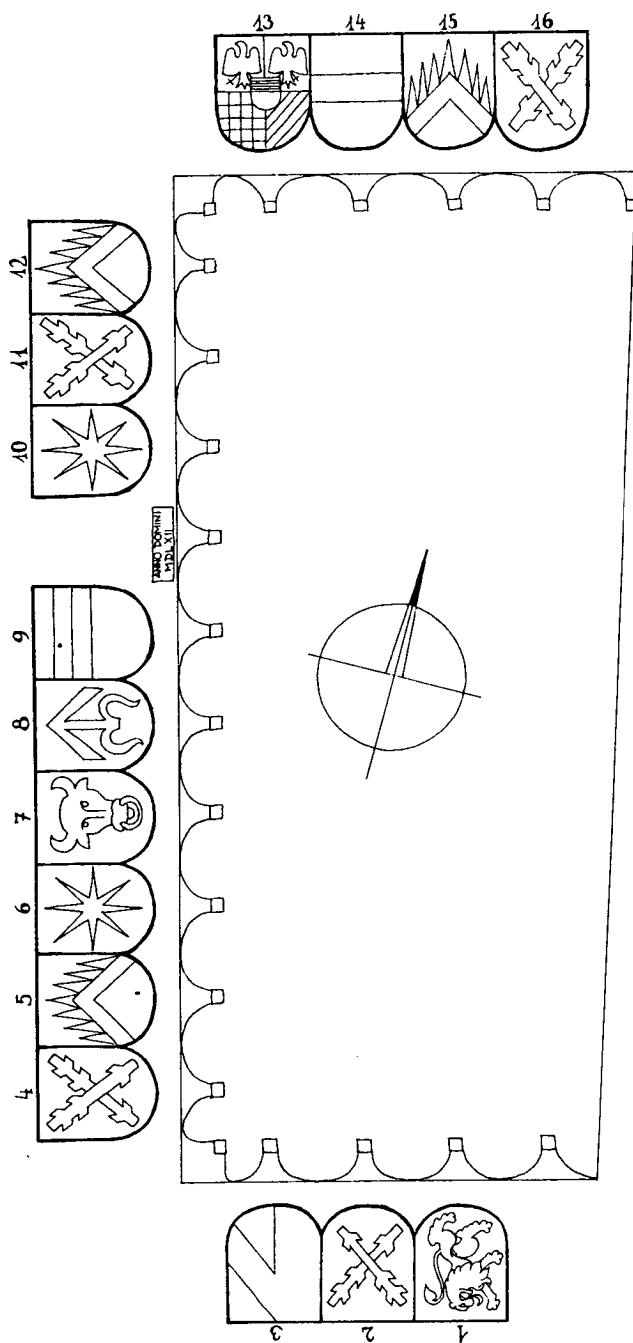
13 - Čtveřici kartuší na pravé (severní) arkádě zahajuje nejsložitěji členěný štít v celém souboru. Je patrné, že jde o štít čtvrcený se středním štítkem. V horních dvou polích vidíme orlice. Třetí pole je šachované a ve čtvrtém jsou dvě šikmá břevna vydutá k pravému hornímu rohu. Poněkud nejasné je několikanásobné dělení středního štítku. I když kamenná plastika nepostihuje všechny detaily znaku, není pochyb, že patří knížatům z Minstrberka.

14 - Břevno ve štítě je natolik rozšířenou figurou, že určení nositele znaku je spojeno s některými obtížemi. Budeme je řešit v dalším výkladu.

15 - Opět hřeben již potřetí vyobrazeného znaku pánů z Boskovic.

16 - Závěrečná kartuš celého znakového souboru přináší počtvrté ronovické ostrve.⁶

Celkový počet šestnácti znaků může na první pohled svádět k jednoduchému výkladu o šestnáctíkoutním vývodu. Jednoduchosti výkladu odporuje především četnost některých znaků. Zejména trojnásobné vyobrazení boskovského hřebene svědčí o nemožnosti sestavit klasický šestnáctíkoutní vývod bez toho, aby byla vyloučena příbuznost rodičů probanta v nižším stupni consanguinity. Manželství blízkých příbuzných církevní právo obvykle nepřipouštělo. Přesto papežův dispens to umožňoval. Uvedený způsob nelze mít za jev obecný. Následný výklad genealo-

Schema heraldické výzdoby arkád zámku Moravský Krumlov

gických vztahů vycházející z vyobrazených znaků potvrdí, že o klasický šestnáctikoutní vývod nejde. Přesto musím předeslat, že znaky na arkádách v Moravském Krumlově vývodem jsou, a to v porocích netradičních.

Místo zobrazení a zachovaný letopočet 1562 opravňují k hledání objednatelů výzdoby v jednom z majitelů Moravského Krumlova z řady pánů z Lipé. Již bylo zmíněno, že za úvodní znak nelze považovat první ze štítů na levé arkádě. Základní genealogické informace jsou obsaženy ve skupině šesti znaků na levé straně průčelní arkády. V této skupině jsou zkřížené ostrve (č. 4), boskovský hřeben (č. 5), štemberská hvězda (č. 6), pernštejnská hlava zubra (č. 7), kravařská zavlnutá stěla (č. 8) a znak kunštátský (č. 9). Zkřížené ostrve plní funkci úvodního znaku pro všechny následující genealogické vztahy. Jsou znakem probanta a bezpečně je můžeme určit jako erb pánů z Lipé.

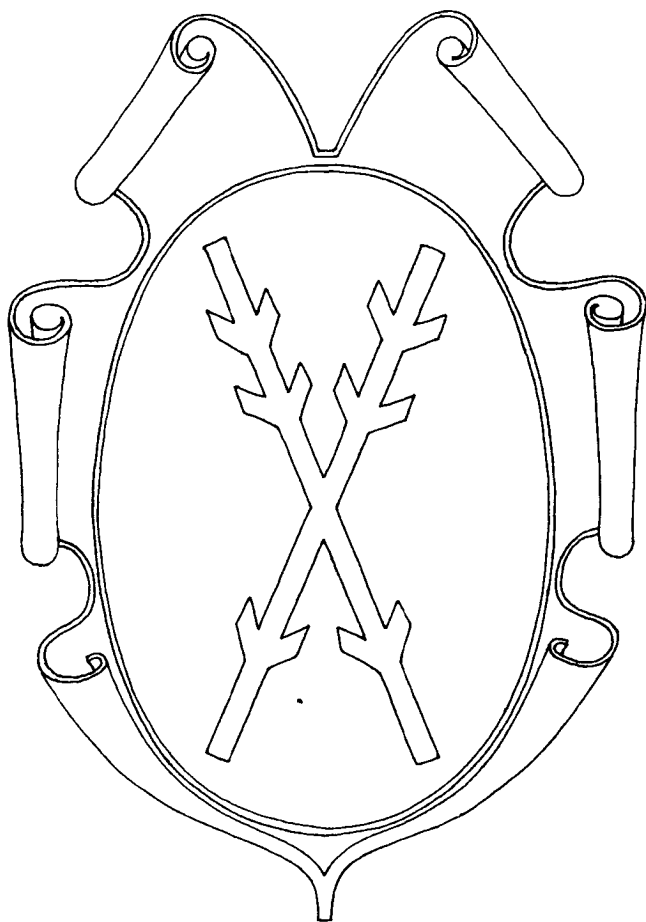
Sestavíme-li posloupnost pánů z Lipé, počínaje nabyvatelem panství v roce 1447, Jindřichem (+ 1469), a konče Pertoltem (+ 1575), který byl dle data 1562 na arkádách stavebníkem, a k nim přiřadíme jejich manželky zastoupené rodovými erby, získáme řadu znaků zcela odpovídající prvním šesti kartuším průčelní arkády. Pořadí dokonce přesně odpovídá pořadí genealogickému.

Jindřich z Lipé	(+ 1469)	oo Barbora z Kunštátu (viz č. 9) ⁷
Pertolt z Lipé	(+ 1482)	oo Eliška z Kravař (viz č. 8) ⁸
Jindřich z Lipé	(+ 1515)	oo Bohunka z Pernštejna (viz č. 7) ⁹
Jan z Lipé	(+ 1547)	oo Mariana ze Šternberka (viz č. 6.) ¹⁰
Pertolt z Lipé	(+ 1575)	oo Zuzana z Boskovic (viz č. 5) ¹¹

Nelze pochybovat o tom, že byl zachycen počátek výkladu znakového souboru, který je zároveň základem pro určení a vysvětlení zbývajících znaků a jejich zařazení do celkového obrazu genealogických vztahů. Dalším krokem přinášejícím možnost řešení vývodu, je doplnění manželek pánů z Lipé o jména jejich rodičů.

Barbora z Kunštátu (č. 9) -	Jiří z Poděbrad oo Kunhuta ze Šternberka (viz č. 10) ¹²
Eliška z Kravař (č. 8) -	Jiří z Kravař oo Dorota z Valdštejna (viz č. 1) ¹³
Bohunka z Pernštejna (č. 7) -	Vilém z Pernštejna oo Johanka z Liblic (viz č. 3) ¹⁴
Mariana ze Šternberka (č. 6) -	Albert ze Šternberka oo Lidmila z Klinštejna (viz č. 2) ¹⁵
Zuzana z Boskovic (č. 5) -	Kryštof z Boskovic oo Kunhuta z Minstrberka (viz č. 13) ¹⁶

Znaky matek pěti manželek pánů z Lipé jsou, jak je patrné, v souboru obsaženy. Jejich umístění na arkádách však nemá charakteristiku logického uspořádání skupiny předchozí. Jestliže připustíme uvedený výklad, zbývá k určení posledních pět znaků. V této pětici je dvakrát boskovský hřeben, dvakrát zkřížené ostrve a jednou štít s břevnem. Duplicita znaků předpovídá obtíže spojené se zařazením vývodu beze

Schematická podoba typu kartuše z arkád

zbytku a nutí k úvaze o narušení dosavadní genealogické pravidelnosti. Přes všech-
ny tušené problémy skýtá vývod pánů z Lipé možnost řešení.

Dříve než vstoupíme do komplikované rozpravy, považují za dobré vyjádřit
přesvědčení, že vývod, jak jsem již v úvodu naznačil a jak je také z dosavadního
výkladu zřetelné, neodpovídá obvyklým schémátům. Tvůrce koncepce heraldické
výzdoby arkád měl jistě záměr sestavit symetrický a vyvážený celek a zřejmě pracoval
s předlohou v podobě genealogické tabule. Obě dosud vyložené skupiny znaků
předpokládá symetrického a vyváženého celku splňují. Zařazení posledních pěti znaků
do vývodu však naznačený záměr ztuhlé narušuje. Z tohoto konstatování vyplývá
otázka, zda dosud vysvětlené heraldicko - genealogické vazby jsou totožné s před-
pokládaným úmyslem navrhovatele a tvůrce scénáře výzdoby arkád, či nikoliv.

Přikročíme k avizované rozpravě o zařazení zmíněných pěti posledních znaků a o
možných rovinách výkladu. Budeme hledat řešení na základě dalších generací
předků manželek pánů z Lipé.

Manželka Jindřicha z Lipé (+ 1469), Barbora z Kunštátu, byla dcerou českého
krále Jiřího z Poděbrad (1420 - 1471) a Kunhuty ze Šternberka (1422 - 1449). Jiří
pocházel z manželství Viktorina z Kunštátu (+ 1427) s Annou z Vartenberka (1403 -
1459). Kunhuta se narodila Smilovi ze Šternberka (+ 1431) a Barboře z Pardubic
(+ 1430).¹⁷

Eliška z Kravař, dcera Jiřího z Kravař (+ 1481) a Doroty z Valdštejna (1446 -
1480), byla manželkou Pertolta z Lipé (+ 1482), syna výše uvedeného Jindřicha. Jiří
z Kravař byl synem Petra z Kravař (+ 1434) a Magdaleny z Pernštejna. Heník
z Valdštejna (+ 1459) a Kateřina z Valdeka (+ 1447) přivedli na svět Dorotu
z Valdštejna.¹⁸

Jindřich z Lipé (1480 - 1515), syn zmíněných Pertolta z Lipé a Elišky z Kravař,
se oženil s Bohunkou (1485 - 1555), dcerou Viléma z Pernštejna (1438 - 1521) a
Johanky z Liblic (+ 1515). Vilém pocházel z manželství Jana z Pernštejna (+ 1475)
a Bohunky z Lomnice (+ 1440). Jan z Liblic a Kateřina Kdulincová z Ostroměře
jsou známi jako rodiče Johanky z Liblic.¹⁹

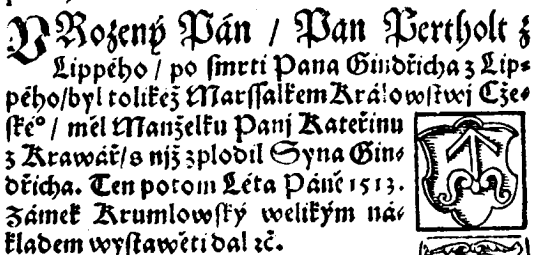
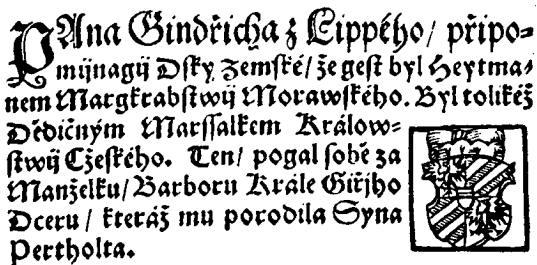
Předchozí výčet předků manželek tří pánů z Lipé měl jediný smysl - poukázat na
nemožnost interpretace znaků z arkád ve prospěch další generace. S vyjmenováním
prarodičů dalších dvou žen provdaných na Moravský Krumlov se naopak objevuje
příslib nových zjištění.

Jak již víme, manželka Jana z Lipé (1501- 1547), Mariana, byla dcerou Alberta
ze Šternberka a Lidmily Mičanové z Klinštejna a z Roztok. Jako rodiče Alberta
známe Jaroslava ze Šternberka (+ 1492) a Alžbětu z Gery,²⁰ která v rodovém znaku
užívala lva (!!) pánů z Plavna.²¹ Tuto skutečnost lze mít za závažné zjištění pro
výklad heraldické výzdoby arkád.

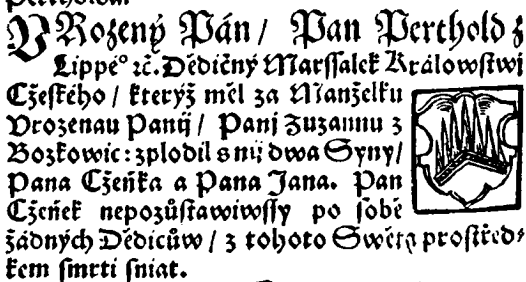
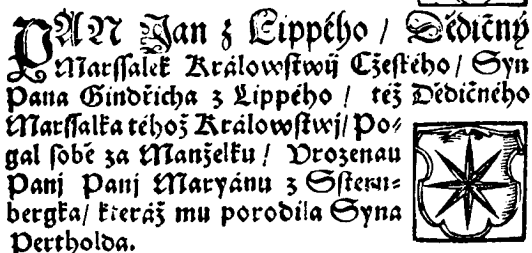
Lidmila Mičanová byla dcerou Jindřicha Mičana z Klinštejna a z Roztok (+ 1523)
a jeho ženy Mariany Dubečské z Dubče.²² Mariana ze Šternberka provdaná za
Jana z Lipé obdržela jméno po své babičce z matčiny strany. Ve znaku Dubečských
z Dubče najdeme břevno.²³ Na arkádách znak s břevnem je (viz č. 14).

Kryštof Černohorský z Boskovic (1495 - 1550) a Kunhuta z Minstrberka (1520 -
1555) měli dceru Zuzanu, vdanou za Pertolta z Lipé (+ 1575). Jako rodiče Kryštofa
zaznamenáváme Ladislava z Boskovic (+ 1520) a Magdalenu Berkovou z Dubé a
z Lipé.²⁴ Karel I. kníže z Minstrberka (1476 - 1536) a Anna kněžna Zaháňsko -
Hlohovská (1477 - 1541) byli rodiči Kunhutiny.²⁵

W týchž Knühách na Listu Krále Wáclawa wspomíná se Pan
Synek z Lippeho.

Pan Gindrich z Lippe° syn Pana Pertholdta/inělnážel
tu Panij Bohunku z Pernšteyna/s nīj zplodil syna Jana.

Z Počátku psaný Van Jan z Lippého / Dřidich
Maršale Království Českého / Jeho mil: Cysáře Xjümske
ho / Vber.

Abychom měli jistotu, že nebyly opomenuty další vztahy, které by bylo možné v rámci heraldického souboru z arkád zámku v Moravském Krumlově takto interpretovat, doplníme vše o další generace předků na straně boskovské.

Ladislav z Boskovic na Moravské Třebové byl synem Vaňka Černohorského z Boskovic (+ před 1477) a Johanky z Vlašimi.²⁶ Magdalena Berková (+ 1527), manželka Ladislava z Boskovic, se narodila Janu Berkovi z Dubé a z Lipé na Štemberce (+ 1501) a Lidmily z Kravař.²⁷

Týž pohled upřeme k předkům Kunhuty z Minstrberka. Její otec Karel (1476 - 1536), patřil mezi potomky Jindřicha I. z Minstrberka (1448 - 1498), ženatého s Uršulou Braniborskou (1450 - 1508). Kunhutina matka Anna byla dcerou Jana II. knížete Zaháňsko - Hlohovského (+ 1504) a Kateřiny Opavské (+ 1505).²⁸

Je zřejmé, že heraldická výzdoba arkád nezachycuje znaky Johanky z Vlašimi, Lidmily z Kravař, Uršuly Braniborské, Anny Zaháňské, ale ani Kateřiny Opavské. Do těchto míst vývodu soubor znaků jednoznačně nesměřuje. Pro úplnost řekněme, že nesměřuje ani k dosud nezmiňnému synovi Pertolta z Lipé a Zuzany z Boskovic, k Janovi z Lipé (+ 1598). Ten byl dvakrát ženatý. Poprvé s Magdalenou z Vartenberka a podruhé s Kateřinou Krajířovou z Krajku.²⁹

Vrátíme se zpět k oněm pěti do vývodu dosud nezařazeným znakům. Zopakují, že šlo o dvě dvojice zkřížených ostrvů z boskovského hřebene a o štít s břevnem.

Štít s břevnem lze nepochybně přiřadit k osobě Mariany z Dubče. K němu můžeme přidat jeden ze štítů se zkříženými ostrvemi, který označuje jejího manžela Jindřicha z Klinštejna. Druhý štít s ostrvemi bude mít oporu v existenci Magdaleny Berkové jako manželky Ladislava z Boskovic - tomu patří jeden z dosud volných hřebenů. Zbývá pouze určit poslední znak - opět boskovský. Naskytá se možnost, že ten patří Kryštofovi z Boskovic. Tímto výkladem získává vývod, zpočátku proporcionálně vyvážený, formu již méně symetrickou.

Zdá se být možné vysvětlovat soubor znaků ve dvou, v některých detailech odlišných vývodech. U obou je shodným základem řada úvodních šesti znaků manželek pánů z Lipé. Pokusíme se je porovnat.

V prvním případě k úvodní šestici přidáme dalších pět znaků matek uvedených manželek pánů z Lipé. Vývod zakončuje zbývajících pětice, která označuje manželské dvojice Jindřicha Míčana a Marianu Dubečskou, Ladislava z Boskovic a Magdalenu Berkovou a osobu Kryštofa z Boskovic. Přenesením uvedeného řešení do podoby tabule genealogického vývodu klasického typu zjistíme značnou nevyrovnanost v předpokládané symetrii.

Na straně předků Pertolta z Lipé (+ 1575) jsou znakem zastoupeni matka, obě báby, ze čtyř prabáb první, druhá a čtvrtá (vynechání třetí je poněkud nepochopitelné). U čtvrté prabáby je i znak manžela. Z osmi praprabáb se vyskytují znaky prvních dvou a jedné praprabáby.

Z předků Zuzany z Boskovic jsou na arkádách znaky obou rodičů a děda s babou z otcovy strany. Počet uzavírá znak samotné Zuzany a ostrve jejího manžela.

Hledáme-li grafickou podobu vývodu, která by se vyznačovala větší pravidelností oproti výše uvedenému způsobu se schématem klasického vývodu, lze za použití totožných genealogických vazeb získat obraz s vlastnostmi mnohem uspokojivějšími. Seřadíme znaky manželek a jejich matek do dvou souběžných linií, které se vyznačují shodným počtem štítů, předznamenané erbem se zkříženými ostrvemi pánů z Lipé. K takto vzniklé vertikále připojme znaky rodičů Pertoltovy báby z matčiny

Znak Jana z Lipé na Moravském Krumlově se čtyřkoutním vývodem,
 Moravské zemské desky, olomoucký kvatem č. 24, brněnský kvatem č. 21 z roku 1535

strany a znaky rodičů otce Zuzany z Boskovic. Krátká horizontála tvořená posledními jmenovanými štíty ve spojení se zmíněnou vertikálou dává podobu písmene L. Je velice lákavé říci, že jsme odhalili původní záměr genealogicko - heraldické koncepcí výzdoby arkád, který v sobě skrýval jako tajenku počáteční písmeno rodového jména stavebníka.

Druhý případ možného vysvětlení genealogického významu znakového souboru na arkádách opět počítá s úvodní šesticí znaků. Pokračování bude zřejmě z výčtu předků Pertolta z Lipé a jeho ženy Zuzany z Boskovic. Ale tentokrát s některými odlišnostmi.

Na straně Pertolta se nachází znak jeho vlastní, matky, obou báb a všech čtyř prabáb. Prabáby z matčiny strany provázejí znaky jejich manželů. Manželka Pertoltova přímého otcovského prapraděda ukončuje tuto stranu vývodu. Jmenovitě to jsou: Mariana ze Šternberka, Bohunka z Pernštejna, Lidmila z Klinštejna, Eliška z Kravař, Johanka z Liblic, Jaroslav ze Šternberka, Alžběta z Gery, Jindřich Mičan z Klinštejna, Mariana Dubečská z Dubče a Barbora z Kunštátu.

Strana Zuzany, krom jejího znaku, uvádí znak otce, matky, otcovského děda a báby z téže strany. Jde o znaky Kryštofa z Boskovic, Kunhuty z Minstrberka, Ladislava z Boskovic a Magdaleny Berkové z Dubé a Lipé.

Tento druhý možný výklad znaků na arkádách přenesený do podoby klasického vývodu, má obrazec stupňů s určitou pravidelností vynechávání předků. Z poznání rodové genealogie pánů z Lipé a pánů z Boskovic nelze na základě vyobrazených znaků na arkádách sestavit jiné a podstatně odlišné posloupnosti než takové, jaké byly ukázány.

Musím vyjádřit určitou nejistotu, zda do dnešních časů zachovaný znakový soubor na zámku v Moravském Krumlově, je totožný s předpokládaným původním scénářem a záměrem výzdoby arkád. Nikoliv všechna využitelná místa cviklů mezi arkádovými oblouky jsou obsazena znaky. Jak je z předchozího výkladu zřejmé, rozšíření heraldické výzdoby o znaky předků Ladislava z Boskovic či Kunhuty z Minstrberka nemohlo vývodu uškodit. Nevíme však, nebyla-li volná místa rezervována pro nástupce Pertolta z Lipé, syna Jana, a znak jeho manželky, či snad pro jiné potřeby (např. pro desku s letopočtem).

Můžeme shrnout, že heraldická výzdoba arkád zámku v Moravském Krumlově je vyložitelná jako vývod Pertolta z Lipé a jeho manželky Zuzany z Boskovic. Svou skladbou přináší méně obvyklou formu schématu vývodu. Výklad je možný ve dvou podobách.

Umístění znakových kartuší na arkádách, krom prvních šesti znaků na průčelní arkádě, nemá logické uspořádání ve vztahu k interpretovaným genealogickým vazbám. Jistá chaotičnost pozic erbů vzbuzuje domněnku, že v závěrečné stavební fázi výstavby arkád došlo k nedodržení původní koncepce jejich výzdoby. Má-li, či mělo-li mít dodnes zachované uspořádání znaků na arkádách své racionální důvody, pak mě tyto důvody zůstávají skryty.

Autorem pozdněrenesanční přestavby zámku byl nepochybně Leonardo Garo de Biso. Náhodný nálezy jeho náhrobku při úpravách farního kostela v Moravském Krumlově v roce 1950, vyřešil do té doby existující dohady o jménu architekta. Z nápisu na epitafu zjišťujeme, že italský umělec zemřel 26. července 1574. Další část latinského textu vypovídá o jeho podílu na stavební činnosti v mnoha místech Moravy a jmenovitě v Moravském Krumlově. Z formulace lze usoudit, že šestačtyřicetiletý Leonardo Garo v době svého úmrtí právě pracoval na stavbě moravsko-

krumlovského zámku.³⁰

Uvedené skutečnosti nabízejí možnost nového pohledu na některé aspekty heraldické výzdoby. Chaotičnost pozic převážné většiny znaků, která je v ostrém protikladu k bezchybné uspořádanosti šesti štítů v levé části průčelní arkády, mohla mít příčinu právě v náhlé smrti stavitele. Jeho koncepte heraldické výzdoby nemusela být známa jiným. Snad lze počítat i s rozpadem stavební huti a najmutím jiných zedníků pro rychlé dokončení díla. Byla-li závěrečná fáze výstavby zámku Moravský Krumlov provázena překotným chvatem, který se odrazil ve zjevném zmatení logiky heraldické výzdoby, je možné mít přípravu sňatku Jana z Lipé s Magdalenou z Vartenberka v roce 1576 za dostatečný důvod spěchu.

Součástí výzdoby arkád je tabulka s letopočtem 1562 v jednom ze cviklů druhé etáže průčelní arkády. Nepochybně jej musíme vztáhnout k datování stavby. Soubor znaků ukazuje na stavebníka Pertolta z Lipé, který zemřel v roce 1575. Jeho syn Jan z Lipé zřejmě zdědil zámek s arkádami již dostavěnými a sám na jejich podobě nic nezměnil. Rok po smrti otce se Jan poprvé oženil a v roce 1576 se jeho ženou stala Magdalena, dcera Adama z Vartenberka a Sybily Šlikové. Magdalena zemřela v roce 1592 jako matka dvouletého dědice Pertolta Bohobuda.³¹ Otec se ve stejném roce oženil podruhé s Kateřinou Krajířovou z Krajku, dcerou Albrechta Krajíře a Mandaleny z Vřesovic.³² Kdyby Jan z Lipé byl tím, který stavbu dokončoval, nalezneme v souboru kartuší přinejmenším znak jeho první manželky. Pertolt Bohobud z Lipé, poslední majitel Moravského Krumlova v rodě, měl za manželku Marii Zárubovou z Hustiřan. Ta pocházela z rodu užívajícího ve znaku břevno.³³ Stejný znak je i na arkádách. K Pertoltu Bohobudovi a k jeho ženě se však jednoznačně nevztahuje.

Rok 1575 můžeme považovat za nejzazší možný letopočet ukončení arkád. Rok 1562 na desce ve cviklu druhé etáže nutně nemusí znamenat, že právě tehdy stály arkády v již kompletní podobě. Pamětní nápis na portále do stájí uvádí rok 1592 jako rok zahájení stavby.³⁴ Snad je možné uvažovat ve stejných intencích i v případě arkád, kde letopočet 1562 může mít souvislost se započatím stavební činnosti.

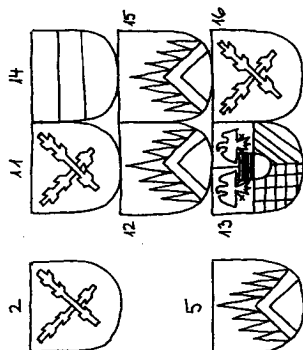
Názory historiků umění na datování výstavby zámeckých arkád v Moravském Krumlově nebyly a nejsou jednotné, i když východiska byla stejná. Vždy se porovnával jediný zachovaný časový údaj, kterým je vytesaný letopočet 1562, s hodnocením užitého tvarosloví stavebních prvků. Odhady kolísaly v rozmezí let 1550 - 1570.

Nález náhrobníku stavitele zámku, Leonarda Gara, z roku 1574 přinesl takové poznatky, že mohly být vysloveny nové závěry o časovém zařazení stavby. Původně dvě základní hodnotitelská kritéria se rozšířila o třetí. Vyhodnocení vzájemných vztahů těchto tří premis v sobě obsahuje řešení posunující datování do počátku poslední čtvrtiny 16. století.

Minulé polemiky zcela opomíjely vypovídací možnosti souboru znaků na horním patře arkád. Pouhé konstatování o existenci heraldické výzdoby a víceméně plytké hodnocení jejího významu nepřineslo do debaty nic podstatného.

Historička umění Jarmila Krčálová byla pravděpodobně vůbec první, kdo přistoupil k problematice moravskokrumlovského zámku komplexně. Využila k vyjádření svého názoru, mimo jiné, i heraldicko - genealogického rozkladu znaků na arkádách. Její řešení však nepřineslo očekávané jednoznačné ukončení diskusí okolo datování. Naopak byly nastoleny zcela nové problémy. Počátek výstavby arkád položila do let před rokem 1562 a jejich dokončení předpokládá v roce úmrtí Pertolta z Lipé - t. j.

JINDŘICH Z LIPÉ + 1462	JIRÍ Z PODĚBRAD OO BARBORA Z KUNŠTATU		9	10
PERTOLT Z LIPÉ + 1442	JIRÍ Z KRAVĚ OO DOROTA Z VALDŠTEJNA		8	1
JINDŘICH Z LIPÉ + 1515	VILÉM Z PERNŠTEJNA OO JOHANA Z LIBLIC		7	3
JAN Z LIPÉ + 1547	ALBERT ZE ŠTERNBERKA OO LIDHILA Z KLINŠTEJNA		6	2
PERTOLT Z LIPÉ + 1576	KRYŠTOF Z BOSKOVIC OO KUNHUTA Z MINSTRBERKA		4	5

Genealogicko - heraldický výklad znaků na arkádách zámku Moravský Krumlov

[illegible]

Dobyty zachycené známky
 ① - ~~~ I. varianta vkladu
 ② - ---- II. varianta vkladu

① - ~ ~ ~ I. varianta vkladu
④ - - - - - II. varianta vkladu

(1) Partell-Buchbund 2 Lipe
an das Marie-Zeimbund 2 Huchfian)

[illegible]

ZUZANA, z Boskovic

PERTOLI z Lipé na Moravském Krum-

v roce 1575. Možnost přerušení stavební činnosti v roce 1575 a dokončení po roce 1606 Pertoltem Bohobudem z Lipé má za nepravděpodobnou. Pochybuje, že by třicet let uložené stavební články zůstaly neovlivněny tvaroslovím nové, či jiné úrovně. Přesto počítá s tím, že některé znaky byly osazeny do cviklů arkád až po roce 1606. K této domněnce došla po rozboru významu zachovaných znaků. Rozlišuje dvě základní skupiny erbů. První naznačuje posloupnost pánů z Lipé a jejich manželky. Druhá sourozence a mladší příbuzné Pertolta z Lipé (+ 1575).⁶⁵ V této podobě je však výklad chybný. Pohybuje se pouze v okruhu rozrodu pánů z Lipé a nepokouší se o takovou formu, jakou je vývod.

Určení znaků jako základu k rozvinutí výkladu nebylo přesné a je poznamenáno staršími nekritickými interpretacemi. V souboru není erb rodu pánů ze Žerotína, proto ani nelze počítat s bratrem Pertolta z Lipé Čeňkem na Hodoníně a jeho manželkou Aloisí ze Žerotína. Stejně tak není zobrazen rodový znak Krajířů z Krajků, aby bylo možné uvažovat o Janovi IV. z Lipé a jeho ženě Kateřině Krajířové. Lze vyloučit i Pertolta Bohobuda z Lipé a jeho ženu Maruši Zárubovou z Hustiřan, jejichž zařazení do výkladu u Krčálové bylo příčinou úvahy o osazení části znakového souboru po roce 1606. Jestliže by kartuše na arkádách měly zachytit Jana IV. z Lipé a jeho syna Pertolta Bohobuda a zároveň by měl zůstat zachován řád v dosavadní logice vzájemných vztahů zobrazených znaků, pak bychom nutně museli nalézt polcený štít Magdaleny z Vartenberka, která byla první manželkou Janovou a matkou Pertolta Bohobuda. Vartenberský znak na arkádách není, a proto nemohou platit genealogické vazby naznačené Krčálovou. Podobně lze odmítnout výklad o znaku Karla II. knížete Minstrberského a jeho ženy Kateřiny z Lipé s odůvodněním, že patřila mezi mladší příbuzné Pertolta z Lipé. Kateřina pocházela z rodu Berků z Dubé a z Lipé.

Je možné konstatovat, že pokusy interpretovat znaky na arkádách v Moravském Krumlově jako rozrod pánů z Lipé vedly do slepé uličky a odvozené problémy datování nemají opodstatnění. Správný výklad znaků není v rozporu s názorem, že výstavba arkád byla ukončena v roce 1575.

Prameny, literatura, poznámky:

- ¹ Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Jižní Morava, Praha 1981, s. 162 - 165; Stehlík, M.: Moravský Krumlov. Brno 1967.
- ² Hradý: e.c. ", s. 164, zde tvrzení o dostavbě arkád v r. 1562. Stehlík, M.: e.c. ", nestránkováno, neuvádí rok 1562 v tak jednoznačných souvislostech. Dosavadní nejednotnost historiků umění v datování výstavby arkád oscilovala mezi lety 1550 - 1570. Jednotlivé názory shrnul naposledy Žižva, I.: Otázka renesančního stavitele moravsko-krumlovského zámku, Vlastivědný věstník moravský, Brno, 40/1988, č. 2, s. 203 - 209.
- ³ Houdek, V.: Moravské vývodní erbovní. Brno 1917, ani Sedláček, A.: Pýcha urozenosti a vývodů u starých Čechův a Moravanův. Praha 1914, znaky v Moravském Krumlově nezmíňují. Vypovídající možnosti heraldické výzdoby byly použity v polemice o datování stavby arkád zámku v Moravském Krumlově Jarmilou Krčálovou: O rodině Francesca Borominiho, Umění 1985, Praha 1985, s. 418.
- ⁴ Znak pánů ze Žerotína je vyjmenován mezi rodovými znaky na arkádách zámku v Moravském Krumlově Stehlíkem (e.c. "). Ten také identifikoval znak pánů z Cimburka, který zde není.
- ⁵ Viz například heraldickou výzdobu portálu zámku v Pardubicích, kde je znak rodu z Liblic zachycen.
- ⁶ Autor této práce musí přiznat, že zámek Moravský Krumlov a jeho heraldickou výzdobu neměl možnost poznat osobně. Za veškeré informace, z kterých čerpá podobu a rozmístění znaků na arkádách, i za inspiraci k napsání tohoto pojednání vděčí PhDr. Ivanu Žižvovi. Jemu patří mé poděkování.
- ⁷ Barbora z Kunštátu a z Poděbrad jako manželka Jindřicha z Lipé je doložena Brněnskými MDZ II, s. 3. V roce 1480 přijala svého syna Pertolta na věno. Eliška z Potštejna uváděná v genealogické tabuli pánů z Lipé (Hradý: e.c. ", s. 312), mohla být Jindřichovou první ženou.

- ⁹ Pertolt z Lipé v roce 1480 vkládá do MDZ věno své manželce Elišce (Alžbětě) z Kravař pojištěné na Hostěradicích.
- ¹⁰ Bohunka z Pernštejna jako manželka Jindřicha z Lipé je doložena k roku 1500 (AČ XVI). MDZ Brno ji zmiňuje jako babu Čeňka, Pertolta a Vilma z Lipé. Za výpisy z MDZ a knih pňoných děkuji J. Štřborovi.
- ¹¹ Bačkovský, R.: Bývalá česká šlechta.... Praha 1948, s. 157 - Konopištsí ze Sternberka.
- ¹² Sedláček, A.: e.c. ¹², s. 29.
- ¹³ Glogowski, S.: Potomci krále Jiřího z Poděbrad, Ostrava 1989, s. 7.
- ¹⁴ Plnáček, J.: Staromoravští rodové. Brno 1972, s. 383, č. 1405 - z Kravař.
- ¹⁵ Houdek, V.: e.c. ¹⁵, č. 67 - Moravské desky zemské, knihy Jana z Lipého a na Krumlově (brněnský kvatern č. 21, olomoucký č. 24). Čtyřkoutní vývod se znaky pánů z Lipé, z Pernštejna, z Kravař a z Liblic potvrzuje uvedená rodová vztahy i v generaci Pertolta z Lipé, jehož manželkou byla Eliška z Kravař e.c. ¹⁶).
- ¹⁶ e.c. ¹⁶.
- ¹⁷ Glogowski, S.: e.c. ¹⁷, s. 54 - 55.
- ¹⁸ e.c. ¹⁸.
- ¹⁹ e.c. ¹⁹, též Houdek, V.: e.c. ¹⁹ - vývod č. 35.
- ²⁰ Kadlec, G.: - Kotyk, J.: Pernštejnové, Heraldika a genealogie, Praha, XXIII/1990, č. 4.
- ²¹ e.c. ²¹.
- ²² Grote, H.: Stammtafeln, Leipzig 1877, s. 248 - 249, tab. 190 - von Plauen.
- ²³ Hrade, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII, Praha a okolí, Praha 1988, s. 186 - rozrod Duběckých z Dubče. Vývod uváděný Sedláčkem, e.c. ²⁴, s. 29, nezařazuje Lidmílu z Klinštejna přesně
- ²⁴ Král z Dobré Vody, V.: Heraldika, Praha 1900, s. 287.
- ²⁵ Houdek, V.: e.c. ²⁵, vývod 64.
- ²⁶ e.c. ²⁶.
- ²⁷ Dosud publikované genealogie pánů z Boskovic neuvádějí Ladislava z Boskovic jako syna Vařka a Johanky z Vlašimi. Za Ladislavovy rodiče jsou všeobecně přijímáni Václav a Kunka z Kravař (viz např. Plnáček: e.c. ²⁸, a další). Na základě excerptu regest z liechtensteinského archivu Vaduzu je nutné revidovat dosavadní posloupnost pánů z Boskovic. Viz Zemek, M. - Turek, A.: Regesta listin z liechtensteinského archivu ve Vaduzu z let 1173 - 1526, SAP, XXXVIII/1983, č. 1, s. 149 - 296, zejména č. 388, 427, 430. Z listin vyplývá, že Vaněk z Boskovic a Johanka z Vlašimi byli rodiči jak Václava ženatého s Kunkou z Kravař, tak Ladislava.
- ²⁸ Hieke, W.: Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Prag, XXVI/1888, s. 75 - 107
- ²⁹ Glogowski, s.: e.c. ²⁹, s. 15 - 17, 41 - 44.
- ³⁰ Hrade: e.c. ³⁰.
- ³¹ Žižva, I.: e.c. ³¹.
- ³² SOA Děčín, RA Thun - Hohenstein, genealogická sbírka, sign. VIII/1136.
- ³³ Štřbor, J.: Krajčfové z Krajku a jejich rodové souvislosti v genealogickém bádání čtyř staletí, GHI GHK Brno, Brno 1985, s. 109 - 141.
- ³⁴ e.c. ³⁴; znak Bačkovský: e.c. ³⁵, s. 122.
- ³⁵ Stehlík, M.: e.c. ³⁵.
- ³⁶ Krčálová, J.: e.c. ³⁶.

Seznam použitých zkratk

AČ - Archiv český
 GHI GHK Brno - Genealogicko - heraldické informace Genealogicko - heraldického klubu Brno
 MDZ - Moravské zemské desky
 RA - Rodový archiv
 SAP - Sborník archivních prací

Kresby: Stanislav Kasík

Vývod Peroltů z Lipé (do 16 předků):

1. Perolt z Lipé na Moravském Krumlově, + 1575 (oo Zuzana z Boskovic)
2. Jan z Lipé, * 1501, + 1547
3. oo 1519 Mariana ze Šternberka
4. Jindřich z Lipé, * 1480, + 30. 4. 1515
5. oo 8. 9. 1500 Bohunka z Pernštejna, * 21. 1. 1485, + 18. 3. 1555
6. Albert ze Šternberka na Zelené Hoře
7. oo Lidmila Míčanová z Klínštejna
8. Perolt z Lipé, + 1482
9. oo Eliška z Kravař
10. Vilém z Pernštejna na Pardubicích, * 1438, + 9. 4. 1521
11. oo Johanka z Liblic, + 1515
12. Jaroslav ze Šternberka na Konopišti, + 1492
13. oo Alžběta z Gery
14. Jindřich Míčan z Klínštejna a z Roztok, + 1523
15. oo Mariana Dubečská z Dubče
16. Jindřich z Lipé na Moravském Krumlově, + 1469
17. oo Barbora z Kunštátu (Jiří z Kunštátu a Poděbrad oo Kunka ze Šternberka)
18. Jiří z Kravař na Strážnici, + 1481
19. oo Dorota z Valdštejna, * 1446, + 1480
20. Jan z Pernštejna, + 1475
21. oo Bohunka z Lomnice, + 1440
22. Jan z Liblic
23. oo Kateřina Kduřincová z Ostroměře
24. Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, + 4. 12. 1476
25. oo Anežka z Janovic, + 1463
26. Jindřich XI. z Gery, + 1482
27. oo Mechtilda ze Schwarzburka
28. Jindřich Míčan z Klínštejna na Toužetíně a Pátku
29. oo
30. Matěj Dubečský z Dubče, + před 1489
31. oo

Vývod Zuzany z Boskovic (do 16 předků)

1. Zuzana z Boskovic (oo Perolt z Lipé na Moravském Krumlově, + 1575)
2. Kryštof z Boskovic na Moravské Třebové, * cca 1495, + 13. 9. 1550
3. oo 1521 Kunhuta z Minstberka, * 25. 9. 1504, + 25. 7. 1532
4. Ladislav z Boskovic na Moravské Třebové, + 25. 6. 1520
5. oo Magdalena Berková z Dubé a z Lipé, + 1527
6. Karel I. kníže z Minstberka, * 4. 5. 1476, + 31. 5. 1536
7. oo 6. 1. 1488 Anna kněžna Zaháňská a Hlohovská, * 1483, + 27. 10. 1541
8. Vaněk Černohorský z Boskovic na Račicích, + před 1477
9. oo Johana z Vlašimi, + 1481
10. Jan Berka z Dubé a z Lipé na Šternberce, + 1501
11. oo Lidmila z Kravař
12. Jindřich I. kníže z Minstberka, * 15. 5. 1448, + 24. 6. 1498
13. oo 9. 2. 1467 Uršula Braniborská, * 26. 9. 1450, + 25. 11. 1508
14. Jan II. kníže Zaháňský a Hlohovský, + 22. 9. 1504
15. oo Kateřina Opavská, + 14. 4. 1505
16. Vaněk ml. Černohorský z Boskovic na Letovicích, + 1432
17. oo Markéta z Mezeříč (?) - ze Šternberka
18. Jan z Vlašimi na Úsově
19. oo Markéta Lucemburská
20. Jindřich Berka z Dubé a z Lipé na Mišlejně, + 1470

21. oo Alžběta z Kunštátu
22. Jiří z Kravař na Strážnici, + 1481
23. oo Dorota z Valdštejna, * 1446, + 1480
24. Jiří z Kunštátu a z Poděbrad, * 23. 4. 1420, + 22. 3. 1471
25. oo Kunhuta ze Šternberka, * 18. 11. 1422, + 19. 11. 1449
26. Albrecht III. kurfiřt braniborský, * 9. 11. 1414, + 11. 3. 1486
27. oo Markéta Bádenská
28. Jan I. kníže Zaháňský, + 12. 4. 1439
29. oo Scholastika Saská, 12. 5. 1461 (-5)
30. Vilém Opavský, kníže Střimavský a Olavský, + 15. 8. 1452
31. oo Saloména z Častolovic, + 26. 2. 1489

Stanislav Kasík: Die heraldische Arkadenverzierung des Schloßes Moravský Krumlov (Mährisch Kromau)

Das Hofraum des Schloßes Moravský Krumlov (Mährisch Kromau) ist auf drei Seiten von drei Etagen hohen Arkaden umzingelt. Die Zwickel des Arkadenoberstockwerkes tragen 16 Rollwerkkartuschen mit den Wappen in dieser Folge: der Löwe der Herren z Valdštejna (von Waldstein), 2 gekreuzte Sturmleiten der Herren z Klinštejna (von Klinstein), das gespaltene Wappen mit Schrägrechtsbalken in der linken Hälfte der Familie z Liblic (von Liblitz), 2 gekreuzte Sturmleiten der Herren z Lipé (von Leipa), „der Kamm“ der Herren z Boskovic (von Boskowitz), der achteckige Stern der Herren ze Šternberka (von Sternberg), der Auerkopf der Herren z Pernštejna (von Pernstein), der Einhülspeil der Herren z Kravař (von Krawarn), das Wappen mit dem Schild der Herren z Kunštátu (von Kunstadt), der weitere Stern von den ze Šternberka (von Sternberg), nochmals Sturmleiter der Herren z Klinštejna (von Klinstein), nochmals „der Kamm“ der z Boskovic (von Boskowitz), das gewirte Wappen mit dem Herzschild der Fürste von Minsterberg, das Wappen mit dem Balken der Dubečský z Dubče, „der Kamm“ der z Boskovic (von Boskowitz) und am Ende die Sturmleiter der Herren Berka z Dubé a Lipé (Berka von Dauba und Leipa).

Die 16 Wappenkartuschen formen den Stammbaum von Pertolt z Lipé na Moravském Krumlově (von Leipa auf Mährisch Kromau) (+1575) und seiner Frau Susanna z Boskovic. Es handelt sich nicht um eine sechzehnmalige Ausführung (Stammbaum) aber doch um einen Stammbaum dessen Proportionen so zu sagen an erordentlich waren. Die Wappenkollektion kann man sogar zweideutig erklären immer in kleinen Details abweichend. Im ersten Falle sind die Gemahlinen der fünf Generationen der Herren z Lipé (von Leipa), anfangend mit Heinrich (+ 1469) und Pertolt (+ 1575) endend, genannt. Zu diesen sind die Wappen ihrer Mütter angereiht. Den Stammbaum beendigen die Wappenpaare der Eltern von der Pertolt s z Lipé (von Leipa) Großmutter von der Mutterseite und der Wappen des Pertolt Stiefvaters und dessen Eltern.

Der zweite Fall rechnet mit ähnlichen Beziehungen. Der Gegensatz beruht auf einer vollständigen viermaligen Ausführung (Stammbaum) der Pertolt s z Lipé (von Leipa) (+ 1575) Mutter, zur Schur des Wappenschildes mit dem Wappen der Mutter der unmittelbaren Vater s Großmutter.

Auf den Arkaden hat sich der Chronogramm 1562 aufbewahrt, den man auf das Bauanfangsdatum beziehen kann. Der Bauherr war Pertolt z Lipé (von Leipa) und wir setzen die Baubeendigung in die Zeit vor seinem Tode im Jahre 1575 voraus. Sein Sohn Jan z Lipé (Johann von Leipa) (+ 1598) hat sich wahrscheinlich auf der Beendigung nicht beteiligt. Eine Bestätigung dieser Vermutung kann auch die Nichtexistenz der Wappen seiner Gemahlin in der heraldischen Arkadenkollektion sein.

Cecilie Durdilová

Vážení autoři,
pro urychlení a zjednodušení technických prací na Heraldické ročenke Vás žádáme o přípravu písemných materiálů podle následujících požadavků:

1/ Ti, kteří mají možnost psát své články na počítači (a to většina v editoru T 602) zpracují soubory následovně:

- texty neformátovat, neupravovat (nestránkovat, nedělit slova, žádné odstavcové zarážky, „tvrdé“ konce stránek, ap.)

- entrem ukončovat pouze odstavce

Případné dotazy zodpoví p. J. Nahodil, tel. 77 77 82.

2/ Vy, kteří nemáte možnost pořizování textů na počítači, dodržujte pravidla pro úpravu rukopisů. Tzn. 60 úhozů vč. mezer a 30 řádek textu na stránce. Opravy v již napsaném rukopise proveďte bílou kancelářskou barvou a strojem čitelně přepište. U větších oprav napište text na čistý papír a opravované místo přelepte, event. celou stránku přepište.

Případné dotazy zodpoví p. J. Jásek, tel. 791 86 52.

3/ Budou-li mít Vaše články ilustrace, ať „pérovky“ nebo „autky“, je dobré dodržet následující parametry:

- celostránková ilustrace v=230 mm, š=170 mm

- menší ilustrace v= do 230 mm, š=80 mm

Parametry ilustrací, i jejich technickou kvalitu, je dobré předem konzultovat s p. J. Jáskem.

4/ Každý článek musí obsahovat české résumé.

5/ Jelikož každý autor užívá jiné metody tvorby poznámkového aparátu, upravte zejména citovanou literaturu podle následujících příkladů:

Monografie:

(např.) Čelakovský, J.: O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských. Praha 1921, s.136-138.

Periodika (časopisy):

(např.) Mezník, J.: Z problematiky středověkého patriciátu. Československý časopis historický, XI./1963, s.628-638.

Prameny:

Respektujte označení příslušného archivu.

(např.) 1350, červenec, 30., Státní ústřední archiv (SÚA) Praha, Archiv křížovníků s červenou hvězdou, č. 261.

Případné dotazy zodpoví p. J. Jásek.

Předem Vám děkujeme za pochopení a profesionální kázeň.

Redakce Heraldické ročenky

„ZNAKOVÁ GALERIE“ PRŮMYSLOVÉHO PALÁCE V PRAZE

Jaroslav Jásek

Průmyslový palác Všeobecné zemské výstavy zvané Jubilejní se stal v roce 1891 hlavní dominantou Pražského výstaviště vytvořeného v Královské oboře, dnešní Stromovce.

Rozvoj průmyslu, vědy a kultury si v minulém století žádal reprezentační akce, na nichž by se příslušná odvětví lidské činnosti výrazně podílela. Tento obecný evropský trend, jehož základy můžeme spatřit v konání Světové výstavy v Londýně v roce 1851 či Světové výstavy v Paříži v roce 1889, zapustil kořeny i u nás. Jubilejní výstava v roce 1891 se přihlásila zejména k výstavě pařížské a stala se základem k dalším výstavním aktivitám.

Nelze opominout také vliv „malého veletrhu“ z roku 1754 konaného ve veltruské oboře či první průmyslové výstavy v Čechách a vlastně i v Evropě, která se konala v roce 1791 v letním refektáři pražského Klementina. I např. pátá průmyslová výstava uspořádaná v roce 1833 ve Španělském sále Pražského hradu, které se účastnilo 247 vystavovatelů, byla příkladem propagace českého tvůrčího snažení.

Nicméně velkoryse pojatá Všeobecná zemská výstava konaná v roce 1891 předčila všechna očekávání. Na ploše 297 800 m² výstavní plochy, z níž bylo 72 939 m² zastavěno, vytvořil hlavní architekt zemské výstavy Antonín Wiehl s mnoha spolupracovníky velkolepou architektonickou podívanou.¹ Přes technické, ekonomické i politické potíže byl uskutečněn projekt, který neměl v Českém království obdoby.²

Projektu a výstavby Průmyslového paláce se s úspěchem zhostil ing. arch. Bedřich Münzberger a v letech 1890 až 1891 postavil velkolepé prostory pro expozice průmyslových firem. (Dnešní podoba paláce je výsledkem i dalších úprav a to od ing. arch. J. Fanty z roku 1908 a ak. arch. P. Smetany z let 1952 až 1954, kdy byl přestavěn na Sjezdový palác).³ Pražané si této stavby velice vážili a mnohdy nekriticky či nacionalisticky vyvyšovali její klady. Jeden citát za mnohé: „Už se jinak neříká nežli «Náš průmyslový palác. Náš palác - náš Münzberger!» Průmyslový čili Ústřední palác od 15. května náleží k trojici monumentálních staveb, na které česká Praha je pyšná. Národní divadlo, Museum, Průmyslový palác. Od 15. května jméno tvůrčovo zná každý Čech. Palác průmyslový jest velkolepou myšlénkou uměleckou. V jeho malebně se proucí konstrukci vtělen všechen ten vzlet českého ducha, k němuž jsme po 100 let spěli ... Palác průmyslový jest vrcholem výstavy, on nese na svých ramenou ideu výstavní samu ... Kdo byl na světové výstavě ve Vídni, pamatuje si rotundu, kdy byl na světové výstavě v Paříži, pamatuje si Eiffelovu věž; zrovna tak, kdo viděl zemskou českou výstavu, nikdy nezapomene na tvary Münzbergerova paláce ... My ve všech oborech práce řemeslné máme své síly, máme odborníky, kterým svěřeny býti mohly práce nejtěžší ... Jsme spravedliví a poklona naše patří i těm zástupcům českého živnostenstva, kteří tak čestně svůj úkol splnili ...“⁴

Na tomto místě si představme jednotlivé osobnosti, které se na výstavbě paláce podíleli. Ty mj. dali i vznik „znakové galerie“ řemeslných symbolů na fasádě obou křídel této reprezentační stavby, která je hlavním tématem této práce.

Bedřich Münzberger,
architekt.

V. Novotný,
ředitel českomor. továrny na stroje

Ferd. Víšek,
stavitel.

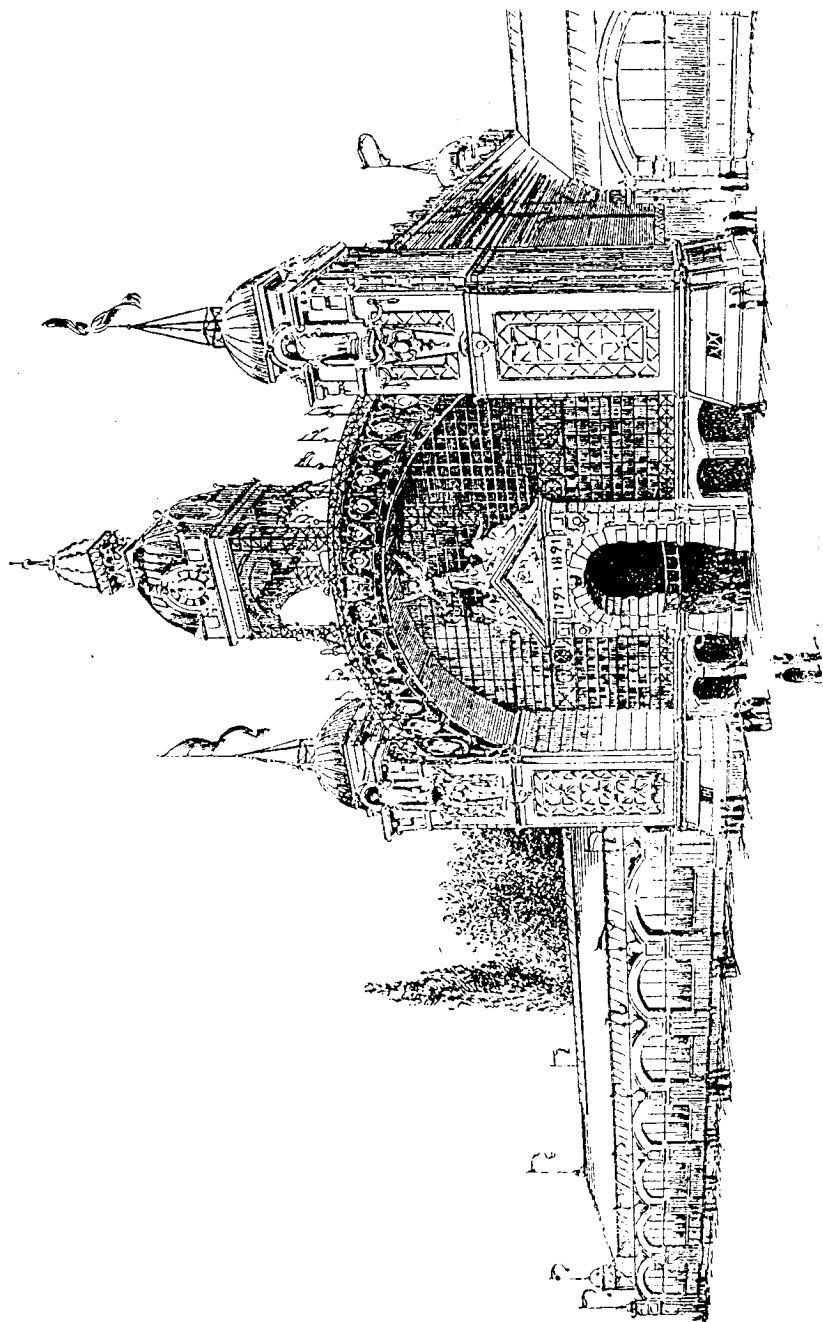
A. Svíták,
mistr klempířský.

Frant. Rus,
mistr klempířský.

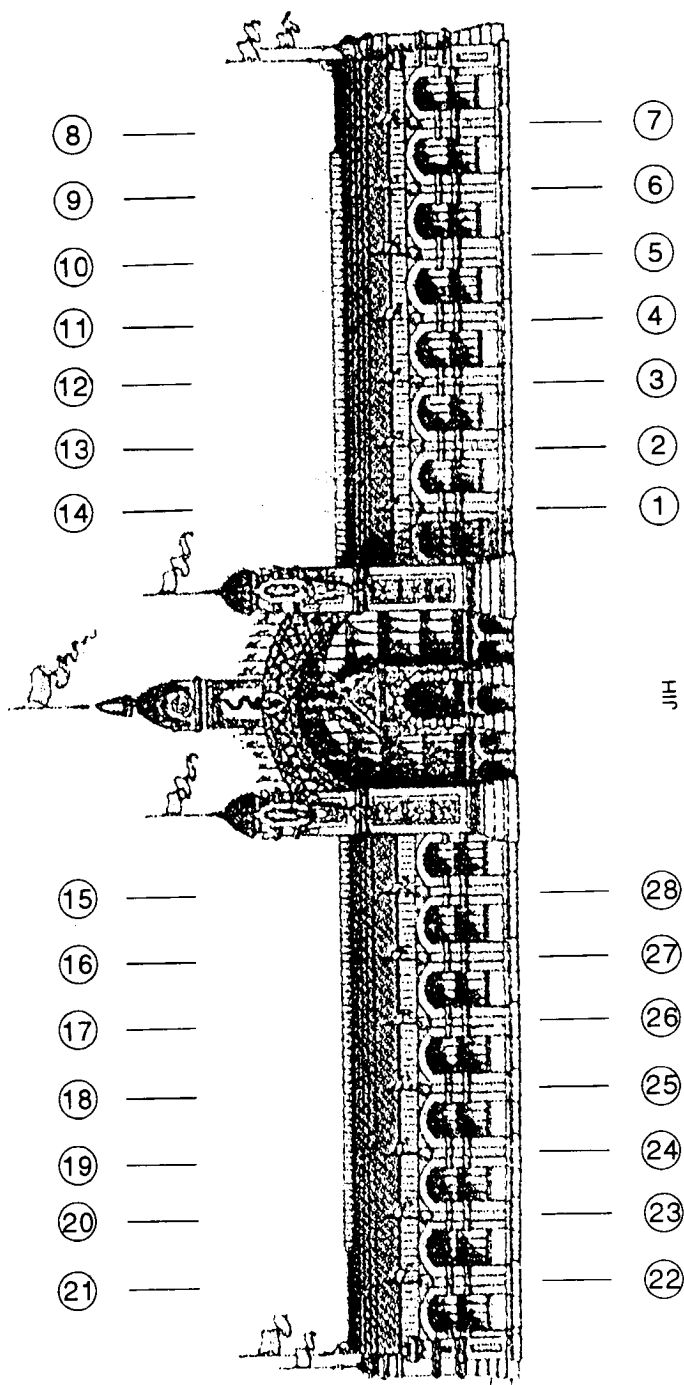

Josef Sývalter,
majitel sklenářského závodu.

Průmyslový palác v r. 1891

SEVER

Umístění znaků na Průmyslovém paláci

Arch. Bedřich Münzberger se narodil v roce 1846 v Karlíně. Po vystudování pražské techniky vstoupil do kanceláře svého strýce arch. Hynka Ullmanna a spolupracoval na různých monumentálních architekturách vzešlých z činnosti řečené kanceláře. Uznání a obdiv odborníků si Münzberger vydobyl projektem a realizací např. kostela v Březových Horách či vnitřní výzdobou Nového templu v Dušní ulici v Praze v maurském slohu. Svou znamenitost dokázal právě stavbou průmyslového paláce, k němuž provedl do detailů všechny plány. Jednotlivé předlohy, kterých bylo více než 600, včetně návrhu řemeslných či spíše průmyslových symbolů na pilířích obou křídel paláce, odhalují vytříbený rukopis.

Největší zásluhu na stavebním provedení průmyslového paláce měla První českomoravská továrna na stroje v Praze v čele se známým odborníkem na kovové konstrukce ing. Václavem Novotným. Jím postavená železná konstrukce je dodnes dokladem jeho všestranného umu. Ing. V. Novotný již dříve řídil stavbu pražského mostu Františka Josefa pro továrnu J. Ruston a jiné stavby využívající jeho nadání pro stavbu železných konstrukcí.

Zednické práce na tomto paláci řídil stavitel Ferdinand Víšek, sklenářské práce zajišťovala firma Josefa Sývaltra, veškeré klempířské práce zhotovil malostranský klempířský velkozávod Františka Rusa spolu s firmou A. Svitáka. Opominout v tomto případě nelze pražskou malířskou a natěračskou firmu pana Lhotana, která realizovala Münzbergerovy zdobící prvky.⁵

Jedním z výtvarných prvků patřících k výzdobě Průmyslového paláce jsou štukové reliéfy ukončující každý nosný sloup (mimo rohových) obou křídel zmíněného paláce. Jejich kruhový tvar vymezený vavřínovým věncem je vyplněn symbolikou lidských činností v mnohém připomínající symboliku cechovní. Celý komplex těchto emblémů tvoří jakousi „znakovou galerii průmyslového dědictví“ a je zároveň i názorem tehdejších tvůrců na prezentaci symbolů tvůrčí činnosti doby minulé.

Jednotlivých znaků (mluvme pro zjednodušení o znacích) je celkem 28, 14 na pravém a 14 na levém křídle paláce, po 7 na jižní resp. na severní straně.

Popis jednotlivých znaků začneme na pravém křídle a to od střední lodi průmyslového paláce, po obvodu proti směru hodinových ručiček (viz plánek):

VĚDA (1)

Popis: Na dvou položených knihách je postaven svícen, kalamář s brkem a sova. V pozadí je křivule.

Pozn.: Sova, jako symbol moudrosti, knihy jsou symbolem poznání, křivule značí techniku, kalamář s brkem a svícen se svíčkou je atributem tvůrčí činnosti vycházející z poznání a moudrosti.

STROJNICTVÍ A ENERGETIKA (2)

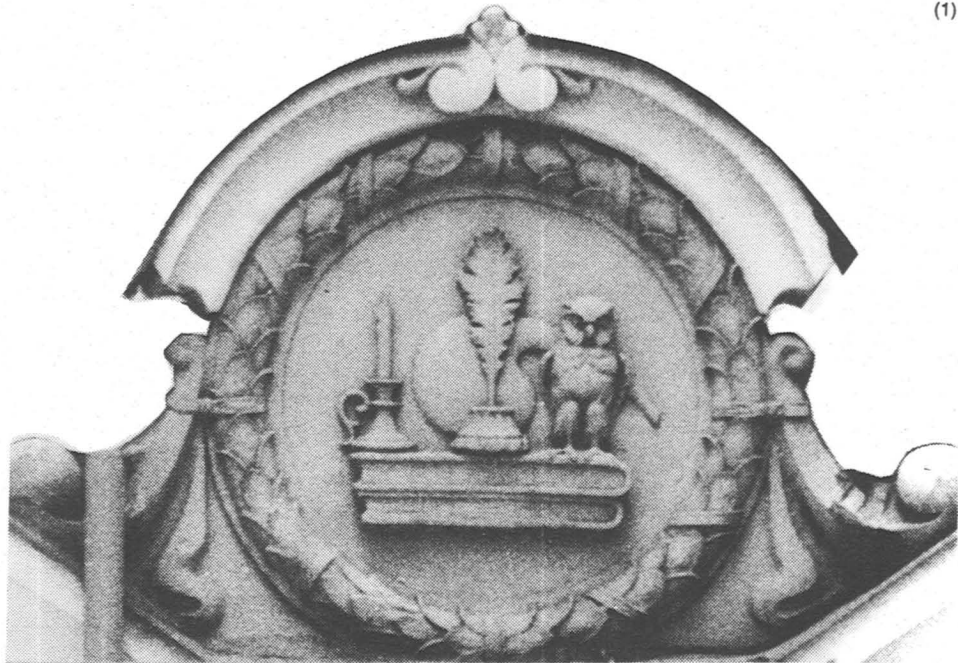
Popis: Přes ozubené kolo leží regulátor otáček parního stroje.

Pozn.: Tento symbol, tak typický pro strojaře století páry, je možno spatřit jako výzdobu na deskách řady odborných technických publikací 19. století i na výučních listech té doby.

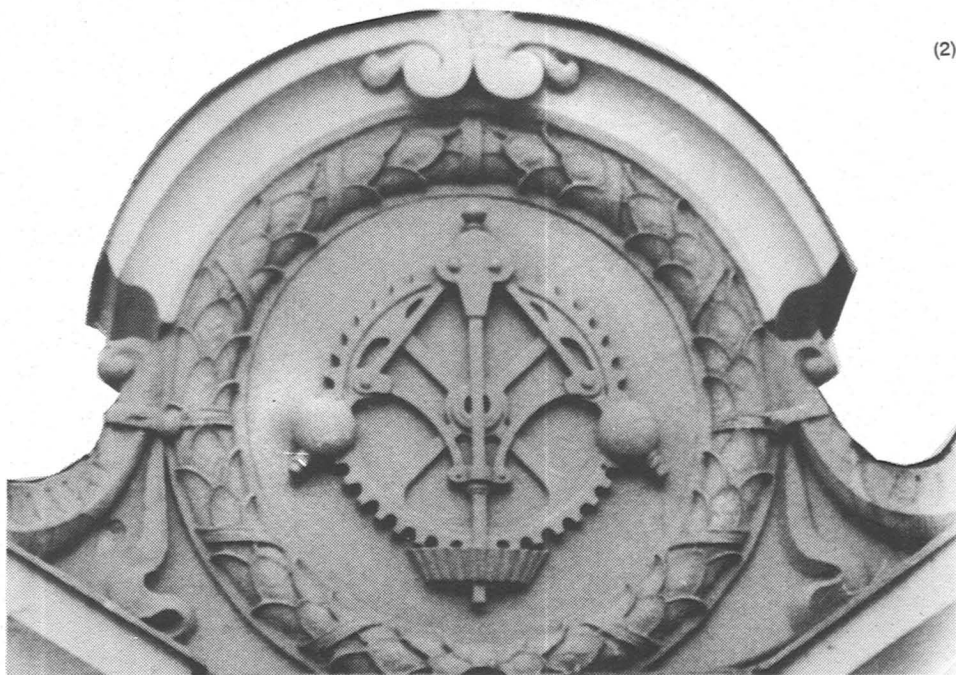
ZEDNÍCI (3)

Popis: Přes pravitko jsou položeny vpravo úhelník, vlevo teslice. Přes ně je položena krokvice, vpravo provázena omítačkou, vlevo zednickým kladívkem. Na přeponě krokvice je vpravo přivázán svazek „ponkajzen“ (přítlačné skoby) a vlevo palička. Pod krokvicí mezi úhelníkem a teslicí je zavěšena zednická lžice.

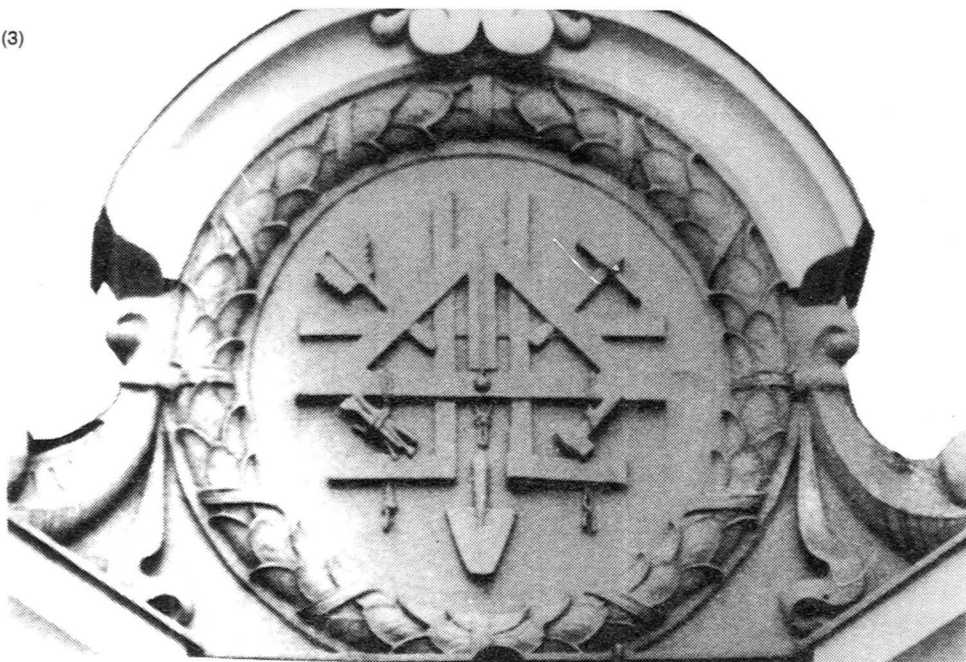
(1)

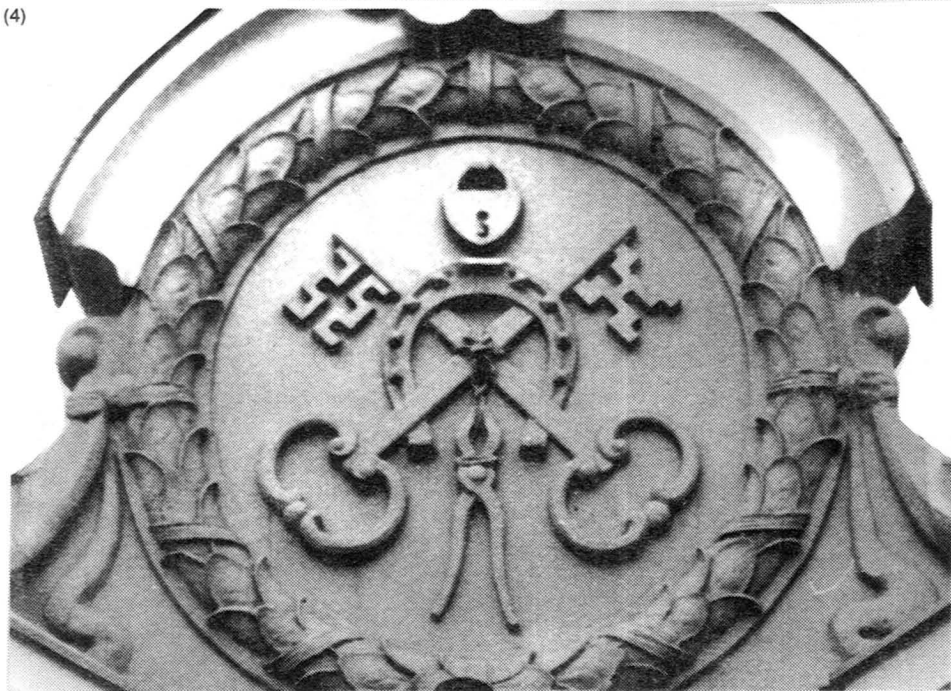
(2)

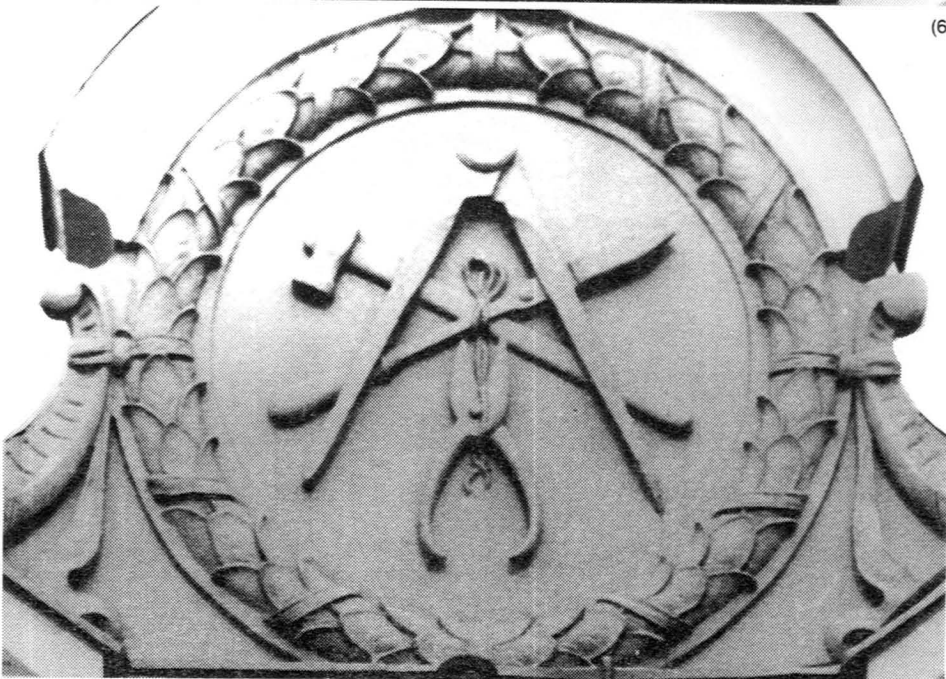
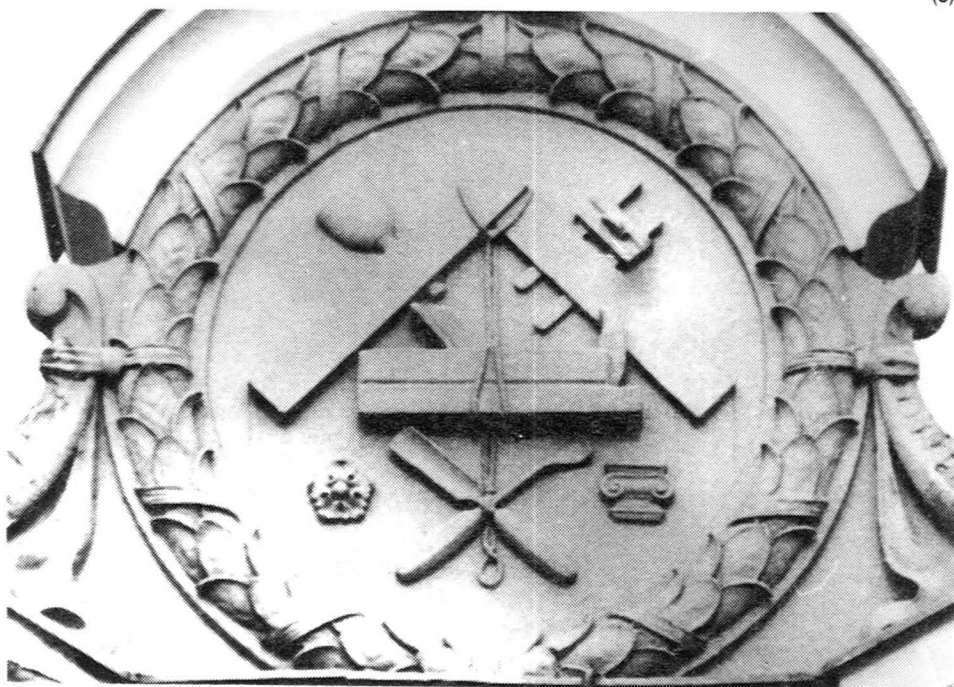

(3)

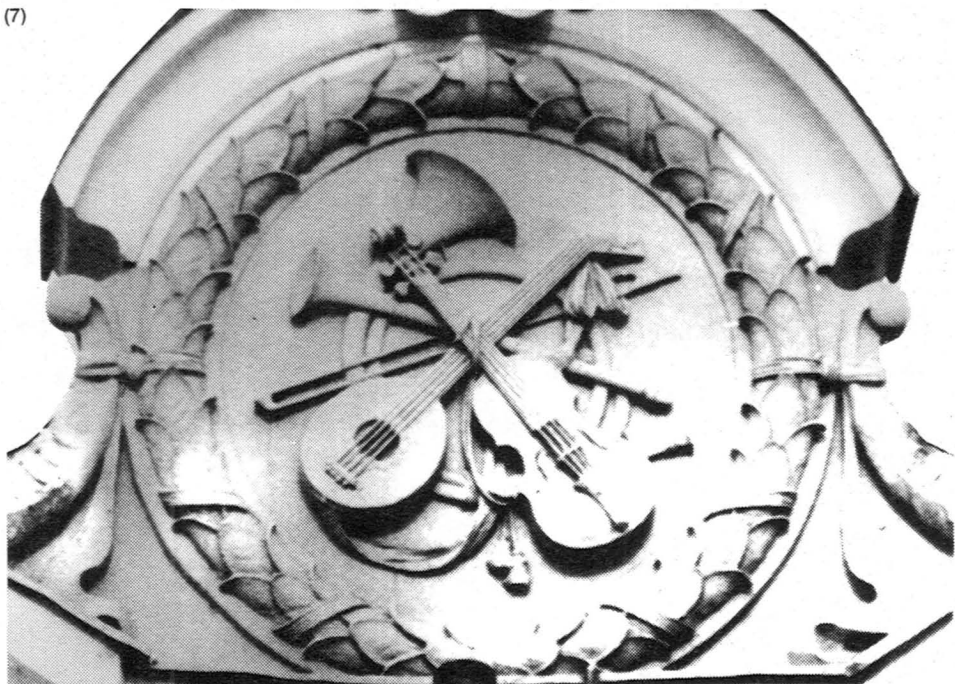

(4)

(7)

(8)

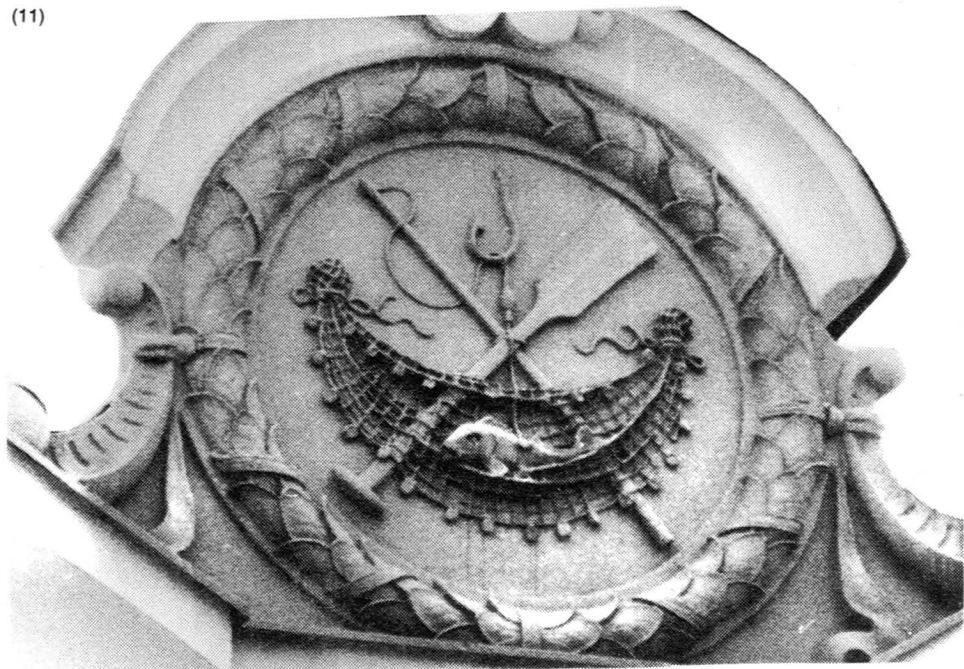
(9)

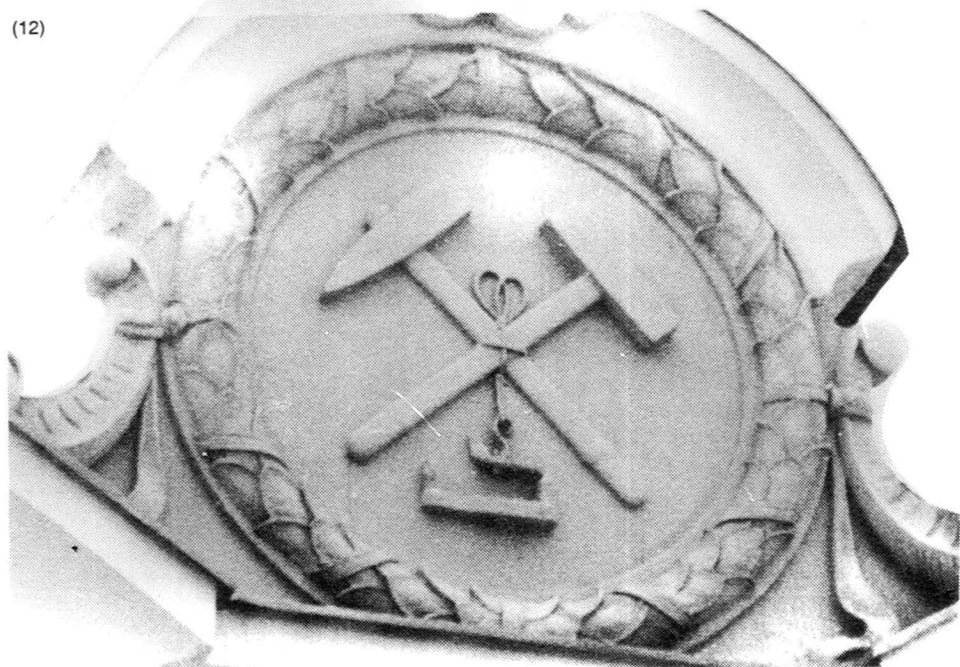
(10)

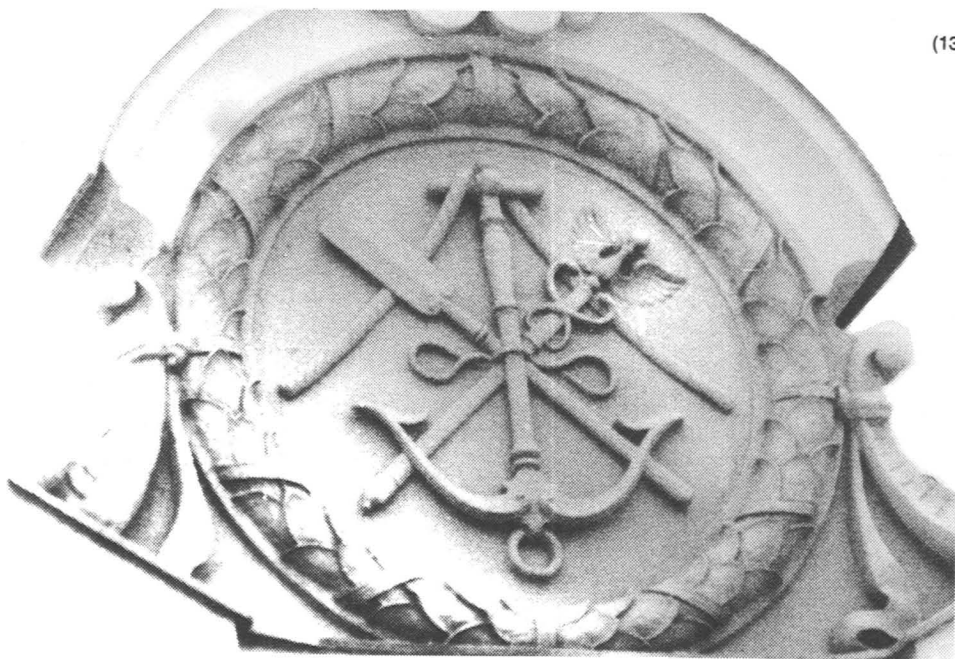
(11)

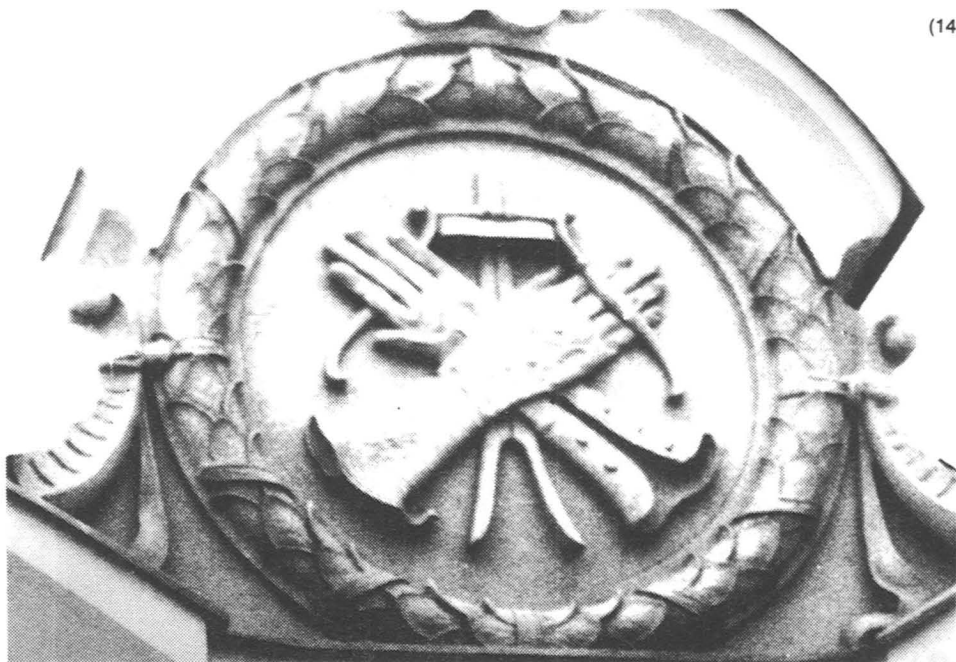
(12)

(13)

(14)

Pozn.: Cechovní symboliku zedníků evokuje zejména použití krokvice, zednické lžice a zednického kladívka či teslice.

KOVÁŘI A ZÁMEČNÍCI (4)

Popis: Dva překřížené klíče s podkovou se hřeby. Na klíčích jsou zavěšeny kleště a nad podkovou je umístěn visací zámek.

Pozn.: Popsané atributy se vyskytují v různých kombinacích v cechovní symbolice kovářů i zámečníků.

TRUHLÁŘI A ŘEZBÁŘI (5)

Popis: Na hrotu úhelníka je zavěšen hoblík a dvě různá dláta. Pod pravým ramenem úhelníka je dřevěná palice, pod levým dřevěný svěrák. Překřížená dláta provázejí vpravo ozdoba ve tvaru pětিলísté růže, vlevo ozdoba tvaru sloupové patky.

Pozn.: Cechovní symbolika truhlářů užívala zejména úhelník a hoblík.

PASÍŘI ČI KLEMPÍŘI (6)

Popis: Na pobíjecím kladivu přeloženém pájecím železem jsou drátem přivěšeny nůžky na plech. Vše je přeloženo rozměřovacím kružidlem.

Pozn.: Není možné doložit, o které řemeslo se přesně jedná. Vyobrazení nástroje používala obě řemesla. V cechovní symbolice se zmíněné činnosti vyskytují velmi zřídka.

VÝROBCI HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ (7)

Popis: Na lesním rohu leží smyčcem překřížená píšťala. Na vše jsou položeny dva překřížené strunné nástroje, vpravo loutna, vlevo housle.

Pozn.: Novodobě vytvořený symbol nemající v historii cechovní ekvivalent.

ZAHRADNÍCI A SADAŘI (8)

Popis: Na strom s kořeny jsou položeny vpravo hrábě, vlevo lopata či rýč. Na všem leží kropící konev. Vše provázáno vpravo zahradnickou pilkou s rámem, vlevo štěpačským nožem.

Pozn.: Symbol cechu zahradníků či parkařů připomíná pouze strom s kořeny a kropící konev.

ZEMĚDĚLCI (9)

Popis: Pod kravskou hlavou se zavěšeným zvoncem leží pluh na snopu obilných klasů.

Pozn.: Je znázorněn klasický zemědělský motiv.

LESNÍCI (10)

Popis: Na loveckém tesáku, ze kterého vyrůstá jehličnatý strom, je pověšená lesnická brašna s lesním rohem a vábníčkou. Vše leží na dalších překřížených nástrojích: sekera, zemní vrták, odvětvovač a puška.

Pozn.: Je použito nejen nářadí na klasické lesní práce, jako je těžba a zpracování dřeva či výsadba nových stromků, ale i lovecké potřeby.

RYBÁŘI (11)

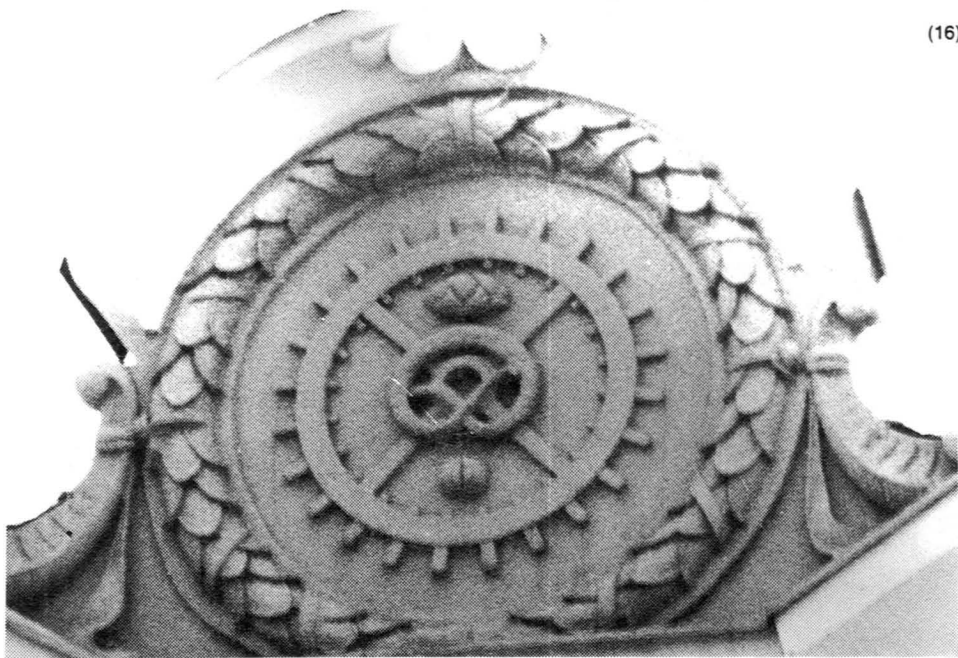
Popis: Pádlo překřížené rybářským prutem s vlascem, splávkem a háčkem. Vlasec je zavěšen na nahoře umístěném rybářském háku. Na nástrojích je položena rybářská síť s rybou.

Pozn.: Cechovní symboliku rybářů připomíná pouze síť s rybou.

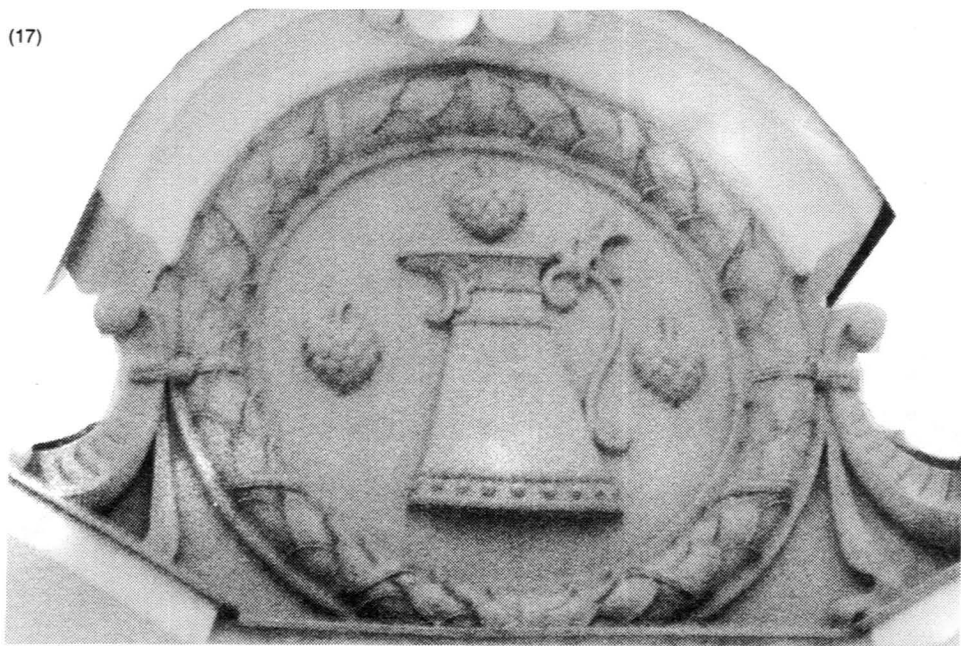
(15)

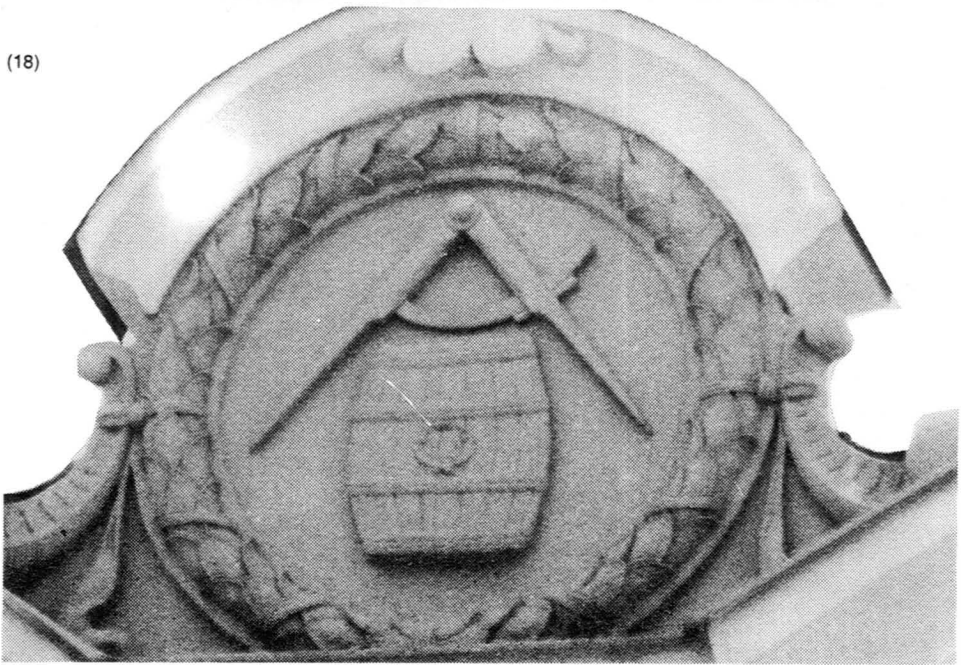
(16)

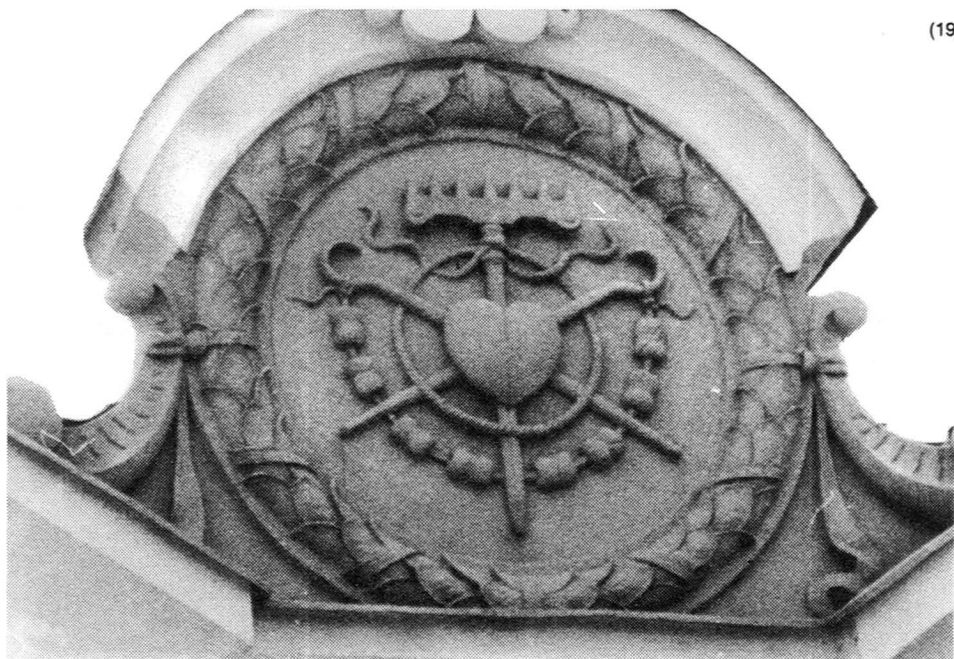
(17)

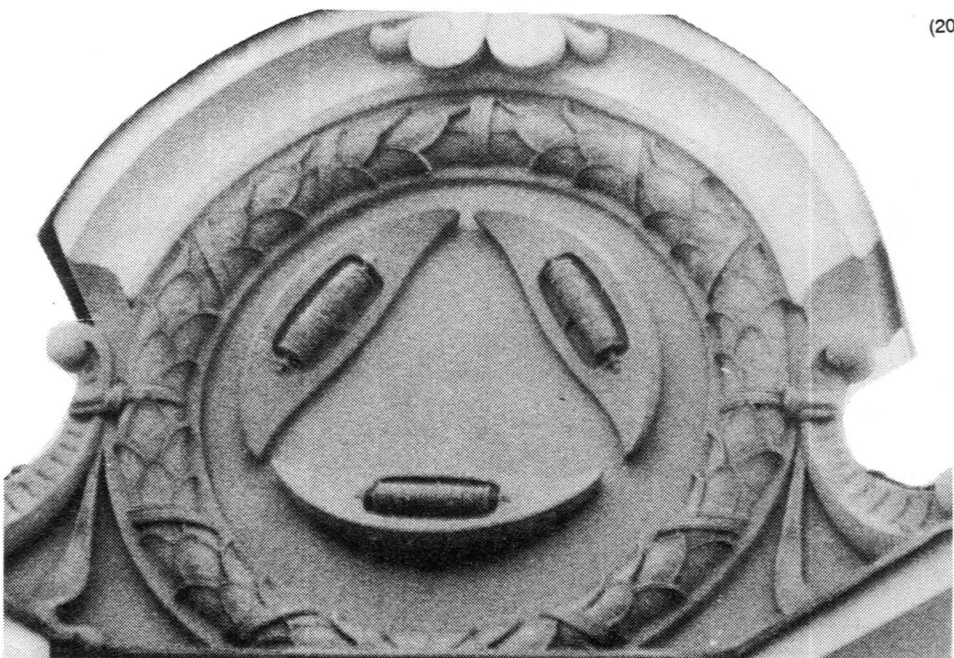
(18)

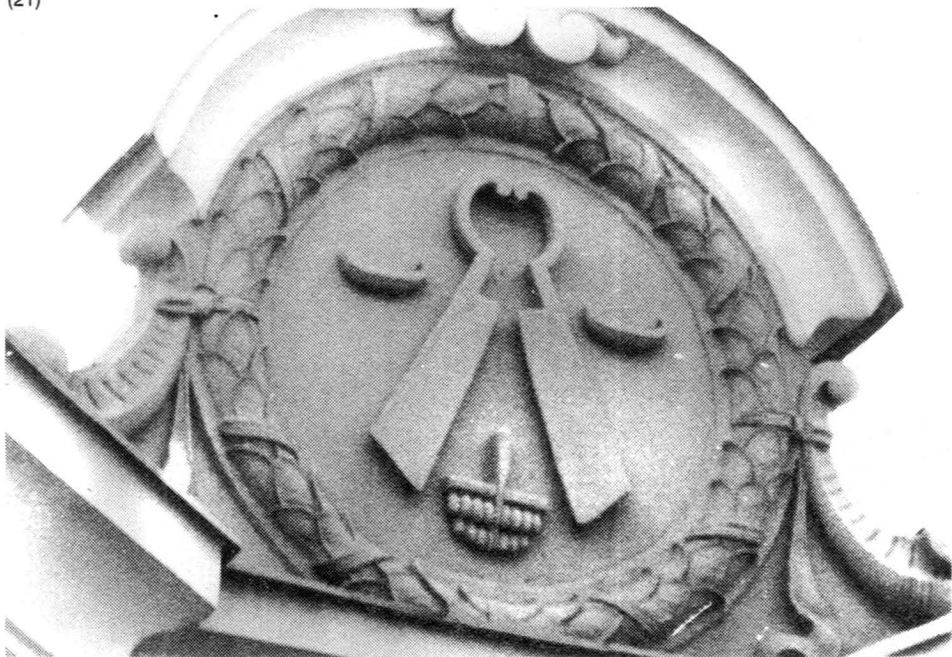
(19)

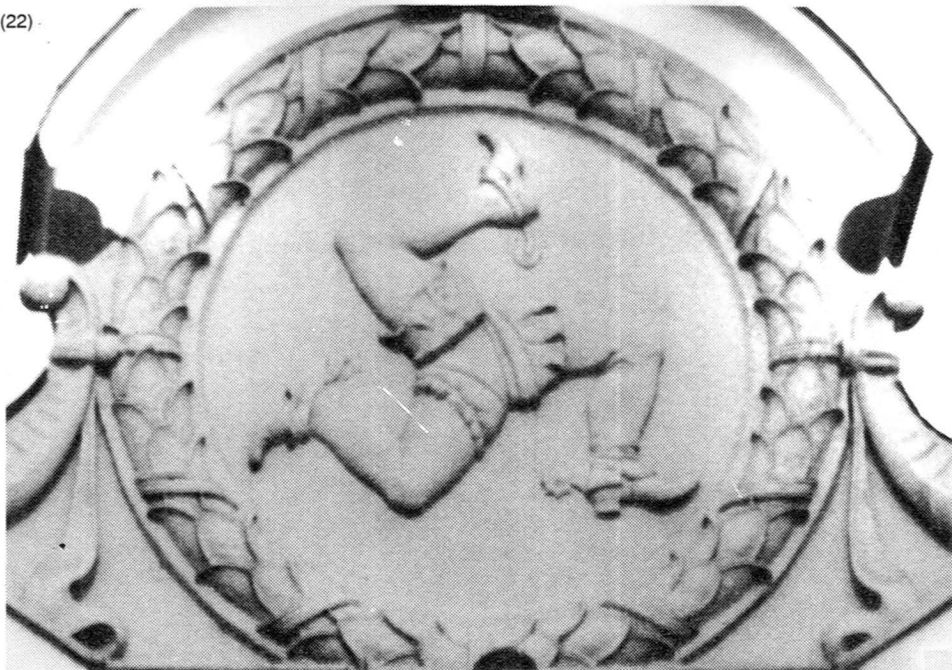
(20)

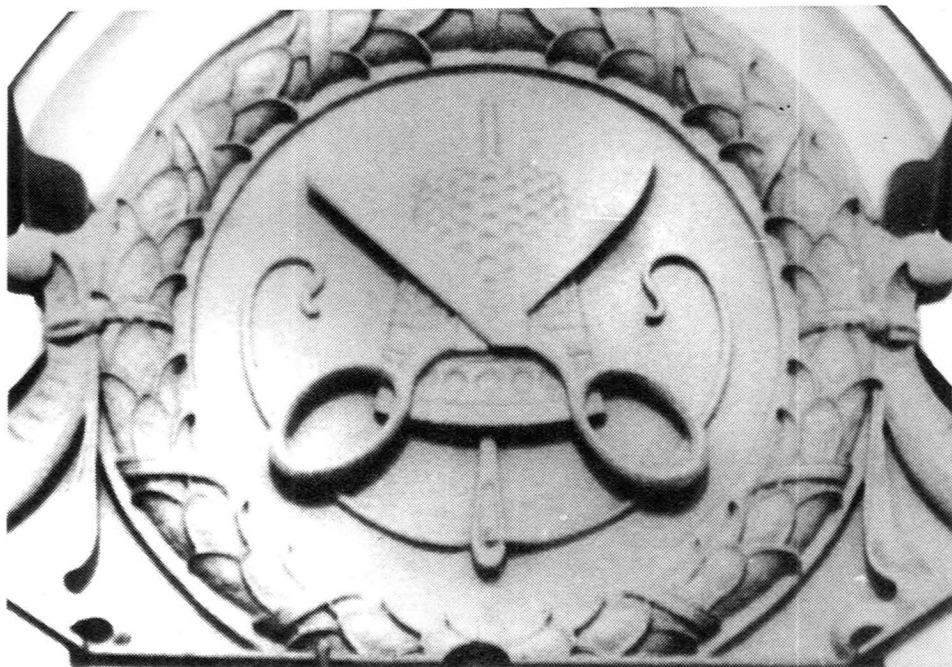
(21)

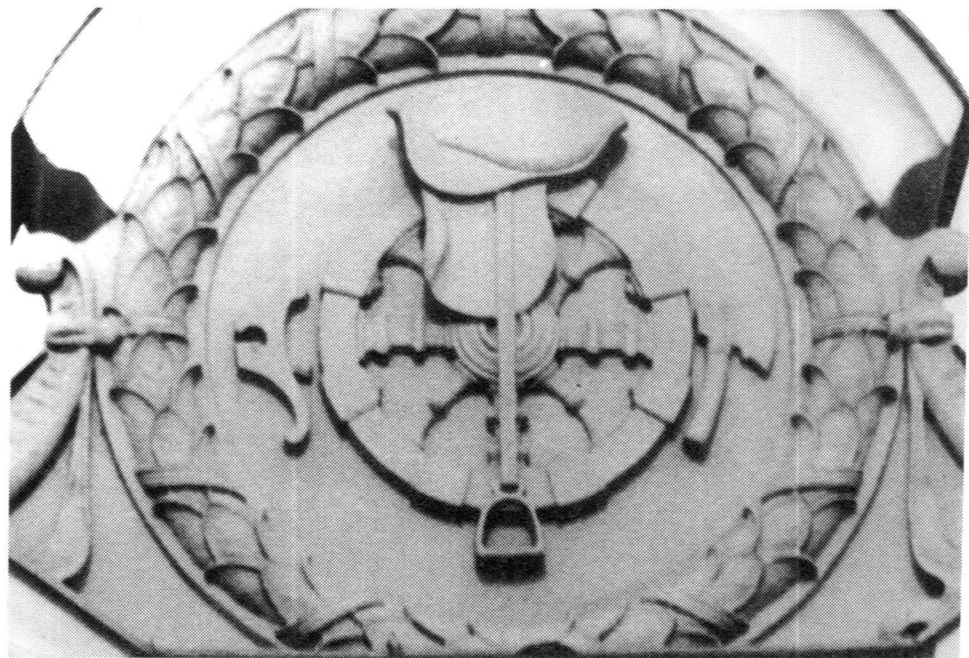
(22)

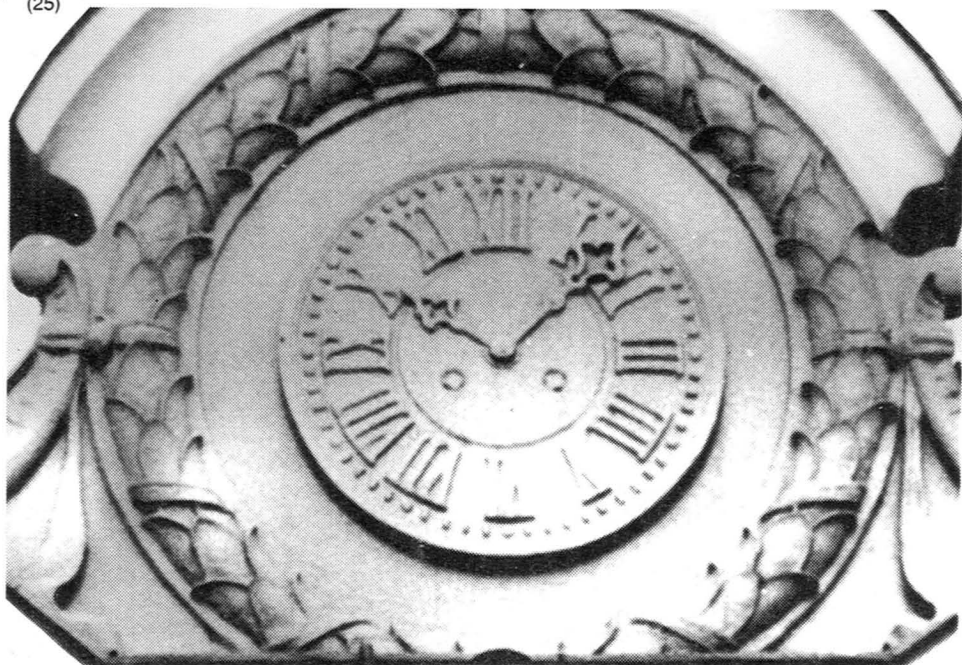
(23)

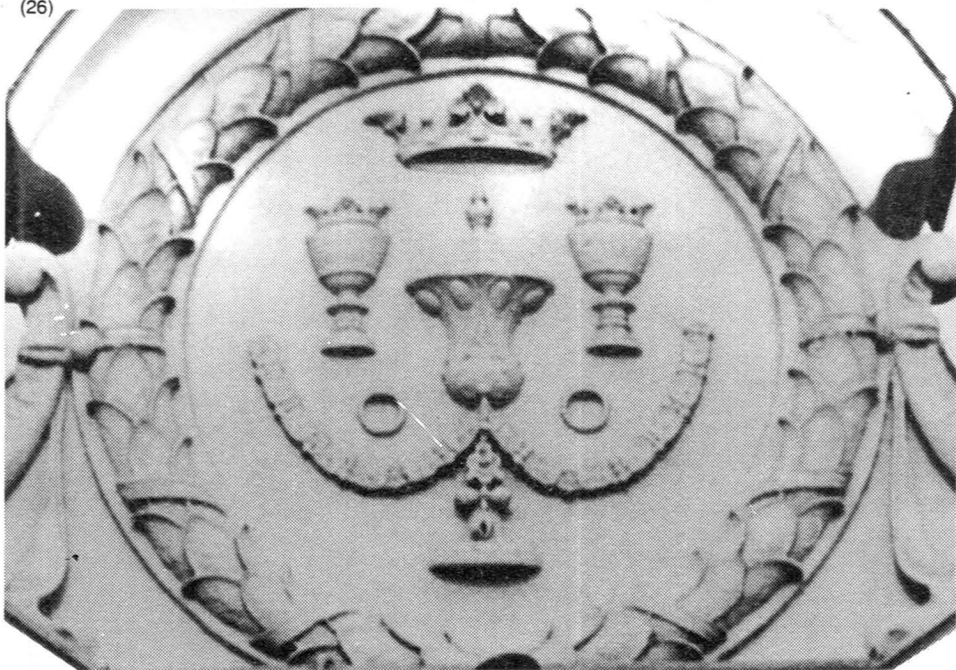
(24)

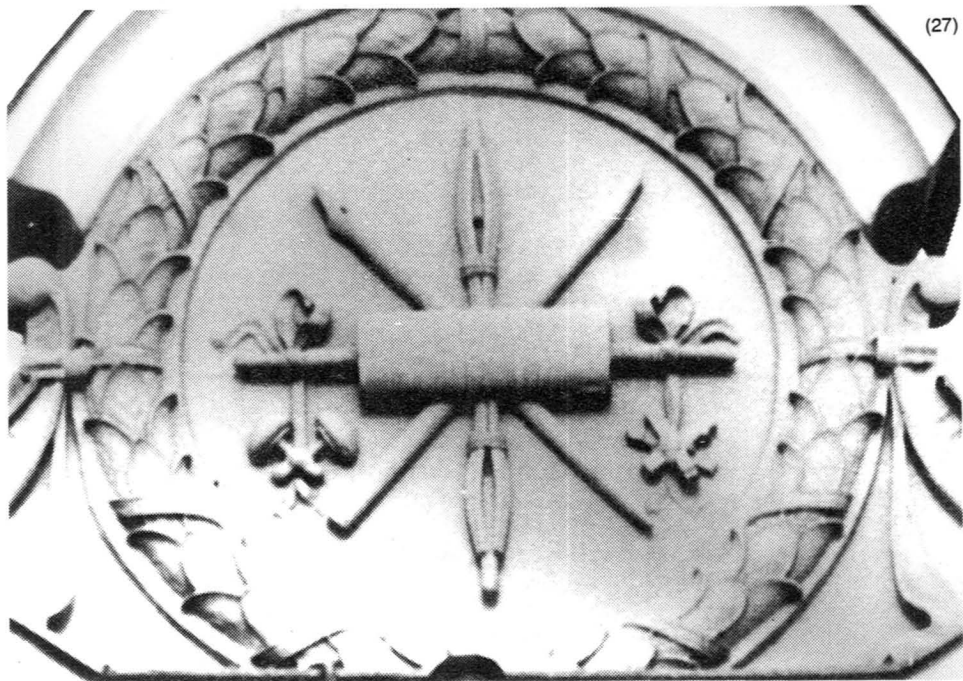

(25)

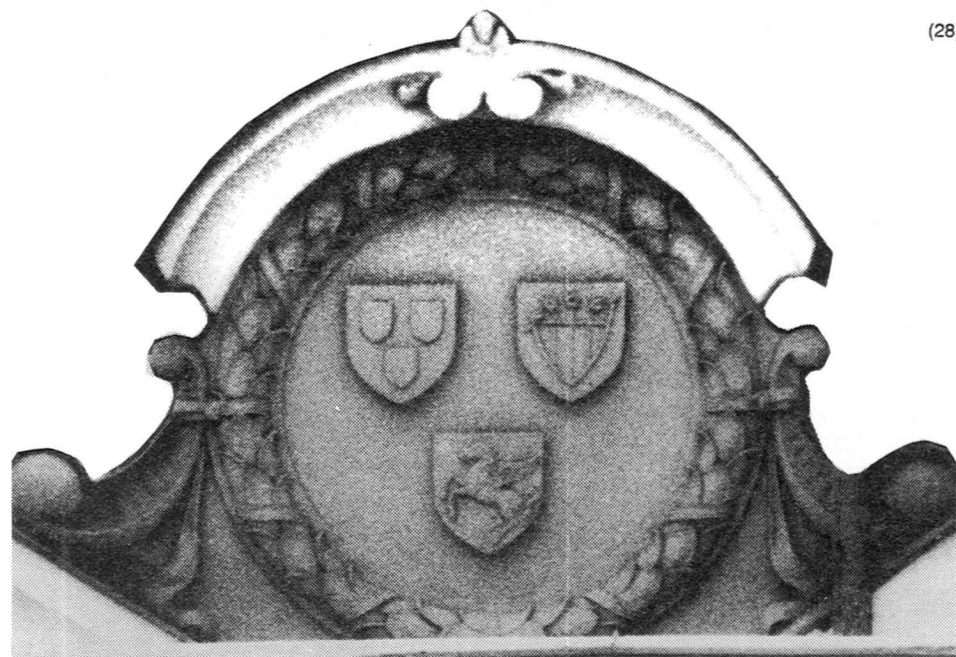

(26)

(27)

(28)

HORNÍCI (12)

Popis: Na mlátku překříženém kladivem je zavěšen hořící hornický kahan.

Pozn.: Typický hornický atribut. Kahan se však vyskytuje zřídka.

LODNÍCI (13)

Popis: Pádlo překřížené celním právem, na kterých leží kotva s lanem.

Pozn.: Kotva je typickým atributem lodníků. Celní právo připomíná pravděpodobně cesty do zahraničí.

RUKAVIČKÁŘI (14)

Popis: Na přístroji sloužícímu ke tvarování usní leží přeložené rukavice. Spodní hřbetem dolů, horní hřbetem nahoru.

Pozn.: Rukavice jsou jako finální výrobek typickým atributem rukavičkářů. Zůstává otázkou, zda tato symbolika není použita pro kožedělné činnosti, které se jinak ve „znakové galerii“ nevyskytují.

ŘEZNÍCI A UZENÁŘI (15)

Popis: Na překřížených širočinách je zavěšen párek a tři uzenky.

Pozn.: Dvě zkřížené širočiny se u cechů řezníků občas vyskytují, i když typickým atributem je lev držící širočinu.

MLYNÁŘI A PEKAŘI (16)

Popis: Na palečném kole leží ve středu preclík. Nad preclíkem je houska a pod ním žemle.

Pozn.: Jedná se o známou kombinaci cechovních atributů uvedených řemesel.

PIVOVARNÍCI (17)

Popis: Konvice provázená třemi chmelovými šiškami (1+2).

Pozn.: Tvůrci zřejmě úplně zapomněli na dvě zkřížené limpy v té době běžně užívané v průmyslových značkách většiny pivovarů. Nebo snad právě proto?

BEDNÁŘI (18)

Popis: Pod kružidlem s vodící lištou leží sud.

Pozn.: Typická bednářská symbolika přesně respektující cechovní atributy.

PROVAZNÍCI A SÍTAŘI (19)

Popis: Pod srdcem je postavené hřeblo na úpravu příze s provazem a dva zkřížené háčky na pletení provazů. Na háčcích je pověšené lano s plováky.

Pozn.: V cechovní symbolice se vyskytují pouze háčky a méně často hřeblo.

TKALCI (20)

Popis: Tři člunky postavené do trojúhelníku.

Pozn.: Tento znak přesně vychází z cechovní symboliky platné po staletí.

SOUKENÍCI A POSTŘIHAČI (21)

Popis: Postřihačské nůžky provázené dvěma skobami, pod nůžkami bodlákové štěti.

Pozn.: Jednotlivé nástroje jsou použity přesně z cechovní symboliky.

ŠEVCI (22)

Popis: Tři škorně postavené do trojúhelníka. Na každé jsou ostruhy a různé ozdoby.

Pozn.: Symbol tří škorní je typickým cechovním atributem.

KREJČÍ (23)

Popis: Jehla s navlečenou nití, na které leží náprstek. Vše přeloženo nůžkami.

Pozn.: Cech krejčích užíval jako symbolu nůžek. Jehla se vyskytuje zřídka.

SEDLÁŘI A KOLÁŘI (24)

Popis: Na okovaném kole, provázeném zákolníkem a širočinou, leží sedlo.

Pozn.: Sedláři měli ve znaku sedlo stejně, jako koláři kolo.

HODINÁŘI (25)

Popis: Hodiny s římskými číslicemi.

Pozn.: Hodináři jako cechovní korporace užívali hodin, či spíše ciferníku s rafijemi, vždy.

ZLATNÍCI (26)

Popis: Pod korunou je pohár s poklicí „dekorovaný“ řádem zlatého rouna provázený dvěma prsteny a dvěma korunovanými poháry.

Pozn.: Zlaté poháry byly často atributem zlatníků. Řád zlatého rouna se samozřejmě v cechovní symbolice nevyskytuje. Zde připomíná vzácný zlatnický výrobek.

TISKAŘI (27)

Popis: Na tiskovém válci jsou vpravo přivěšeny dva paklíky (na nanášení barvy na formu), vlevo tři kolíky na usazení typů. Pod válcem jsou překříženy: retušovací pero, metěrský nástroj a rydlo.

Pozn.: Ve středověku používali tiskaři jako symbolu pouze paklíky.

UMĚNÍ (28)

Popis: Tři štítky (2+1). V prvním štítku tři štítky v postavení 2+1, ve druhém štítku je lyra a ve třetím štítku je pegas.

Pozn.: Tři štítky jsou typickým atributem malířů, lyra symbolizuje hudebníky a pegas (okřídlený kůň) zde figuruje jako symbol spisovatelů a básníků.

Celou „znakovou galerii“ doplňují královské koruny ve vavřínových věncích. Jsou umístěny vždy po dvou a to na západní resp. východní části obou křídel Průmyslového paláce.

Česká architektura konce 19. století se přímo libovala v historismu.⁶ Průmyslový palác Pražského výstaviště není samozřejmě výjimkou. Popsané znaky tvůrčích činností vesměs vycházejí, i když volně pojaty, z historických podkladů či zvyklostí. Pouze u činností novodobých, jsou samozřejmě použity symboly v cechovním dění neznámé. Jsou však „historicky“ upraveny, aby evokovaly mnohdy nedoložitelnou historičnost. Jsou typickým dokladem historického myšlení či smýšlení své doby.

Prameny, literatura, poznámky:

¹ Hlaváček, J.: *Pražské výstaviště, slavná minulost i nadějná budoucnost*, Panovama č.2, Praha 1989, s.16.

² Kolář, F. - Hlavačka, M.: *Jubilejní výstava 1891. Slovo k historii č.28*, Praha 1991.

³ Lukeš, Z. - Svoboda, J.: *Praha 7 - 100 let moderní architektury 1885 - 1985*, Praha 1985.

⁴ *Budovatelé průmyslového paláce na zemské jubilejní výstavě. Praha - Denní list - výstavní č.37, 21. června 1891, s.3.*

⁵ *I.c.* ¹⁴, s.3-4.

⁶ *I.c.* ¹⁵.

Foto: Jaroslav Jásek

Jaroslav Jásek: „Die Wappengalerie“ des Industriepalastes in Praha (Přag).

Der Industriepalast der Allgemeinen Landesausstellung ist im 1891 die Hauptdominante des Prager Ausstellungsplatzes geworden. Sein Projektant und Baumeister Ing.Arch. Bedřich Münzberger erbaute imposante Räume für die Exposition der Industriefirmen des Tschechische Königreich Böhmen. Ein bildenes Element, das zur Ausstattung des Palastes gehört, sind Stuckreliefe, welche jede Tragsäule in beiden Palastflügeln beendigen. Ihre runde Form, die durch einen Lorbeerkrantz ist, ist mit Symbolik der menschlichen Tätigkeiten ausgefüllt und im manchen erwähnt sie die Zunftsymbolik. Die Symbole sind insgesamt 28: bildende Denktätigkeit, Mechanik und Energetik, Maurer, Schmiede und Schlosser, Tischler und Holzschnitzer, Gürtler oder Klempner, Hersteller von Musikinstrumenten, Gärtner und Obstgärtner, Landwirte, Förster, Fischer, Bergleute, Schiffer, Handschumacher, Fleischer und Selcher, Müller und Bäcker, Bierbrauer, Fassbinder, Seiler und Siebmacher, Werber, Tuchmacher und Tuchscherer, Schuhmacher, Schneider, Sattler und Wagner, Uhrmacher, Goldschmiede, Drucker, Maler. Alles ergänzen die Königskronen in den Lorbeerkränzen, welche sich immer zu zwei auf der westlichen, bzw. östlichen Seite der zwei Palastflügel befinden. Dieser Komplex ist eine eigenartige Kollektion, welche die Ansicht auf die Gewerbesymbolik des vorigen Jahrhundertsendes definiert, die von der uralten Zunftsymbolik abstammt.

Cecilie Durdilová

ŘEMESLO SKLENĚNÝCH ČOČEK

Jaroslav Jásek

Bezradnost archivářů i muzejníků, ale i historiků umění, při popisu symbolů řemesla sklenářů vyskytujících se na různých listinách a hmotných památkách, je někdy zarážející. Není přeci možné do nekonečna popisovat řemeslné symboly způsobem: „*Sklenáři měli na pečeti zkřížené tři své nástroje. Svisle byla pravidelně postavena jakási lopatka, šikmo přes ni sekyrce podobný nástroj a nakoso dvojitý hák*“.¹ Pohled do technologie výroby a jejího vývoje, nahlédnutí do historického vývoje tohoto řemesla může mnohé nezodpovězené otázky osvětlit. Dlužno přiznat, že ne beze zbytku. Některé archiválie, před několika desetiletími známé, jsou jaksi nedostupné, původní technologii sklenářské výroby zná pouze několik málo odborníků a ti na dotaz, jak a čím bylo původní sklenářské řemeslo provozováno, se zahálí oparem záhadného mlčení.

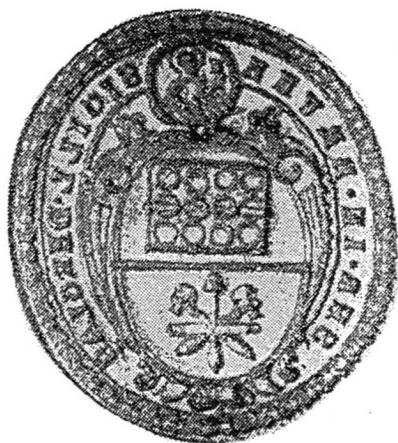
Původní technologií sklenářského řemesla bylo zasklívání do olova. Na nejstarším vyobrazení sklenářské dílny na nástěnné malbě pod obloukem měšťanského domu v Českém Krumlově z roku 1548 vsazují do okenního rámu dva sklenáři do olova skleněná kolečka. Vlevo můžeme spatřit tyglík na tavení olova.² Při zasklívání bylo totiž potřeba zpevnit a spojit jednotlivé skleněné díly. A k této činnosti bylo olovo ideálním pojivem. Používání tohoto měkkého kovu zaznamenáváme už v románském období a ve větším rozsahu v gotice. Méně už v renesanci a v baroku. Pak už pouze výjimečně.³ Postupně řemeslníky vstřebávaná technologie plochého skla, změnila i způsob zasklívání oken. U honosných staveb, zejména chrámového typu, však zasazování skla do olova přetrvalo dodnes. Není nutné připomínat vitráže kostelů od gotiky po dnešek, ozdobná okna české secese i současná umělecká díla dosahující mnohdy zázračných iluminací.

A zde je zapotřebí zastavit se ještě u jednoho problému, který přetrvává u sklenářského řemesla od jeho počátků až po dnešek, a nejen u tohoto řemesla. Jde o věčné hledání rozdílu mezi uměním a řemeslem. Někteří sklenáři se cítí umělci a jsou žárlivě pronásledováni „pouhými“ řemeslníky. Víme, že v celém sledovaném období byli sklenáři v podstatě dvojí. Ti, „kteří sázeli v okna, malovali je a rýsovali“, se sami řadili mezi umělce a sdružovali se s malíři. Druzí dělali sklo tabulové a duté. Čím více se v jejich činnosti uplatňovali umělecké prvky, tím více byly jejich vztahy antagonistické.⁴

Při bádání v pramenném materiálu se odkrývá ještě jedno nebezpečí, které má za následek mnohdy jejich špatnou interpretaci. V německy psaných originálech se pod termínem „glaser“ objevují nejen sklenáři, ale i skláři. Je proto nutné pečlivého zkoumání a přesného rozlišování. Zde bych chtěl prezentovat názor Zikmunda Wintera k této problematice: „*Se sklenáři však jsou v prvopočátku v pramenech rozpaky; slují glaser potom sklenáři, po jméně nepoznáš, dělal-li sklenář sklo (sklář), či upravoval-li sklo do oken, či maloval-li sklo, či dokonce-li skla jen prodával. S latinským pojmenováním - vitreator, vitrofex - táž potíž; vitreator má tak neurčitý význam jako sklenář, proti tomu vitrofex, kdyby badatel směl držeti se etymologie, mohlo by značiti skláře. Sklářny byly ovšem na lesích nebo blízko velikých lesů, od XIV. století povědomy jsou u Vimperka, na Rožmbersku, byly k Krkonoších a množily se všude po české hranici, ale není bláhovo domnívati se, že i některý ze sklenářů městských sklo dělal a byl sklářem. Z doby následující to víme spíše.*“⁵

Sklenářské nástroje na pečeti společného cechu z Třebenic
z období po r. 1708

Pečeť brněnských sklenářů z 18. století

O prostých sklech víme již od roku 1264, kde se píše o oknech kostela sv. Víta, které dal biskup Jan III. z Dražic později, a to roku 1276, předělat na skla malovaná.⁸

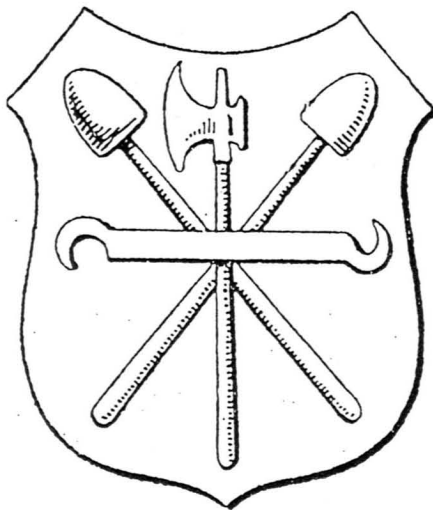
*„Roku 1348 malíři a štítaři Pražských měst založili si bratrstvo ke cti a chvále boží, Matky boží i sv. Lukáše a přibrali k sobě sklenáře, knihvazače, řezbáře, pergameníky, zlatotepce, illuminátory a jiná příbuzná řemesla.“*⁹ Tímto citátem vstupujeme do období organizování sklenářů, kteří až na drobné výjimky neměli samostatné cechovní společnosti.

V cechu se objevují v Praze také v roce 1380,⁸ kdy král Václav IV. udělil privilegia malířům a sklenářům.⁹ Stejný panovník pak v roce 1392 tato statuta znovu potvrzuje.¹⁰ Snahy po monopolizaci výroby a distribuce se nevyhly ani cechům malířů a sklenářů, vč. sporů mezi sebou. Konflikty nás provázejí od poloviny 15. století. Staroměstští malíři a sklenáři si vymohli monopol ve statutech z roku 1458.¹¹ Tyto spory však existovaly pouze ve větších městech. Jinde se sklenáři objevují spíše jako jednotlivci a měli proto přirozený monopol. O situaci v Olomouci v 1. polovině 16. století vypovídá následující citát: *„Hospodářských sporů o zasahování do řemeslné výroby nebyly ušetřeni ani umělci živnostníci, jako byli malíři a sklenáři. Když pak se měly jejich spory řešit před radou, nakonec ani rada ani cechovní přisezení se neodvážili porušit tradičního volného a neomezeného podnikání; proto ani nevyznačili výrobních mezí obou řemesel; malíři mohli nadále zasklívati a sklenáři malovati.“*¹²

To se stalo v roce 1530. Tyto konflikty mezi malíři a sklenáři vyvrcholily v roce 1581 smírem, kdy se v Olomouci objevuje spojený cech uměleckých řemesel *„... jenž sdružoval zlatníky, malíře, perletáře, sklenáře, zlatotepce, sochaře a řezbáře ...“*¹³

V 16. století vstupují do sklenářského řemesla i židé. Je známo, že zákazníkem „sklenářů-židů“ z Libně u Prahy byl i arcibiskup Zbyněk II. Berka z Dubé. V roce 1601 jej žaloval jistý Marek, židovský sklenář z Libně, *„...že spravoval okna u křížovníků a také v Čakovicích na křížovníckém, a arcibiskup jakožto velmistr křížovníků nechce platit“*. V roce 1577 malostranští malíři a sklenáři vinili pražského žida Daniela, že jejich řemeslo provozuje. Ten se bránil výrokem, že *„... židé mohou všechny živnosti provozovati krom falše“*. Mimo hlavní centra se objevují židovští sklenáři poměrně často. Byli totiž pilnější než sklenáři křesťanští, protože neváhali pro surovinu a práci chodit na dlouhé vzdálenosti a také při obchodním jednání se skelnými hutěmi byli šikovnější a pružnější, a tím pádem pro zákazníky i lacinější. Jejich práci bylo možno spatřit hlavně v kostelích, ale i na panských sídlech.¹⁴

Na počátku 17. století si pražští novoměstští malíři a sklenáři vyžádali na městské radě schválení artikulí. Stalo se tak 30. května 1609. Ty byly téměř do písmene opsány z listin staroměstských malířů vč. znaku od Rudolfa II.¹⁵ Zatím co na Novém Městě pražském zůstávají sklenáři ve společném cechu s malíři (poslední dochovaný řád je z roku 1669),¹⁶ na Starém Městě pražském se v roce 1613 a na Malé Straně v roce 1629 sklenáři osamostatnili.¹⁷ To už jsou však sklenáři v dnešním slova smyslu. Již pracují pouze na zasklívání podle cizích návrhů a to nejen do olova, ale i do dřevěných rámců. Původní technologii nahrazuje v běžném životě používání tabulového skla. Rozhlédneme-li se po dochovaných stavbách poznáme celkem snadno, že dodnes nezanikly ani původní postupy práce, ani řemeslo jako takové. Pro 18. a počátek 19. století, kdy zcela jistě cechovní korporace nezanikly, chybí písemné zprávy. Mimo hotových výrobků se však dochovaly i mnohé památky

Znak sklenářů Německa z konce 18. století

Sklenářská symbolika na pečeti z Győru z r.1752

z mobiliářů cechovních společenstev.

Vraťme se k citátu z úvodu této statě, mluvícím o „*jakési lopatce*“, o „*sekyrce podobnému nástroji*“ a k „*dvojitému háku*“. Na několika příkladech cechovní symboliky cechu sklenářů si vysvětlíme skutečné termíny jednotlivých atributů vč. jejich využití ve výrobním procesu.

Z počátku 17. století se z Domažlicka (přesně nevíme ze kterého sídla) dochoval typář společného cechu bednářů, truhlářů, zámečníků a sklenářů. Olověný kotouč má průměr 31 mm a přechází v ploché držadlo, které je vsazeno do dřevěného dířku. V pečetním poli je čtvrcený štít, v jehož 4. poli je sledovaná symbolika sklenářů. V tomto případě sekyrka přeložená řezákem na sklo.¹⁸

Na cechovní pokladně pražských sklenářů z roku 1677 je na čele reliéf představující kartuš, na které jsou překříženy všechny dosud známé atributy tohoto řemesla. Je to řezák na sklo, sklenářská sekerka, spájecí palice a dvojitý hák. Na kartuši je helm s příkrývadly. Na vnitřní straně víka této cechovní pokladny je vyobrazen patron českých sklenářů sv. Lukáš.¹⁹

Pečeť cechu bečvářů a truhlářů z Turnova roku 1663 byla již popsána v Heraldické ročence 1989.²⁰ Připomínám proto pouze, že na této pečetě je v dolní části štítu překřížené následující sklenářské nářadí: sekyrka, sklenářský diamant s rukojetí (neboli řezák), spájecí palice a háček.

Poněkud netradiční kombinace sklenářských nástrojů se objevuje na typáři společného cechu truhlářů, sklenářů, zámečníků, bednářů, kominíků a hřebenařů z Třebenic, který vznikl někdy po roce 1708. Na mosazném kotouči s železným držadlem ve tvaru perníku je „rozhozeno“ několik nástrojů patřících mimo kominíků a hřebenařů všem zmíněným řemeslům. Můžeme zde spatřit kružidlo překřížené úhelníkem, hoblík, kružidlo s vodící lištou, sud s obručemi, překřížené klíče a nakonec nástroje sklenářské. Dva překřížené dvojitě háčky s řezákem.²¹

Dalším typářem se sklenářskou symbolikou je měděná kruhová destička o průměru 41 mm na osmibokém ocelovém držadle. Jedná se o typář společného cechu bednářů, sklenářů a truhlářů České Kamenice z roku 1789. V Pečetním poli je rozvěšené kružidlo provázené monogramem B - K pod nímž je překřížený sklenářský háček teslicí, přes které je přeložen úhelník. Pod těmito nástroji je sud s obručemi.²²

Barevných vyobrazeních atributů sklenářského řemesla je velmi málo a odborně se jimi zabýval Jan Diviš. Tento autor odvážně a jednoznačně tvrdí, že znakem pražských sklenářů je zasklené okno s kolečky a v něm červený štít se sklenářskými nástroji. Pro heraldiky je toto konstatování zcela nepřijatelné a evokuje otázky, jako např. co je heraldicky „okno s kolečky pod štítem“ a jaké nástroje v červeném štítě jsou. Dochované památky zmíněný autor popisuje po stránce heraldické zcela neuspokojivě, výjimečně je však interpretují. Korouhev z roku 1791 má na averzu dva české lvy, kteří drží nahoře českou korunu zdobený rám, do něhož je vsazeno okno zhotovené ze skleněných pupků. Ve středu okna je červená zlatem rámovaná kartuš se skupinou sklenářských nástrojů. Do reverzu této korouhve je vkomponován sv. Lukáš.²³ Na závěsné skřínce z roku 1796 na nástavci drží dva zlacení lvi oválné zrcadlo. Uprostřed je vytepávaná a zlacená skupina nástrojů řemesla s letopočtem.²⁴ Na holbě z roku 1817 resp. 1822 je ve věnci mezi dvěma dubovými ratolestmi skupina sklenářských nástrojů.²⁵ A nakonec na poháru z roku 1851 je mezi dvěma zkříženými ratolestmi skupina nástrojů sklenářského řemesla.²⁶ Tyto, z odborné publikace převzaté a velmi vágní informace, neposunou naše snažení

bohužel ani o kousek dál. Spokojme se tedy konstatováním, že barevná vyobrazení existují, ale nejsou zatím dostupná.

Náš exkurz zakončíme u pečeti sklenářů města Brna z 18. století. Pečetní pole vyplňuje dělená kartuš. V horním poli je okno s kulatými skleněnými čočkami, v dolním poli jsou překříženy: spájecí palice, sklenářský diamant, sekerka a dvojitá háček.²⁷

Z popsaného vzorku sklenářské symboliky vyplývá, že sklenáři používali jako atributů svých výrobních nástrojů, zřídka pak finálního výrobku - zaskleného okna v podobě rámu s kulatými skleněnými čočkami či chcete-li skleněnými pupky. Nástroje to byly následující:

Spájecí palice - používaná na spájení olova při utěšňování skleněných dílků (čoček nebo plochých vitrážních částí) do olověné fazony.

Sklenářský řezák - kovový břit nebo diamant na drždle či rukojeti na řezání skla. Sklenářská sekyrka - používaná na odstraňování přebytkového střepu.

Háček (jednoduchý či dvojitý) - na usazování jednotlivých skleněných dílů do připravené fazony či vitráže.

Na tomto místě dlužno připomenout, že patronem českých sklářů byl sv. Lukáš.

Pohledem do cechovní symboliky našich sousedů zjistíme, že symbolika sklenářského řemesla byla v Německu, Slezsku a Uhrách obdobná. V Německu sklenáři symbolizovali svoje řemeslo dvojitým háčkem přeloženým sekerkou a dvěma řezáky,²⁸ v Uhrách vidáme pod dvojitým háčkem překřížený řezák a dvě sekerky²⁹ a ve Slezsku překříženou píšťalu na vytukování dutého skla se sklenářskou sekerkou a háčky.³⁰

Až pozvednete hlavu v chrámové lodi k okenní vitráži či bohatě členěné rozetě a budete se kochat mnohdy neuvěřitelnými iluminacemi zamyslete se. Nejen nad posvátností místa, ale i nad rukodělným umem mistrů sklenářů - umělců i řemeslníků. Bez jejich práce by byla síla a posvátnost místa určitě poloviční.

Prameny, literatura, poznámky:

^{1/} Čarek, J.: *Poznámky k soupisu typářů*. Archivní časopis, 1973, č.1, s.10.

^{2/} Husa, V.- Petrář, J.-Šubrtová, A.: *Homo faber*. Praha 1967, obr. č.107.

^{3/} Janotka, M.-Linhart, K.: *Řemesla našich předků*. Praha 1987, s. 47-48.

^{4/} Winter, Z.: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha 1906, s.499.

^{5/} *I.c.* ¹⁴, s.160.

^{6/} *I.c.* ¹⁴, s. 81-82.

^{7/} *I.c.* ¹⁴, s.196.

^{8/} Diviš, J.: *Pražské cechy*. Praha 1992, s.96.

^{9/} Sedlák, V.J.: *O počátcích erbů pražských cechů*. Praha 1945, s.10.

^{10/} *I.c.* ¹⁴, s.208.

^{11/} *I.c.* ¹⁴, s.592.

^{12/} Kühndel, J.: *Vývoj olomouckých řemeslnických cechů (do začátku 17. století)*. Olomouc 1929, s.69.

^{13/} *I.c.* ¹², s.83.

^{14/} Winter, Z.: *Řemesla a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha 1909, s.525.

^{15/} *I.c.* ⁹, s.49.

^{16/} Winter, Z.: *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha 1913, s.177.

^{17/} *I.c.* ⁹, s.96.

^{18/} OA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, nesign.

^{19/} Novotný, A.: *Pražské cechovní truhlice a korouhve*. Praha 1948, foto č.20; též *I.c.* ⁹, s.97.

^{20/} Jásek, J.: *Tablo turnovských cechů*. Heraldická ročenka 1989, s.85.

^{21/} OA Litoměřice, fond Archiv sdružených cechů Třebenice, sign. V/6.

^{22/} OA Litoměřice, fond cechů Česká Kamenice.

^{23/} I.c. ¹⁸, s.97.

^{24/} I.c. ¹⁸, s.98.

^{25/} I.c. ¹⁸, s.97.

^{26/} I.c. ¹⁸, s.97.

^{27/} Chaloupka, J.: Brněnská cechovní pečetidla. ČMM, LXII/1977, s. 50-51, obr. XIX.

^{28/} Die Zunftlade. Berlin 1980, s.21.

^{29/} Szabó, P.: A céhek tárgyi ... Arrabona 22-23, Győr 1986, obr. 64.

^{30/} Tomczyk, D.: Pieciece górnośląskich cechów ... Opole 1975, s.100.

Kresba: Jaroslav Jásek

Jaroslav Jásek: Das Gewerbe der gläsernen Linsen.

Die ursprüngliche Technologie des Glasgewerbes war das Verglasen ins Blei. Das ist sogar sichtbar auf der Abbildung einer Glaswerkstatt auf dem Mauerbilde unter dem Arken eines Bürgerhauses in Český Krumlov (Böhmisch Krumau) aus dem Jahre 1548. Die erste Konfraternität gründeten im J. 1348 die Maler und die Schildmacher der Prager Städte und sie nahmen auch andere Gewerbe, u.s. auch die Gläser, zu. Im J. 1380 erteilte der König Václav IV. die Privilegien den Malern und Gläsern, die er im J. 1392 wieder bestätigte. Im Laufe der Zunftperiode hatten die Gläser nie eine selbständige Zunft. Sie waren besonders mit den Malern, aber auch mit einer Reihe anderer Gewerbe verbunden. Das Glasgewerbe betrieben auch die Juden, darüber haben wir Informationen aus dem 16. Jh. Auf Grund folgender Vorzeigen (Zunftsigel vom Anfang des 17. Jhs von Domažlice [Taus], Zunftlade vom 1677 aus Praha [Prag], Siegel von Turnov [Turnau] vom 1663 u.a.) kann man ableiten, dass die Gläser ihre Gewerksinstrumente als Atributte benutzten. Es erscheinen: Lötungskeule, Gläser schnitzer und Gläserhäkchen, und sehr selten Fenster mit gläsernen Linsen. Der Patron der tschechischen Gläser war der heilige Lukáš (Lukas).
Cecilie Durdilová

Vyobrazení sklenářské dílny z roku 1548
(Nástěnná malba měšťanského domu v Českém Krumlově)

NAPÍNÁK, CÍVKA, ZKRUCOVADLO A VOCHLICE

Jaroslav Jásek

Opět se v titulu této stati objevily termíny, které uchu heraldikovu příliš nelahodí. Bude je ale muset vzít na vědomí, protože se jedná o přesná pojmenování řemeslné symboliky provazníků. Napínák, cívka, zkrucovadlo a vochlíce jsou ty nástroje, které archiváři při popisu zejména obsahu pečetního pole tak vágně v evidenčních kartách popisují jako „jakési nářadí na výrobu provazu“, či častěji „nářadí provazníků“. Uvedené nástroje evokují u technicky vzdělaných jedinců řemeslo zabývající se spřádáním a zkrucováním, základními to úkony provaznického řemesla. Jak se používané nástroje odrazily v symbolice této činnosti vyplyne z následujícího pojednání.

„Řemeslo konopného průmyslu“, jak provaznické počínání dosti nepřesně nazval Zikmund Winter,¹ patří do činnosti textilní. Jako výchozí suroviny k výrobě provaznického zboží sloužilo nejen konopí, ale i len, lýko, bavlna, kokosová vlákna, srst rozličného dobytka, zejména žíně, štětiny a vlna, také hedvábí či jemný drát. Uměním provazníků bylo zhotovit pevný tvar. Vzhled byla, alespoň v počátcích, druhotnou záležitostí. Provazník byl také komplexním znalcem vstupního materiálu, sám ho volil, vybíral i zpracovával. Nejčastěji toto řemeslo užívalo konopí, v Evropě se vyskytující již od 3. století po Kristu. Provazník byl jedním z mála středověkých řemeslníků, který pracoval velmi často z dovozovým materiálem. Znal ruské konopí lýkové, východoindické konopí zvané „sun“, židovské konopí zv. manila vyráběné z pisýngu, konopí aloeové i agavové a v neposlední řadě též konopí kalkatské. Nesmíme zapomenout ani na kokosové vlákno. Velmi žádané a vyhledávané byly také tuzemské suroviny. Zejména setý len, lípové líko a kopřivové vlákno.

Řemeslník si sám připravoval vlákna k další výrobě. Očistil je, „česal“ na nástroji zv. vochlíce (hřebový kartáč). Vyvochlované vlákno, po dalších úpravách, což bylo máčení, napouštění či impregnování, sloužilo ke zhotovení základního meziproduktu - nitě. K tomuto úkonu se používalo provaznického kola, na kterém pomocí háčků a cívek probíhalo spřádání. Tato základní činnost byla velmi náročná na prostor. Spřádání se provádělo v místech, kde se provazník mohl vzdálit až 500 m od kola. Ovinul si dobře načesanou koudel kolem těla, chomáč materiálu stočil mezi prsty, vyrobil ručně kličku a zavěsil vlákno na háček. Postupně se vzdaloval od kola a pravou rukou vytahoval vlákno tak, aby pokud možno byla nit stejně silná. Z jednotlivých nití se pak pomocí zkrucovadla a napínáku pletly provazy, lana, šnůry a další nejrůznější typy provaznických výrobků, např. sítě.²

Zmíněné nástroje a přístroje se pak samozřejmě objevily v symbolice tohoto řemesla.

Již zmíněný Zikmund Winter řadí provazníky také do skupiny oděvníků a připomíná, že na sklonku 14. století jich v pražských městech bylo 28, a že na venkov byl jejich výskyt minimální.³ Statuta provazníků Nového Města pražského jsou z roku 1410, statuta provazníků Starého Města pražského pocházejí z roku 1446. K tomuto cechu se roku 1465 připojily právě novoměstští a vytvořily „tuhý dvojcech“.⁴

Již od 2. poloviny 15. století dochází u tohoto řemesla k profesionálnímu štěpení, ke specializaci, která se prosazuje i ve stoletích následujících. Např. v Olomouci se osamostatnily tkaničkáři,⁵ v Jindřichově Hradci, patrně s rozvojem rybářství, se

Pečeť olomouckých provazníků z r. 1588

Provaznická symbolika z pečeti provazníků v Sušici z r. 1667

oddělili sítkaři,⁶ v Praze se vyčlenili na konci 16. století šítkaři, vyrábějící módní sítky na vlasy,⁷ v 18. století se separují slušovičtí šnůrkaři.⁸

Provaznické řemeslo nebylo četné, ale vyskytovalo se v každém větším městě. Samostatně cechovně organizované bylo toto řemeslo spíše výjimečně. Ve společných ceších objevujeme provazníky až do počátku 19. století.

A nyní k samotné symbolice. Hned na počátku této části pojednání nutno konstatovat absenci jakéhokoliv znakového privilegia či verbálního určení ve statutech. Do této chvíle se nepodařilo zachytit jedinou stopu. Proto následující tvrzení je opřeno o výsledky průzkumu pečetních polí, který doplňují některé citace z literatury. Nejdříve tedy některé příklady ze symboliky provazníků tak, jak byla používána na pečetích, o kterých Jiří Čarek v Poznámkách k soupisu typářů tvrdí dosti nepřesně, že: „Provazníci měli na pečeti zkřížené tři cívky s háčky, jichž užívali při kroucení provazu. Někdy byla napříč vodorovně ještě položena střela.“

Jedním z nejstarších dokladů symboliky cechu provazníků je pečeť z roku 1549 používaná v Jindřichově Hradci. Typář je mosazný kotouč průměru 35 mm, 4 mm vysoký, přecházející v kobyliku 12 mm vysokou. V pečetním poli lemovaném dvěma linkami je zdobený štít a v něm překříženy cívka, napínák a zkrucovadlo. Nad štítem je letopočet 1549. Opis: S.DER.SELLER.MAISTERN.ZU NEVHAUS.⁹

Na pečeti cechu olomouckých provazníků z roku 1588 je oválný, rozvilinami zdobený štít, na kterém jsou dva překřížené háčky a zkrucovadlo. Opis: SIGILL.DER.SAILER ZECH.IN.OLMVTZ.1588.¹⁰

K roku 1589 uvádí Jiří Čarek, v článku o cechovní sfragistice z roku 1930, pečetidlo cechu provazníků v Prachaticích, kde na zdobeném štítě „...přes sebe tři cívky s háčky, jimiž se stáčí provaz, takže tvoří spolu se střelou vodorovně ležící, hvězdičky. Po stranách štítu je letopočet 15-89...“. Opis: .S.D.ERSAM.H.D.SEILLER.ZV. PRACHATIZ.¹¹

Cech provazníků města Sušice používal roku 1667 železného pečetidla profilu 44 mm s osmihrannou rukojetí. V pečetním poli na kartuši jsou překříženy cívka, háček a zkrucovadlo. Nad štítem je letopočet 1667. Opis: MIR.SECHMEISTER.DES.GANTSEN.HANDWERCK. SEILE.¹²

Zprostředkovanou informací se dostáváme do poloviny 18. století. Cituji z Dějin a pamětí řemeslných cechů města Přerova i okolí: „Cech provaznický v Holešově byl zřízen teprve roku 1755. Povolení obdrželi roku 1752 od hraběte Rotala. Cechovní pečeť má nápis: PECZET CZECHU PROVASNICZKEHO MIESTA HOLESCHOWA R.1755 a ve znaku se nalézá uprostřed srdce, jímž prochází vodorovně šíp, dole jest kotvice, nahoře krabice a po stranách háčky, dole pak kličky...“.¹³ Popis pravda svérázný, nicméně bez znalosti tohoto artefaktu, jej nelze uvést na pravou míru. Kotvice by snad mohla být zkrucovadlo, krabice pak špatně čitelná vouchlice, která se často zobrazovala jako hrábě. Ale to jsou jen spekulace.

Jako patron řemesla provaznického je uváděn sv. Posthumus a někdy také sv. Hilarius Poitierský.

A na závěr srovnání naší symboliky s užívanými atributy v okolních zemích. Že se jedná o nástroje stejné celkem příjemně překvapí, pouze výskyt vouchlice je pro zahraniční provenienci charakteristický.

V pečetním poli typáře provazníků z Bytomi v dnešním Polsku z 2. poloviny 17. století jsou pod srdcem překříženy háček, zkrucovadlo, napínák a vouchlice. Stejná symbolika se užívala i v horních Uhrách, dnešním Slovensku. Háček napínák a vouchlice překřížené pod srdcem byly požitý na pečetích provaznického cechu

z uherského Györu z roku 1670 resp. 1678. Konečně pak v Německu užívaly jako výsostné znaky provaznického řemesla pod srdcem překřížené dvě vychlice a napínák.

Prameny, literatura, poznámky:

¹¹ Winter, Z.: *Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách (1526-1620)*, Praha 1909, s.572.

¹² Pecelt, A.: *Mizející řemesla*, Praha 1958, s. 80.

¹³ Winter, Z.: *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906, s.137-138.

¹⁴ I.c. ¹², s. 575, 579, 617-618.

¹⁵ Kühndel, J.: *Vývoj olomouckých řemeslnických cechů (do začátku 17. stol.)*, Olomouc 1929, s. 69 a 83.

¹⁶ Teplý, F.: *Dějiny Jindřichova Hradce, díl II., Jindřichův Hradec 1929*, s.361.

¹⁷ Winter, Z.: *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913, s.339.

¹⁸ Rošický V.L.: *Dějiny a paměti řemeslných cechů města Pterova i okolí a rozvoj živností na Moravě, Pterov 1895*, s. 246.

¹⁹ Okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Cech J. Hradec, sign. AMJH 5.

¹⁰ I.c. ¹⁵, obr. za s. 96.

¹¹ Čarek, J.: *Příspěvky k cechovní stragistice*, *Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze*, XXXVII. (1930), č. 2-3, s. 58.

¹² Okresní archiv Klatovy, fond cech provazníků Sušice, nesign.

¹³ I.c. ¹⁸, s. 56.

Kresba: Michal Fiala

Jaroslav Jásek: Die Schnurspanne, die Spule, der Verdrehungsmittel und die Riffel.

Die Seiler waren ein Gewerbe, welches die Seilerware, besonders aus dem Hanf, aber auch aus anderen Faden erzeugt hat. Sie waren in jeder größeren Stadt. Ihre Statuten sind seit dem 15. Jahrhundert von Prag bekannt. Auf den Beispielen der erhaltenen Souvenirs, besonders der Siegel, ist die Terminologie der einzelnen Werkzeuge, mit welchen die Seiler ihr Handwerk symbolisiert haben, klar gemacht.

Cecilie Durdilová

Z CÍRKEVNÍ HERALDIKY

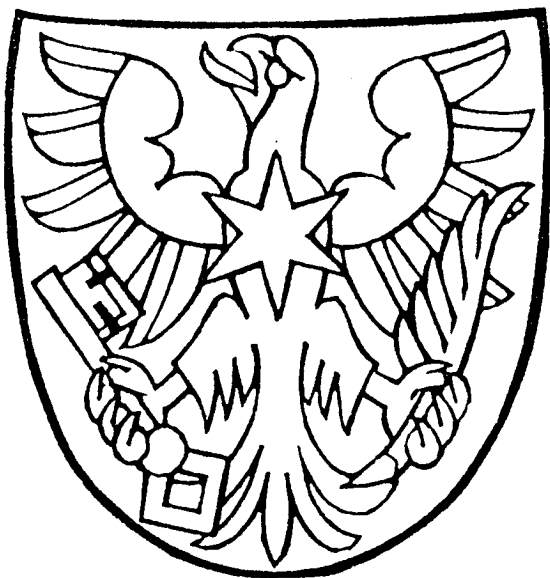
Pavel R. Pokorný

Nově přijatý znak olomoucké kapituly

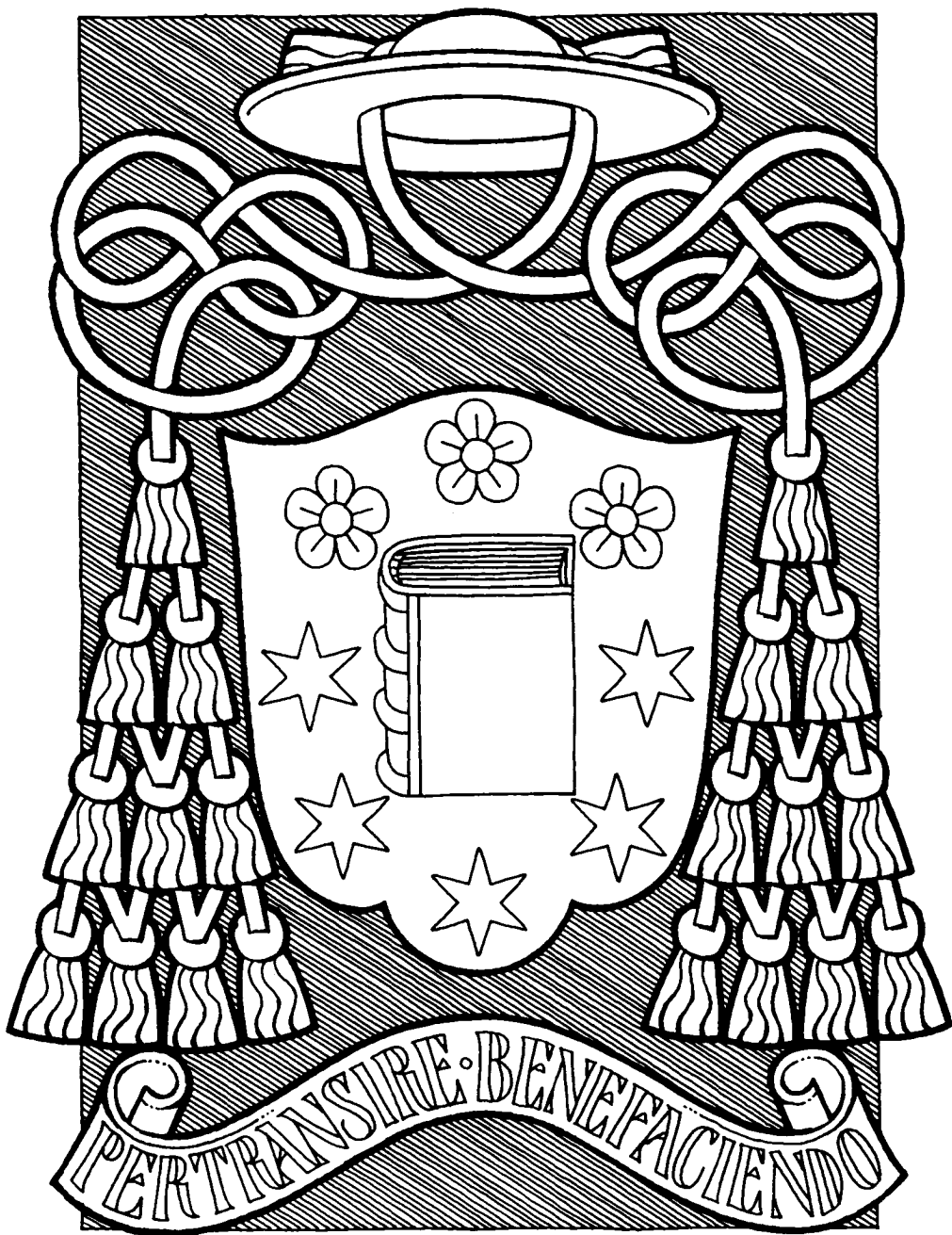
Po staletí užívala Metropolitní kapitula u sv. Václava znak odvozený z pečetního obrazu. Pečeť polepšil Ferdinand II. listem daným ve Vídni 28. srpna 1623 spolu s potvrzením privilegií a udělením titulu Fidelis - věrná. Před architektonickým trojlodím stál sv. Václav v plné zbroji s knížecím kloboukem na hlavě, zlatým křížem na hrudi a žezlem v pravé ruce. U nohou zlatý štítek s černou orlicí. Po jeho pravé straně pod císařskou korunou ve zlatém štítku orl se zlatou literou F na hrudi a po levé straně pod knížecím kloboukem červený štítek se stříbrným břevnem. Další barevnost není uvedena. Pouze v miniatuře jsou nad štítky v kosmo dělených bočních portálech ditrichštejské nože.¹ Pečeť se stanovením barevnosti stala vlastně znakem. Ten byl užíván na písemnostech ještě v polovině našeho století. V posledních desetiletích ustoupil do pozadí. V letošním roce přijala Metropolitní kapitula olomoucká nový znak, který je jednodušší, ztrácí původní sfragistický charakter a lépe vyhovuje současné situaci.

Ve stříbrném štítě černá, červeně ozbrojená orlice se zlatou hvězdou na hrudi. V pravém spáru drží klíč, v levém palmovou ratolest, obojí zlaté.

Orlice vychází ze staršího znaku arcibiskupství a zároveň představuje atribut patrona katedrálního chrámu. Klíč a palma jsou přidány na paměť svatořečení Jana Sarkandera.

Fra Josef Zlámal, O. Melit. - infulovaný převor Českého velkopřevorství

Narodil se 1.7. 1915 v Halenkovicích (o. Zlín). Na kněze byl vysvěcen 5.7. 1941 v Olomouci. Kaplanoval na Moravě a v letech 1946 až 1949 působil jako děkan ve Frýdlantu v Čechách. Zde byl 30.8. 1949 zatčen a ve vězení strávil přesně deset let. Po propuštění mohl pracovat pouze jako dělník v civilním zaměstnání. Do pastorence se vrátil až roku 1967. Zprvu byl farářem ve Vlastibořicích na Liberecku a od roku 1970 do konce roku 1993 v Hrubém Jeseníku u Nymburka. Od 1.1. 1994 je řádovým duchovním. Sliby složil 24.9. 1994 a zároveň byl instalován jako infulovaný převor Českého velkopřevorství Suverénního řádu Maltézských rytířů.

Znak: V modrém štítě červeno stříbrně štenýřem dělený jetelový kříž, provázený nahoře vpravo hvězdou, vlevo lilíí. Obojí zlaté. Štít položen na stříbrný osmihrotý, růžencem ovinutý kříž profesů O. Melit. Nad ním mitra provázená šikmo podloženou berlou. Deviza: PER MARIAM, JOSEPH ET IOANNEM (= Skrze Marii, Josefa a Jana). Vše převýšeno černým kloboukem se šesti střapci na každé straně.

Arcibiskupský seminář

Od roku 1994 užívá pražský Arcibiskupský seminář nově přijatý znak. V černém štítě zlatá zavřená kniha provázená nahoře třemi stříbrnými růžemi se zlatými semeníky, dole pěti zlatými hvězdami. Deviza: PER TRANSIRE BENE FACIENDO (= Kudy chodil, dobře činil). Vše převýšeno zeleným arcibiskupským kloboukem. Kniha vyjadřuje poslání semináře, růže připomínají sv. Vojtěcha a hvězdy sv. Jana Nepomuckého, patrony arcidiecéze.

Znaky farních úřadů

Pacov

V červeném poli stříbrná krokev provázená zlatými literami Q U D. Štít převýšen černým kloboukem se dvěma střapci po každé straně. Krokev je převzata z erbu Hrona z Pacova, jehož náhrobní deska je dochována ve zdejším kostele. Litery jsou atributem sv. Michaela archanděla, QUIS UT DEUS (= Kdo jako Bůh, hebrejsky Mi-cha-el).

Pošná

V červeném poli stříbrná holubice Ducha sv. nad stříbrným nožem se zlatou stříškou. Převýšeno černým kloboukem. Nůž je atributem patrona farního kostela. Středověká tradice přikládá právě sv. Bartoloměji větu „Věřím v Ducha sv.“ z Apoštolského vyznání víry.

Velká Chyška

V černém poli pod zvýšeným zlatým břevnem stříbrná lastura. Převýšeno černým kloboukem. Odedávna patřila Velká Chyška klášteru premonstrátů na Strahově. Zvýšené zlaté břevno v černém poli je původním znakem kláštera a lastura patří k atributům sv. Jana Křtitele.

Nová Cerekev

V modrém poli stříbrné palium s červenými křížky a zlatými třásněmi, podložené

dolů obráceným stříbrným mečem se zlatým jílcem. Převýšeno černým kloboukem. Znak odpovídá u nás neobvyklému zasvěcení farního kostela sv. Tomáši Becketovi. Hlavní figura je převzata ze znaku arcibiskupství v Canterbury a meč je vyjádřením mučednictví světce. Pro kresbu byl pro starobylost kultu zvolen i normandský štít.

Cětoraz

V červeném poli stříbrná přilba se zlatým zářícím křížem. Převýšeno černým kloboukem. Znaková figura je odvozena od sv. Václava, patrona kostela.

Prameny, literatura, poznámky:

¹¹ Zemský archiv Opava - Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, i.č. 1135, sig. E I 4.

Kresby: Zdirad Čech

Nový znak olomoucké kapituly
na titulní straně publikace

KONEC JEDNOHO OMYLU NAŠÍ KOMUNÁLNÍ HERALDIKY

(Údajné znakové privilegium pro Velké Kunědice na Jesenicku)

Karel Müller

Dne 6. ledna 1542 povýšil král Ferdinand I. na přímělu Adama Kotulínského z Frýdberka na Kunčicích ves „Khunczendorff“ ve Slezsku na městečko, udělil mu znak (1), právo pečeti zeleným voskem, jeden týdnenní a dva výroční trhy.¹ Jako první si opisu tohoto majestátu v salbuchu všiml Antonín Rybička a popis erbu publikoval spolu s jinými výpisy z městských znakových privilegií, přičemž obdarovanou obec označil zřejmě pod vlivem v listině uvedeného domicilu majitele jako „Kunčice ve Slezsku“.² Rybičkova informace zůstala bez povšimnutí při zpracovávání soupisu znaků měst a městeček na počátku 70. let a do heraldické literatury ji opět uvedl až Karel Liška, když v roce 1978 publikoval Poznámky ke znakům měst a městeček Severomoravského kraje.³ Na rozdíl od Rybičky však považoval obec za Velké Kunědice v okrese Šumperk. Liškovo určení pak přešlo do opravené a doplněné verze severomoravského znakového soupisu⁴ a odtud pak pochopitelně do Čarkova kompendia Městské znaky v českých zemích.⁵ Nebylo tedy nijak zpochybněno, byť pro povýšení Velkých Kunětic na městečko nebylo žádných jiných pramenů dokladů.

Liška ve svém určení vycházel nepochybně ze skutečnosti, že německý název Velkých Kunětic zněl až do konce 16. století skutečně Kunczendorff. I když na území našeho Slezska existuje více obcí s tímto německým ekvivalentem názvu,⁶ majitel z rodu Kotulínských z Frýdberka ukazoval právě na Jesenicko, resp. historickou část Nisska, jež po roce 1742 zůstala součástí rakouského Slezska. Liška se však dopustil omylu, který je prokazatelný již průzkumem obecních pečeti zmíněných Velkých Kunětic. Jejich otisky jsou nám sice známy teprve od počátku 18. století, každopádně však pocházejí z doby ještě před rozdělením obce na část pruskou a rakouskou. Oba dva zjištěné typáře nesou v početním poli nepříliš nápaditou barokní symboliku srdce, z něhož vyrůstají 3 květiny na stoncích (2).⁷

Obec Kunczendorff je tedy třeba hledat jinde, a to mimo dnešní území České republiky. A skutečně hned u samé hranice v sousedství našeho Osoblažska a nedaleko polského Prudnika se nachází obec Trzebina, jejíž historický německý název je Kunczendorff a která v 1. polovině 16. století byla majetkem Adama Kotulínského z Frýdberka.⁸ K dispozici máme také dva otisky úředních razítek obce ze 2. poloviny 18. století (3) a počátku 19. století (4), které svým znamením sv. Jiří zabíjejícího z koně kopím draka⁹ jsou dostatečným důkazem toho, že hledaným Kunczendorffem nejsou Velké Kunědice v současném okrese Šumperk, nýbrž obec Trzebina na území dnešního Polska.¹⁰

Prameny, literatura, poznámky:

¹ Státní ústřední archiv v Praze, Salbuchy, č. 284, fol. 112 - 113. Celý text opisu otiskujeme v příloze.

² Rybička, A.: Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí, Památky archaeologické a místopisné 9, 1874, sl. 733.

³ Znaky měst a městeček Severomoravského kraje, Heraldika, zvl. příloha k č. 2/1978, s. 24 - 25.

(1)

(2)

(3)

(4)

- ⁴⁾ Baleška, L. - Louda, J.: *Znaky měst Severomravského kraje*. Ostrava 1980, s. 85.
⁵⁾ Čarek, J.: *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 367.
⁶⁾ Turek, A.: *Místopisný rejstřík obcí Severomravského kraje*. Opava 1974.
⁷⁾ Zemský archiv v Opavě, Karolinský katastr slezský, inv.č. 21, fol. 172a, 195a; Josefský katastr, inv.č. 306; Matrika výnosu pozemků, inv.č. 151. Stručně též Vlastivěda šumperského okresu, Šumperk 1993, s. 494.
⁸⁾ Schlesien, *Handbuch der historischen Stätten*, Stuttgart 1977, s. 256.
⁹⁾ Wilpert, O.: *Oberschlesische Gemeindesiegel, besonders des Kreises Leobschütz, Oberschlesische Heimat* 1. 1905, s. 92; ZA Opava, sbírka ústředního pečeti a razítek.
¹⁰⁾ Městečko kleslo zřejmě později na prostou ves, neboť jeho znak neuvádí ani starší německá (Saurma, Hupp), ani novější polská (Gumowski, Plewako-Wanag) heraldická literatura.

Příloha:

Ves Khunczendorff vysazuje se za městečko statečnému Adamovi Kotulinskému z Frydberku

My Ferdinand etc. oznamujem tímto listem všem, že sme prošení od statečného Adama Kutulinského z Frydberku na Kunčicích, věného našeho milého, abychom ves jeho Khunczendorff řečenú za městečko vysadili a znovu vyzdvihnúti i také některými dalšími svobodami a milostmi obdařiti ráčili. K jehožto pokorné prosbě nakloněni jsouce a vzhlednouc na služby, kteréž nám týž Adam Kotulinský činiti bude moci, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, moci královskú v Čechách a jakožto nejvyšší kníže Slezské vysadili sme nadepsanú ves Khunczendorff za městečko a tímto listem mocně vysazujem a vyzdvihnem. Chlístve tomu konečně, aby obyvatelé jeho nynější i budoucí všech těch milostí a svobod užívati mohli a užívali, kterýchž jiná městečka obojího knížetství Slezského slady děláním, piva vařením, šenky užívají, buď z práva neb z obyčeje nyní i v časech budoucích. A jmenovitě že se v něm všelijací řemeslníci, totiž pekaři, řezníci, sladovníci, soukeníci, sukna kraječi, kováři, zámečníci, ševci i jiní všelijací obchodníci osazovati a řemesla svá svobodně dělati, provozovati a jich užívati mají a mohou beze všech lidí všelijakých překážek, kterémužto městečku Khunczendorffu, tak jakž se svrchu píše od nás vysazenému, tyto další milosti a obdarování z moci naší královské/ učinili jsme a moci listu tohoto číníme. Napřed aby jméli erb neboližto pečeti, jmenovitě štít modrý, v němž jest obraz svatého Jiří v celém kyrsu pod fiedrušem na bílém koni, majíc kopí v ruce, kterýmžto kopím skrze hrdlo proklál sanit //, kteráž pod koněm leží, an na ni kuň šlapá, tak jakž to všecko rukú a vtipem umění maléřského lépe a dostatečněji vprostřed listu tohoto jest vymalováno a barvami vysvětleno. Kteréhožto erbu a pečeti purkmistr a konšelé jmenovaného městečka Khunczendorffu nynější i budoucí mají a moci budou v všelijakých potřebách obecních užívati a ji listy i jiné potřeby zeleným voskem pečeti, pokudž a kdyby potřeba kázala. A k tomu že týmž obyvatelom městečka Khunczendorffu dávati ráčíme trh téhodní obyčejný každý čtvrtěk i také dva jarmarky roční, jeden na svatého Jiří a druhý na svatého Bartolomě // s osmi dny pořad zběhlými a frejunky obyčejnými, při kterýchž se oni zachovati a jich i jiných všech svrchuvyslovených svobod a obdarování tak a tím vším způsobem užívati mají a moci budou, jakž se jiná městečka toho knížetství Slezského při svých obyčejných trzích a jarmarcích zachovávají a jich užívají bez zmatku a všelijaké odpomosti. I tudíž také bez naší, budoucích královů Českých a nejvyšších knížat Slezských i jiných všech lidí všelijakých překážek a odpomostí. Protož prikazujem všem úředníkóm a poddaným naším ze všech stavuov obojího knížetství Slezského nynějším i budoucím, abyšte jižpsané obyvatelé městečka Khunczendorffu nynější i budoucí při těch všech svrchupsaných milostech, svobodách a obdarování jméli, drželi a neporušitelně zachovali pod uvarováním hněvu a nemilosti naší královské/. Však proto chceme, aby toto dání a obdarování naše bylo bez újmy jednomu každému na jeho spravedlnosti. Tomu na svědomí pečeti naší královské/ k listu tomuto přivěsiti sme rozkázali. Dán na hradě Pražském v pátek den svatých Tří královů léta md xlii.

Kresby: Karel Liška, Ester Miniariková

Karel Müller: Das Ende eines Irrtums unserer kommunalen Heraldik. (Angäbliches Wappenprivilegium für Velké Kunětice in Jesenícko [Grosse Kunetitz in Gesenke Gebiet]).

Am 6.1.1542 erhob der König Ferdinand I. das Dorf „Khunczendorff“ in Schlesien zum Städtchen und erteilte ihm einen Wappen. A. Rybička identifizierte dieses Städtchen als Kunzendorf in Schlesien. K. Liška nahm aber diese Gemeinde für Velké Kunětice (Grosse Kunetitz) im Bezirke Šumperk (Schönberg) und diese Version wurde auch in das

Kompendium von Hn. J. Čarek „Die Stadtwappen in böhmischen Ländern“ übernommen. Bei der Identifikation kam es zu einem Irrtum. Es ist notwendig die Gemeinde Kunczendorf ausserhalb des Gebietes der Tschechischen Republik zu suchen und zwar in der Nähe vom polnischen Prudnik, wo sich die Gemeinde Trzebina (deutsch: Kunczendorf) befindet. Die Abdrücke der Amtsstempel von der 2. Hälfte des 18. Jhs haben ein ähnliches Symbol und auch der ursprüngliche Inhaber desselben Namens sind genügende Beweise für eine genaue Identifikationen.

Cecilie Durdilová

Ve své studii zveřejněné v *Heraldické ročenice* 1993 (s. 57-61) popisuje Milan Hlinozav zvrubné kroky, které vedly k přijetí zákona České národní rady z 17. 12. 1992 (zákon č. 3 Sb. z 29. 12. 1992), kterým mj. byla za vlajku České republiky ustanovena vlajka do 31. 12. 1992 československá. Na straně 60 zmíněné studie označuje se československá za „uprázdněný symbol“. Vzhledem k důkladné a pramenně podložené práci autorově je překvapivé, že o problematice nevyslovil celou pravdu. To, že prof. Jozef Novák údajně potvrdil správnost názoru na „uprázdněný symbol“ a na možnost nebo vhodnost toho, aby kontinuita československé vlajky byla zachována v České republice, je ve studii zvýrazněno, opominula se však zmínka o legislativním aktu, který je v této souvislosti mnohem závažnější. Úplnost pohledu na popisované děje vyžaduje nezaměšovat existenci zákonné normy, která staví tento proces do jiného světa.

V zájmu historické pravdy nutno připomenout, že dne 29. 11. 1992 byl Federálním shromážděním přijat ústavní zákon č. 542/1992 Sb., který v článku 3, odstavci 2, ustanovuje: „Česká republika a Slovenská republika nesmí po zániku České a Slovenské Federativní Republiky používat státní symboly České a Slovenské Federativní Republiky.“ Nelze vinit navrhovatele zákona České národní rady z 17. 12. 1992, že vycházel z předpokladu, že u československé státní vlajky půjde o „uprázdněný symbol“, protože jednání komise dne 8. 12. 1992 se konalo po přijetí zmíněného federálního ústavního zákona. Po právu nutno proto konstatovat, že navrhovatelé státních symbolů České republiky, stejně jako čeští poslanci, vědomě jednali v rozporu s platným ústavním zákonem.

Pamatují se na záměr (dr. Roman Zelenay) 18. 12. 1992 navrhnout Ústavnímu soudu České a Slovenské Federativní Republiky zrušení protiústavních ustanovení o vlajce České republiky ve zmíněném českém zákoně přijatém 17. 12. 1992, tento krok se však ukázal jako neuskutečnitelný. Bylo tím znemožněno vyloučit, aby se současná česká státní vlajka právem neoznačovala za „ukradený státní symbol“ přijatý v rozporu s platným právním řádem (Die Presse, Vídeň, 20. 12. 1992).

Zdenko G. Alexy

K výhradě Zdenka G. Alexyho je třeba poznamenat, že heraldická komise při České národní radě zákon o státních symbolech České republiky navrhovala z hledisek pomocných věd historických. Za legislativní správnost znění zákona jsou odpovědné jiné orgány.

HERALDIKA JAKO POLITIKUM

Heraldika není jen pomocnou vědou historickou, není jen uměním, ale stalo se z ní v posledních pěti letech **p o l i t i k u m**. Do heraldiky mluví dnes v podstatě každý.

Připomeňme spory o státní (federální) symboliku z doby nedávno minulé, které se odehrávaly v tom ohyzdném domě mezi divadem a muzeem, kde se politické různé druhů a kvalit „zviditelňovali“ se zjevnou neznalostí věci a prostřednictvím svých rádbou heraldických projevů vzbuzovali vášně, kterým farižejsky říkali národní uvědomování. Vtírali se veřejnosti přízní televizních kamer a rozhlasových mikrofonů. Tehdy mezi nimi byli i politici heraldiky znali, nicméně i ti, kteří ještě v říjnu roku 1989 obhajovali hvězdu ve znaku „socialistického“ Československa. Bohužel tyto spory vyprovokoval člověk eticky a lidsky vnímavý neodborným návrhem nových státních (federálních) symbolů. A následně se stalo to, co se stát nemělo. Ryze odborného problému se zmocnili kariéristé, dogmatici a populisté snažící se stůj co stůj vytřískat pravý či levý politický kapitál, přehlížejíce práci komise heraldických odborníků.

Známé jsou i podivné názory politiků týkající se nové české státní symboliky. Zlehčení problému umístění moravské a slezské orlice do státního znaku na „omitolonii“ jedním z poslanců parlamentu upřesňuje úroveň části politické reprezentace.

V poslední době jsme, díky zákonným normám, svědky začínajícího „boomu“ obecní heraldiky. Byl vzkrísěn zájem i těch nejmenších obcí vyjádřit svou „suverenitu“ i příslušným znakem. Nic proti těmto snahám, jsou svědkem životnosti tohoto odvětví heraldiky. Zarážející je spíše přístup „současných mocných“ k tomuto většímu projevu obecního bytí. Jednotlivé návrhy obecních znaků však spíše dokumentují skutečnost, že kdejaký kreslíř si myslí, že je heraldik. Tyto návrhy pak narážejí na mínění heraldiků - profesionálů. Z těchto střetů pak vzniká čím dál více zobecňující názor: „Pozor na heraldiku, komplikují nám život“, neboť: „Když chce pan starosta znak, který sám navrhl, tak ho obec bude mít a různé znakové komise nám mohou ...“. Přitom účinná spolupráce s odbornými pracovníci se přímo nabízí a je jen otázkou míry ješitnosti, zda obec přistoupí na heraldická pravidla, zda si uvědomí význam symbolu obce se vši odpovědností. Znak obce nesmí být vizitkou současné obecní politické reprezentace a nelze ho podle smýšlení a vkusu „současných mocných“ měnit. Znak je záležitostí nadčasovou, nadpolitickou.

Různé „ráboby heraldické kreace“ však vidíme i na symbolech nově vznikajících soukromých podniků. Různé historické i novodobé předměty jsou, bez jakéhokoli opodstatnění, kladeny na štít. To má dokumentovat a prezentovat starobylost podniku, eventuálně jiné historické vazby. Není možné, ani účelné, zahrnout zcela používání starých historických symbolů zejména u řemeslných firem. Je však nutné dbát, aby byly pojítkem v přetrvávém vývoji řemeslné symboliky. A tam, kde použití historických symbolů působí nelogicky a násilně, je třeba zavést symbol nový, heraldiku ani okrajově nepřipomínající. Každý výtvarník by měl pochopit, že probuzení historičnosti u moderních symbolů různých činností se musí řídit pravidly nikoliv heraldickými, ale zásadami podnikového „markingu“. Ten je totiž vizitkou opravdu moderního a schopného podnikového managementu, určuje jeho pravou tvář. Je zcela zcestné deformovat řemeslnou symboliku do tváře nových profesí. Je však možné a mnohdy navýsost účelné s citem a vkusem aplikovat starou řemeslnou symboliku u firem o p r a v d u pokračující v tradiční příslušného řemesla. Slovo opravdu je nutné podtrhnout. To, že to jde dokládají mnohé značky, či chcete-li loga, řemeslných firem 1. republiky.

Je potřebné se oprostit od dogmatického myšlení nejen historického či historizujícího, od populistických postojů a z toho pramenících

tlaků, od vlastní ješitnosti. Pokora před hodnotami opravdu není ostudou. Je nutné respektovat to, co si respekt zaslouží, nedělat z problémů za každou cenu politikum. Heraldika, jako vědecká disciplína a umění zároveň, politikum v pravém smyslu slova opravdu není.

Jaroslav Jásek

HERALDIKA V PUBLIKACÍCH

Kamelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří vydalo v letošním roce nespomě užitečnou publikaci s názvem „Katolická ročenka 95. Data, čísla, fakta“. Uživatel zde nalezne zevrubný přehled o současném stavu katolické církve nejen v České republice, ale i nejdůležitější informace v pohledu světovém. Mimo ryze aktuálních informací i údaje statistické a historické přehledy. Důvod proč se o publikaci zmiňujeme na tomto místě je dán skutečností, že se v ní objevuje i řada znaků doplněných popisy. Jsou to vedle znaku papežského a apoštolského nuncia, znaky všech sídelních i světských biskupů. Na ně navazují znaky mužských řádů a kongregací působících v Čechách a na Moravě. Autorem kreseb je Zdirad J.K. Čech.

Ze stejné tvůrčí dílny vyšla i druhá knížka rázu spíše bibliofilského. Tou je „Chvála sv. Jana Sarkandera“ vydaná Metropolitní kapitulou v Olomouci a Maticí Cyrilometodějskou. Sborník osobitých básnických textů osmi autorů je provázen linořezy patnácti znaků duchovních osobností spojených s postavou světce od jeho smrti k letošní kanonizaci.

PRP

CECHY V PODĚBRADECH

Někdejší řemeslné korporace se při různých společenských příležitostech pyšnily svými symboly, dávaly je na obdiv. Každému bylo hned jasné, o který cech se jedná, byla zřetelná i jeho společenská váha a prospěšnost. Tato činnost doplněná skutečnou řemeslnou profesionalitou vychovávala k pocitu sounáležitosti s prací, přičemž nelze opomenout i takto prosazovanou výchovu k estetickému citění. A stará řemesla estetiku prosazovala a ctěla. I o těchto skutečnostech srozumitelně vypovídá cechovní symbolika i úroveň a spolehlivost tehdejších výrobků. Současná moderní technika jako by postrádala typické atributy, kterých užívala stará řemesla, jako by stírala originalitu technického řešení. Zmizela stavovská čest, zmizela hrdost řemesel?

I o této problematice vypovídala výstava „Cechy, řemesla a podnikatelé na Poděbradsku“ konaná od dubna do srpna 1995 v Polabském muzeu v Poděbradech. Jako na každé výstavě tohoto typu se návštěvníci mohli setkat s nástroji, výrobky, kroji, s předměty určujícími suverenity cechovních organizací (řerule, pečete, listiny, pokladny, ap.). Vše ze sbírek Polabského muzea.

Této výstavě šlo ale zcela zřetelně i o něco jiného. O vzkříšení hrdosti řemesel aplikované i na současné podnikatelské subjekty. Součástí

výstavy byla totiž i soutěž o nejlepší logo a marketingovou značku. Mimo historických atributů byly vystaveny i moderní projevy řemeslné a podnikatelské symboliky. Jednotlivé realizace vycházely jak z historické tradice, tak i z moderního pojetí vnějšího projevu firem. Vzájemný kontrast historie a současnosti byl velmi výrazný a velmi jasně dokázal, že „hrdost řemesel“ není prázdný pojem.

Pořadatelem výstavy, mimo zmíněného Polabského muzea v Poděbradech, byla Soukromá výběrová ekonomická a technická škola z Poděbrad a vystavující podnikatelé. Pod patronací prezidenta České podnikatelské komory a starosty města Poděbrad byl počat zcela moderní vztah mezi bývalým a současným podnikáním, byť zatím na bázi symboliky lidské činnosti. I účast sponzorských firem (Pivovar Nymburk, Czemínská sodovkárna Dymokury, Cukrářská a pekařská výroba U Slavíků, JEDE a Květiny Lorenc Nymburk) byla prezentována mj. i symbolikou hlásící se k historickým tradicím.

Dobrým nápadem a významným počinem byla tato „konfrontace symbolů“. Kéž by za nějaký čas mohla být srovnávána i technická a estetická úroveň výrobků. Vždyť současné výrobky budou za nějakých padesát let, ne-li dříve, součástí muzejních sbírek. Budou o nás vypovídat tak, jako o našich předcích vypovídají vystavené předměty. JJ

ZPRÁVY HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI V PRAZE

Členské schůze Heraldické společnosti v Praze se konaly po celý rok v badatelně Archivu hl.m. Prahy, Husova 20, Praha 1 - Staré Město. Účastníci měli možnost vyslechnout následující přednášky:

- 8.2. 1994 PhDr. Pavel R. Pokorný: Pemštejský znak po vyměnění rodu.
22.2.1994 MUDr. Zdeněk Hazlbauer: Znázornění Ježíše Krista na gotických a renesančních kachlích. II. část - Dospělá podoba Kristova.
8.3.1994 PhDr. Michal Fiala: Znaky patrimoniálních úředníků neshlechtického původu v Římské říši.
22.3.1994 PhDr. Jakub Hrdlička: Nové znaky pražských městských částí.
12.4.1994 Stanislav Kasík: Heraldická výzdoba arkád na Zámku v Moravském Krumlově.
26.4.1994 PhDr. Stanislav Hošťálek: Velkopřevorové Maltežského řádu v 13. - 15. století.
10.5.1994 Mgr. Milan Hlinomaz: Česká státní symbolika 1526 - 1918.
24.5.1994 Jaroslav Jásek: Symbolika sklenářského řemesla.
7.6.1994 Valná hromada Heraldické společnosti v Praze.
20.9.1994 PhDr. Pavel R. Pokorný: Kaple arcibiskupského paláce v Praze.
11.10.1994 Stanislav Kasík: Heraldická galerie v hodovním sále zámku v Telči.
25.10.1994 Mgr. Milan Hlinomaz: Náhrobky Pemštejnů.
8.11.1994 PhDr. Jan Smetana: Heraldická sbírka v biskupské knihovně v Litoměřicích.
22.11.1994 PhDr. Michal Fiala - Jaroslav Jásek: Znakový soubor na klenbě presbyteria chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře.
6.12.1994 PhDr. Vladimír Růžek: Heraldická galerie na tvrzi v Divicích.

Zápis

z valné hromady Heraldické společnosti v Praze, konané dne 13. června 1994

od 17.30 hod. v konferenčním sále Archivu hl.m. Prahy v Clam - Gallasově paláci v Praze 1, Husova 20.

Dle prezentační listiny bylo přítomno 8 osob. Po čekací lhůtě, ve smyslu stanov, zahájil valnou hromadu předseda Heraldické společnosti v Praze (HSP) PhDr. Pavel R. Pokorný, který hned po uvítání přítomných a následné omluvě nepřítomných členů výboru (služební cesta), předal slovo členovi výboru HSP a redaktorovi Heraldické ročenky p. Jaroslavu Jáskovi, který v zastoupení nepřítomného a omluveného jednatele HSP, přednesl následující zprávu o činnosti ve spolkovém roce 1994 - 1995.

Zpráva o činnosti HSP za období od 7. června 1994 do 13. června 1995.

Vážení přítomní,

scházíme se opět po roce, abychom zhodnotili svou činnost v právě uplynulém 22. spolkovém roce.

Společnost má nyní 281 členů, z nichž 89 je institucí a jiných právnických osob. Mezi třemi vystoupivšími členy je i náš dlouholetý příznivec p. Jan Žižka z Trocnova, příslušník novostýtské šlechtické rodiny. Jeho pravidelná účast na schůzkách, spojená s jeho nezaměnitelným vždy milým a korektním přístupem, byla po dlouhá léta neodmyslitelnou součástí našich setkání. Bohužel pokročilý věk mu již neumožňuje další aktivní kontakty s naší společností. Dovolím si jej touto cestou pozdravit a popřát mu ještě mnoho dalších let a co nejvíce zdraví. Konečně by rovněž rád připomněl naše členy zemřelé v tomto spolkovém roce. P. Rostislava Klemeše z Olomouce, p. Lamberta Semotama ze Zlína, p. Václava Grégra z Prahy, dále významného autora a badatele především v oblasti komunální heraldiky p. Karla Lišku a genealoga a organizátora GH spolků p. Julia Kokošku, oba rovněž z Prahy.

Nyní již k vlastní činnosti. Za uplynulý spolkový rok vyřídil jednatel, za přispění pokladníka a redaktora, 58 čísel jednacíh.

Těžiště práce HSP nadále spočívalo v zajišťování přednášek na jejích schůzkách. Po určitých problémech se podařilo sestavit program na obě minulá pololetí, i když pravidelná čtrnáctidenní setkání jsou již asi minulostí a délka intervalů mezi schůzkami bude zřejmě dále narůstat. Jak bylo

slíbeno na minulé valné hromadě, bude pro konání schůzek, díky pochopení Archivu hl.m. Prahy, bezplatně zapůjčován konferenční sál v Clam-Gallasově paláci. Naopak se nepodařilo, přes předchozí ujištění, demonstrovat přítomnost HSP v této budově i instalaci vlastní „fimy“ v hlavním vchodu do archivu. Tentó prvek, který měl být součástí tabulového informačního systému archivu (dodnes nerealizovaného), se nepodařilo obhájit.

Další tradiční složkou činnosti HSP je vydávání Heraldické ročenky, které se dovíte více v samostatné informaci jejího redaktora.

Také finanční situace HSP je v celku uspokojivá, a jak vyplývá z následné zprávy pokladníka, jmění HSP oproti minulému roku jen mímě pokleslo. Kromě finančního jmění má HSP poprvé i statky hmotné. Vedle zcela nového diaprojektoru je to rovněž nově založená knihovna HSP. Kromě publikací, které byly společností příležitostně darovány jejími členy či příznivci nebo docházely výměnou za Heraldické ročenky (např. časopis Adler) a hromadily se u předsedy nebo jednatele HSP bez toho, aby byly obecně přístupné ostatním členům HSP, půjde o nově zakoupené knihy a publikace. Na položení základu knihovny byly rozhodnutím výboru uvolněny, v měřítku naší společnosti, značné finanční prostředky. Příslušné publikace budou do konce roku 1995 přístupné po dohodě s jednatelem či pokladníkem HSP. Od počátku roku 1996 budou přístupné, na základě depozitní smlouvy uzavřené mezi jednatelem HSP a ředitelem Archivu hl.m. Prahy, pouze prezenční členům HSP a pracovníkům Archivu hl.m. Prahy, prostřednictvím badatelny Archivu hl.m. Prahy v jejich úředních hodinách. V odůvodněných případech a po vzájemné dohodě budou možné i krátkodobé výpůjčky neprezenční. Vzhledem k limitovaným prostředkům HSP na doplňování knihovny, bude její doplňování orientováno jen na základní a faktografická zpracování české heraldiky. Případným knižním darům se pochopitelně meze nekladou. Na základě již citované smlouvy budou členům HSP prezenčně zpřístupněna v badatelné Archivu hl.m. Prahy i heraldická, genealogická a případně i místopisná díla z jeho bohaté odborné knihovny (120 tisíc svazků), která je jinak vyhrazena jen pro potřeby jeho pracovníků.

K odborným aktivitám jednotlivých členů. HSP má nadále své zástupce v heraldické komisi Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a heraldické komisi Zastupitelstva hl.m. Prahy při Archivu hl.m. Prahy.

HSP se v různém stupni (od pouhého připomínkování již hotových návrhů až po jejich tvorbu ideovou či výtvarnou) podílela na vzniku znaků městských částí: Praha 5, Praha 15, Praha-Kunratice a Praha-Letňany. Třetí místo v soutěži obsadil též její návrh na znak Prahy 6 ztvárněný naším členem p. Petrem Tybitancem. Oboustanně výhodná spolupráce s tímto výtvarníkem na návrzích znaků znamenala přínos i pro pokladnu HSP, což je třeba ocenit.

Důlžno konstatovat, že pokračuje i na minulé valné hromadě konstatovaná pasivita většiny členů HSP, která může vyústit i v redukci činnosti HSP na vydávání Heraldických ročenek. Pokud však bude udržen alespoň tento nejdůležitější prvek její činnosti, je existence HSP zcela opodstatněná. Na druhé straně je nespornou škodou, že se nikdo z takřka 200 členů HSP nevěnuje živějším vztahům se sdruženími podobného charakteru u nás i heraldickými společnostmi v zahraničí (v Polsku, Slovensku, Rakousku a Německu), na něž jsou v HSP k dispozici kontakty. Nikdo nedělá prostředníka pro přednáškovou, konzultantickou a osvětovou činnost, což je zvláště kritické při klesající a stárnoucí členské základně HSP. Nedaří se nám oslovovat zejména studenty či ostatní zájemce o členství v HSP. Tři členové výboru, na kterých stojí takřka výlučně publikační činnost (po stránce redakční a technické velmi časové a odborně náročné), dále členská a finanční (zároveň i dotační) agenda a také agenda úřední, nemohou dále přibírat další úvazky, které by zatraktivněly, prohloubily a propagovaly činnost HSP.

PhDr. Jakub Hrdlička - jednatel

Poté p. Jaroslav Jásek přednesl za nepřítomného a řádně omluveného pokladníka následující zprávu.

Zpráva

o hospodaření HSP za období od 8. června 1994 do 13. června 1995.

Stav konta ke dni 7. července 1994 činil 23259,53 Kč. Od té doby činí celková suma příjmů 43804,34 Kč. Hlavním zdrojem příjmů byla dotace od ministerstva kultury České republiky na vydání Heraldické ročenky činící 20000 Kč, dále návrhy znaků obcí a městských částí a další expertisy o celkové sumě 6000 Kč a v neposlední řadě též úhrady členských příspěvků od osob a organizací,

vč. prodeje starších Heraldických ročenek. Zbytek příjmů byly příjmy administrativní.

Celková suma výdajů za dané období činí 44491,90 Kč. Hlavní položkou byla úhrada za vydání Heraldické ročenky 1994, a to 36926 Kč. Ostatní výdaje jsou výdaji administrativními, případně jde o převod do pokladny.

Stav konta ke 13. červnu 1995 činí 22571,97 Kč.

Čistý zisk na kontě - 687,56 Kč.

Stav pokladní hotovosti k 13. červnu 1995 činí 7099,65 Kč (příjmy 14480 Kč - převod z konta, úhrada členských příspěvků, příjmy z heraldických konzultací; výdaje 8697 Kč - diaprojektor, poštovné, nové razítko; 1316,65 Kč - převod z minulého období).

Celkový stav jmění HSP činí 79671,62 Kč, z čehož je 50000 Kč deponováno u Nadace archivů a historických knihoven Země Koruny české pro publikační účely HSP.

Vzhledem k tomu, že dle zákona ČNR č. 586/93 Sb. o daních z příjmů ve znění pozdějších předpisů přesáhly výdaje po odečtení odečitatelných položek a položek osvobozených od daně celkovou sumu příjmů bylo 22. února 1995 podáno nulové daňové přiznání.

PhDr. Michal Fiala - pokladník

Po přečtení této zprávy předal předseda HSP PhDr. Pavel R. Pokorný slovo předsedovi revizní komise HSP p. Vladivoji Tomkovi, který prohlásil, že revize hospodaření nebyla provedena, protože proběhla revize vyššího stupně Finančním úřadem, který shledal hospodaření HSP bez závad. Revizní komise HSP vzala revizi vyššího stupně s povděkem na vědomí. Následně byly přednesené zprávy jednomyslně schváleny stejně, jako nezměněná výše členských příspěvků.

Ve volné diskusi vystoupil PhDr. Pavel R. Pokorný, který konstatoval, že HSP prochází obdobným vývojem jako podobné společnosti, který se odráží zejména v pasivitě většiny členů. Přiklonil se k názoru, vyjádřenému ve zprávě jednatele HSP, který upozornil na prodlužování termínů schůzek a potvrdil, že kdyby HSP vydávala pouze Heraldické ročenky má její existence opodstatnění. Výbor HSP se poradí jakým způsobem působit zejména na studenty, kteří by mohli časem nahradit stávající vedení HSP, a byli „zralí“ provést za několik let „generační změny“. Redaktor Heraldické ročenky p. Jaroslav Jásek seznámil přítomné s obsahem rozpracování Heraldické ročenky 1995 s tím, že ročenka vyjde ve druhé polovině října 1995.

Na závěr byla sestavena pracovní verze programu schůzek a přednášek HSP na 2. pololetí 1995 s tím, že definitivní program bude stanoven do konce srpna 1995.

Valná hromada Heraldické společnosti v Praze byla ukončena jejím předsedou v 19.10 hod.

Zapsal: Jaroslav Jásek - redaktor Heraldické ročenky

Adresa sídla společnosti:

**Heraldická společnost v Praze
Husova 20
110 OO Praha 1 - Staré Město**

telefon:

**PhDr. Jakub Hrdlička - jednatel (02) 24483297
PhDr. Michal Fiala - pokladník (02) 24483295**

OBSAH

Michal Vítanovský: K proměnám Řádu Bílého lva (esej)	3
Pavel R. Pokorný: Rytíři sv. Václava	23
Stanislav Hošťálek: Rytířství a středověk (esej)	33
Stanislav Kasík: Heraldická výzdoba arkád zámku Moravský Krumlov	49
Jaroslav Jásek: "Znaková galerie" Průmyslového paláce v Praze	67
Jaroslav Jásek: Řemeslo skleněných čoček	91
Jaroslav Jásek: Napínák, cívka, zkrucovaadlo a vychlíce	99
Pavel R. Pokorný: Z církevní heraldiky	103
Karel Müller: Konec jednoho omylu naší komunální heraldiky (Údajné znakové privilegium pro Velké Kunědice na Jesenicku)	111
<i>Zdenko G. Alexy: K symbolice České republiky</i>	<i>115</i>
<i>Jaroslav Jásek: Heraldika jako politikum</i>	<i>115</i>
<i>PRP: Heraldika v publikacích</i>	<i>116</i>
<i>JJ: Čechy v Poděbradech</i>	<i>117</i>
<i>Zprávy Heraldické společnosti v Praze</i>	<i>118</i>

Kresby: Zdirad Čech, Michal Fiala, Jaroslav Jásek, Stanislav Kasík, Karel Liška, Ester Miniariková, Michal Vítanovský.

Foto: Jaroslav Beneš, Jaroslav Jásek.

Německá resumé: Cecilie Durdilová.

